

**T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA
DİN ALGISİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferhat AKBABA

Enstitü Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Aydın AKTAY

MAYIS – 2019

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

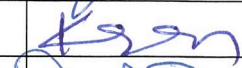

REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA DİN ALGISİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Ferhat AKBABA

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri

“Bu tez 15.05.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir.”

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Ayden AKTAY	BASARILI	
Dr. Öğr. Üyesi Kerem GÖÇER	BASARILI	
Dr. Öğr. Üyesi Abdullah İNCE	BASARISIZ	

SAKARYA
ÜNİVERSİTESİ

T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ SAVUNULABİLİRLİK VE ORJİNALLIK BEYAN FORMU

Sayfa : 1/1

Öğrencinin

Adı Soyadı	:	FERHAT AKBABA
Öğrenci Numarası	:	Y116010001
Enstitü Anabilim Dalı	:	FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ
Enstitü Bilim Dalı	:	DİN SOSYOLOJİSİ
Programı	:	☒ YÜKSEK LİSANS ☐ DOKTORA
Tezin Başlığı	:	REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA DİN ALGISI
Benzerlik Oranı	:	% 18

.....SOSYAL BİLİMLER..... ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE,

Sakarya Üniversitesi SOSYAL BİLİMLER Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının benzerlik oranının herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi beyan ederim.

15.05/2019
Öğrenci İmza

Sakarya Üniversitesi Enstitüsü Lisansüstü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Uygulama Esaslarını inceledim. Enstitünüz tarafından Uygulama Esasları çerçevesinde alınan Benzerlik Raporuna göre yukarıda bilgileri verilen öğrenciye ait tez çalışması ile ilgili gerekli düzenleme tarafımda yapılmış olup, yeniden değerlendirilmek üzere@sakarya.edu.tr adresine yüklenmiştir.

Bilgilerinize arz ederim.

...../...../20.....
Öğrenci İmza

Uygundur

Danışman
Unvanı / Adı-Soyadı: Dr. Öğr. Üy. Aydın AKTAY
Tarih: 15.05.2019
İmza:

KABUL EDİLMİŞTİR

REDDEDİLMİŞTİR

EYK Tarih ve No:

Enstitü Birim Sorumlusu Onayı

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET.....	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN HAYATI VE YETİŞTİĞİ SOSYO- KÜLTÜREL ORTAM.....	11
1.1. Hayatı ve Edebi Kişiliği	11
1.2. Edebi Kişiliğinin Oluşumuna Batı Düşünce Dünyasının Etkileri.....	14
1.3. Edebi Kişiliğinin Oluşumunda Osmanlı Modernleşme Sürecinin Etkileri	15
1.4. Sosyo-Kültürel ve Siyasi Ortamın Romanlarına Etkileri.....	21
BÖLÜM 2: REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA DİN -TOPLUM İLİŞKİLERİ VE DİNÎ FİGÜRLER.....	27
2.1. Din Kavramı ve Dönemin Aydınlarıyla Etkileşimi	27
2.2. Türk Toplumunun Din Anlayışı.....	31
2.3. Dînî Semboller ve Figürlerin Analizi.....	34
2.3.1. Allah Anlayışı	35
2.3.2. Kutsal Metinlere Bakışı	37
2.3.3. Âhîret İnancı	38
2.3.4. Cennet-Cehennem İnancı.....	40
2.3.5. Ruh Anlayışı	41
2.3.6. Romanlarında'ki Kutsal Kavramı	43
2.3.7. Romanlarında Dînî Mekânları Yansıtma Tarzı ve Bunlara Bakışı.....	47
2.4. Dindar İnsan ve Din Adamı Tipolojileri	55
2.5. Kahraman İsimleri ve Dînî Terminoloji.....	62
BÖLÜM 3: İSLÂM (DİN) VE HZ. PEYGAMBER ANLAYIŞI	72
3.1. Halk Dindarlığına Saygılı Olmaya Çalışan Bir Üslup	72
3.2. Verilen Subliminal Mesajlar ve İslâm Algısı İnşası Çabaları.....	73
3.3. Güntekin'e Göre Dinin Kökeni ve Hz. Peygamber	84

3.4. Roman Kahramanları ile Hz. Peygamberin Hayatı Arasında Kurulan Benzerlikler.....	88
3.4.1. Peygamber ile Roman Kahramanının Öksüz Kalması arasındaki Analoji	88
3.4.2. Vahiy Alma Durumunun Hastalıklı Bir Hale Benzetilmesi	89
3.4.3. Roman Kahramanının Gaipten Duyduğu Seslerin Peygamberin Bazı Hallerine Benzetilmesi.....	90
3.4.4. Vahye Karşı Verilen Toplumsal Reflekslerin Benzetilmesi.....	91
3.4.5. Kur'an Fonetikinin Benzetilmesi	92
SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA	99
EKLER.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	115

KISALTMALAR

C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DİA	: Diyanet İslâm Ansiklopedisi
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
RNG	: Reşat Nuri Güntekin
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Ty.	: Tarih Yok
Haz.	: Hazırlayan
Sy.	: Sayı
Vb.	: Ve Benzerleri
Yay.	: Yayınları

Sakarya Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Özeti

Yüksek Lisans	☒	Doktora	☐
Tezin Başlığı: Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Din Algısı			
Tezin Yazarı: Ferhat AKBABA		Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Aydın AKTAY	
Kabul Tarihi: 15 Mayıs 2019		Sayfa Sayısı: v (ön kısım) +108 (tez) +7 (ek)	
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri			
<p>İlk insandan günümüze kadar insanoğlunun yaşam stilini belirleyen ve önemli yer işgal eden unsurlardan biri de dindir. Bunun için de din insan kültürünün oluşumundaki en önemli etkenlerden biridir. Dinin en temel ögesi kutsal, bu dinin oluşumunu sağlayan varlıktır. İnancı oluşturan bu temel öge sayesinde insan attığı her adımda, yaptığı her harekette artık O'nun ayrılmaz bir parçası gibi olma zorunluluğu hisseder. Bir inancın yaygın ve toplum tarafından benimsenebilir hâle gelmesi yani sübjektif durumdan objektif bir kurum hâline dönüşmesi için kutsal metinlerde belirtildiği gibi o inancı temsil eden bir varlığın olması ve bunu açıklayarak yayması gerekir. Böylece sübjektiflikten objektif hâle dönüşen dinler sonraki aşamalarda ya içinde yaşadığı toplum tarafından kabul görerek tarihsel sürekliliklerini devam ettirir, ya da o inanca karşı yapılan negatif propagandalarla erozyona uğrayarak toplum hayatından çekilmeye başlarlar. İnancın toplum tarafından benimsenmesi veya reddedilmesi noktasında bunun propagandasını yapacak unsurlardan biri de o toplumun içinde yaşayan yazarlar ve aydınlarıdır. Bu propaganda sözlü veya yazılı şekilde olabilir. Yazılı propaganda deyince elbette akıllara o toplumda kabul görmüş yazarlar gelir. Dolayısı ile yazar bir toplumda inancın yaygınlaşmasını/yerleşmesini ya da yok olmasını sağlayan önemli unsurlardan biri olduğu gibi, sadece inancın değil, toplumun şekillenmesinde, var olmasında ve sürekliliğini devam ettirmesinde Fikir Mühendisliği görevini de görür. Toplumu bu derece etkileyen aydın ve yazarların da yetiştiği zihinsel yapı ve dönemsel gelişmelerle beraber içinde buldukları konjoktür de önemlidir. Bu açıdan biz Osmanlı Devleti'nin dağılması sonrasında ondan bakiye bu topraklarda kurulan Türkiye Cumhuriyetinde her iki devri de yaşamış olan yazarlardan Reşat Nuri Güntekin'in romanlarını inceleyerek, romanlarında işlediği din algısını, bunu okuyuculara ne şekilde sunduğunu, bu sunumundaki yöntem-teknikler ve gerekçelerinin yanında, vermeye çalıştığı açık ve gizli mesajları inceledik.</p> <p>Bu incelemelerimiz sonucunda; Reşat Nuri Güntekin'in tüm romanlarında olmasa da bazı romanında toplumun dîni değerlerine ve inananlarına karşı açıktan tahkir, karalama ve toplumun inancının kökenine yönelik tereddütlerinin olduğuna ve bunların reddedilmesine yönelik sorgulamalar neticesinde yaşadığı dönemin bilimsel gelişmelerine uygun olarak alternatifler sunma gayretleriyle karşılaşmıştır.</p> <p>Bu araştırmayı yaparken, Reşat Nuri Güntekin'in romanlarından ve Reşat Nuri Güntekin'in eserleri hakkında yapılan akademik çalışmalardan yararlanılmıştır.</p>			
Anahtar Kelimeler: Reşat Nuri Güntekin, Din, Kutsal, Subluminal Mesaj, Din Algısı.			

Sakarya University
Institute of Social Sciences Abstract of Thesis

Master Degree	☒	Ph.D.	☐
Title of Thesis: Religion Perception in Reşat Nuri Güntekin's Novels			
Author of Thesis: Ferhat AKBABA		Supervisor: Assist. Prof. Aydın AKTAY	
Accepted Date: 15 May 2019		Number of Pages: v (pre text)+108 (main body)+7 (app)	
Department: Philosophy and Religious Studies			
<p>One of the elements that determines the life style of human beings and occupies an important place from the first to the present is religion. For this reason, religion is one of the most important factors in the formation of human culture. The most basic element of religion is the sacred, the existence of this religion. Thanks to this basic element that constitutes faith, man feels the necessity of being like an integral part of every action he makes.. In order for a belief to become wide spread and to be accepted by the society, that is to be transformed from a subjective situation into an objective institution, it must be an entity that represents that belief, as explained in the sacred texts, and to disseminate it. Thus, religions, which become objective from subjectivity, continue their historical continuity by being accepted by the society in which they live or continue to withdraw from society by erosion through negative propaganda against that belief. One of the elements that will propagate this in the sense of the adoption or rejection of the faith by the society is the writer and intellectuals living in that society. This propaganda can be either oral or written. When it comes to written propaganda, the widely accepted authors of the society come to mind. Thus, the author is one of the important elements that enables the dissemination or dissemination of belief in a society, but also serves as the Idea Engineering in shaping, existing and maintaining the continuity of society, not just belief. The mental structure and periodical developments in which intellectuals and writers are affected by this level are important in the conjuncture. In this respect, by examining the stories of Reşat Nuri Güntekin who is one of the authors that experienced two different states Ottoman Empire and, after its collapse founded in the same land, The Republic of Turkey. We have examined the religion perception in the novels, the way he presented it to the readers, the method-techniques and justifications in this presentation, and the clear and secret messages that he tries to give. As a result of these examinations; Reşat Nuri Güntekin's novel, in some of his novels, but not in all of his novels, led to attempts to present alternatives in accordance with the scientific developments of the period in which he lived as a result of the public's hesitation about the origin and defamation of his religious values and believers and of his rejection of the belief of the society.</p> <p>While doing this research, Reşat Nuri Güntekin's novels and Reşat Nuri Güntekin's academic works on his works have been used.</p>			
Keywords: Reşat Nuri Güntekin, Religion, Sacred, Subliminal Message, Religious Perception.			

GİRİŞ

İnsanlık tarihinde ‘Din’in yeri ve önemini ifade etmek için değişik araştırmalarda “Kadim Yunan filozofu Mestrius Plutarchus (MS 46-120?)’un ;"dünyayı geziniz, dolaşınız; medeniyetsiz, edebiyatsız, duvarsız insan topluluğu görebilirsiniz ama mabedsiz ve mabudsuz insan topluluğunu göremezsiniz." (Güven, 2012:935) sözüne vurgu yapılırsa da, bilinen bir gerçek var ki, bu derece öneme sahip dinin tanımı noktasında hatları belirlenmiş tam bir tarifi yapılamamıştır. Bunun nedenleri arasında, yer yüzünde çeşitli şekillerde de olsa birden fazla din/inanç adedinin olmasının yanında,

“Dinin, birey ve toplum hayatının her boyutunda yer alması ve bilim adamları tarafından kendi kişisel anlayış ve eğilimleri doğrultusunda bir sınırlılık içinde görülmesi, bu olgunun herkes tarafından kabul gören kesin bir tanımla açıklanamamasının temel sebepleri olarak gösterilmektedir.”(Özcan, 2014:5).

Her ne kadar net bir tanım yapılamasa da ilk insandan günümüze hâlen yaşamakta olan bütün toplumlarda bir “*Din kabulünün*” olduğu ve buna bağlı olarak ta “*din anlayışına*” sahip olduğu görülmektedir. Durkheim dini; “gerçekte, en üst düzey maddî-olmayan toplumsal olgudur...”(Ritzer, 1992:11) şeklinde tanımlar. *Olgu* dendiğinde de;

"Genellikle, tecrübe dünyamızda duyularla algılanan; olması gereken değil de olan, gözlemlenilmekte olan durumlar; dış dünyada gerçekliği olan; olup bitmekte olan şeyler anlaşılır. Olgu'yu "veya gerçek olanı; muhtevalı olması, tecrübe ile kavranabilmesi, doğrudan doğruya bilgide verilmiş ve hazır bulunması vasıflarıyla tanırız." (Kılıç, 1996:358)

Sözlükte *Olgu* kelime olarak; “Birtakım olayların dayandığı sebep veya bu sebeplerin yol açtığı sonuç, vakıa” (TDK, 2019) olarak tarif edilmektedir.

Orhan Hançerlioğlu’nun Felsefe Ansiklopedisi’nde ise *Olgu*; “Olmuş olan her şey olgu’dur. Bundan ötürü de *olgu* deyimini *olası, olanaklı ve düşünsel, tasarımsal* deyimleriyle karşıt anlamlıdır.”(c.4,315.Ty.)şeklinde tanımlanmaktadır.

Tez çalışmamız içerisinde sıklıkla geçen *Algı* kelimesi ise, Türk Dil Kurumu’nda *Algı* kelime olarak; “ruh, bir şeye dikkati yöneltmek o şeyin bilincine varma, idrak” manasına gelir. Hançerlioğlu’nun Felsefe Ansiklopedisi’nde ise algı; “dış dünyanın duyularla gelen imgesinin bilinçte gerçekleşen tasarımıdır.” (c.1;42. Ty.). Dolayısıyla

da tez çerçevesinde de *Olgü* veya *algı* ifadeleri kullanıldığında da, ‘var olan bir dinin realitesi’ ve ‘onun farkına varmaktan kaynaklı olan’ kastedilmektedir.

Din konusunda sıkça karşılaşılan kelimelerden biri de ‘dogma’dır. *Dogma* ise felsefik anlamda; "Doğruluğu sınanmadan benimsenen, bir öğretinin veya ideolojinin temeli yapılan sav, nas" (TDK, 2019) anlamına gelmektedir.

Din sosyolojisi alanındaki çalışmalarda din konusunda “*Dogma*” diyenlerin bu kavramı, Din Sosyolojisi alanında yaptıkları araştırmalarındaki bağımsızlık ve tarafsızlık ölçüsüne olan bağlılıklarından kaynaklandığını düşünmek mümkündür. Çünkü dine “*Dogma*” denildiğinde, doğruluğu sınanmadığı için onun köken olarak realitede orijinalliğinin kabul edilemeyeceği sonucuna varılabilir. Oysa, bu alanda araştırma yapanların din/inanç sahibi (olanlar için) oldukları göz önünde bulundurulduğunda, tarafsızlık ilkesine olan bağlılıklarından dolayı inandıkları bir şeyi ‘*yok sayma*’ gibi bir durumla karşılaşmak zorunda kalacakları açıktır. Bu da araştırmanın bir ‘*tarafa*’ kaymasına ve ‘*yanlı*’ olmasına sebebiyet verecektir. Halbuki kişinin, yaşamında tüm varlığıyla katıldığı tek gerçeklik dindir. Oysa Sosyoloji bilim dalının “kıymet hükmü vermeksizin düşünmek” zorunluluğu barındırdığı da göz önüne alındığında elde edilen bulguların değerlendirilmesi ve bu noktada şahsi tavırların alınmaması ile birlikte, olayların objektif bir şekilde ele alınarak çözümlenmesinin gerekliliği kaçınılmaz bir gerçektir. Tarafsız ve objektif olamamanın zorluklarını ve gerekçesini Freyer, verdiği şöyle bir örnekle açıklar: Bir sosyolog modern toplum içinde oluşan bir çıkar gurubunun isteklerini incelemeye aldığıda o sosyoloğun elde ettiği bulgulara göre aslında gurubun kendileri açısından çıkarlarının korunduğu, bunun yararlı bir oluşum olduğu, buna karşılık bu oluşumun toplum çıkarı için zararlı bir talepte bulunduğu sonucuna varabilir. Her şeye rağmen bu sosyoloğun elde ettiği bulguları dışarıdan yani bu çıkar grubundan gelecek her türlü tehlikeye rağmen bulgularını kamuoyuna açıklaması gerekir. Bu durumda da grubun çıkarlarına ve sosyoloğun açıklamalarından dolayı hayatına zarar gelme durumu doğacaktır. Oysa din sosyolojisinde durum farklıdır. Din sosyolojisinde bir değerlendirme yapılacağı zaman çatışma durumu sadece başkasının çıkarlarıyla değil, çatışma, bizzat inceleme yapan kişinin kendi iç dünyasıyla da olacaktır(1964:29-30).

Bundan dolayı tez çalışmamız içerisinde yeri geldiğinde din konusunda gerek tanım yapılırken, gerekse diğer değerlendirmelerde *Doğma* kelimesi değil, “*var olandan*

mülhem” bir “*anlayış*”, “*algı*” ve “*Olgu*” kelimelerinin kullanılması daha isabetli görünmektedir.

Tüm dinlerin geçmişten günümüze öncelikle bireysel tecrübe olarak ortaya çıkıp, daha sonra toplumsal yaygınlık kazanan, yani sübjektif bir halden objektif hale dönüşen inancın ortaya konan gündelik pratiklerinden ve ritüellerinden ibaret olduğu görülmektedir. Toplumdan topluma değişebilen ritüel farklılıklarına rağmen inancın, her toplumda kültürü oluşturan en önemli etkenlerden biri olduğu da bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla toplumun hayat tarzının da din bağlamının dışında değerlendirilemeyeceği, hatta ‘vazgeçilemezi’ şeklinde toplum içerisinde kabul gördüğünü söylemek mümkündür.

İslâm açısından bakıldığında da, Türklerin İslâm öncesi ve sonraki dönemlerinde, toplumdaki yerinin enlem ve boylam olarak kapsadığı alan rahatlıkla ön plana çıkmaktadır. Güzel sanatlardan musikiye, edebiyattan gelenek ve göreneğe kadar her yönden inancın izlerine rastlanır. Yani genel olarak tüm toplumlarda olduğu gibi Türk toplumunda da din/inanç yaşam tarzını belirleyici konumdadır. Dolayısıyla dinin toplum içindeki konumunun ve öneminin belirlenmesi noktasında denilebilir ki; yer yüzünde her ne kadar inanmayan bireye rastlanılsa da, inancın sınırları içine büyü de eklendiğinde (Malinowski, 1990:7)dinsiz bir topluma rastlamamız mümkün görünmemektedir (Freyer, 1964:31).

İslâm terminolojisinde din tanımı yapılırken İslam’ın temel kaynakları göz önünde bulundurulmuş ve bu çerçevede; “akıl sahiplerini peygamberin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilahi bir kanun”, “akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı şeylere götüren ilahi kanundur.” ve “akıl sahiplerini kendi iradeleriyle şimdiki halde (dünyada) salâha, gelecekte (ahrette) felâha sevk eden, Allah tarafından konulmuş bir kanundur.” gibi tanımlarla inancın kaynak olarak İlahî, tercih olarak akıl ve iradeye dayalı oluşu, hayra yöneltmesi açısından eylem kısmına vurgu yapılarak insanı içine katan daha kapsayıcı bir çerçeve çizilmiştir (Tümer, 1994:312-314).

İnancın en temel ögesinin insanda var olan hissetme/ duygu olduğu, kutsala karşı hissedilen inanç/din duygusu olduğu söylenebilir. Timur; İnsanın yaşamında kavrayamadığı ve anlamlandıramadığı bir takım doğüstü olaylar karşısında kendinden daha güçlü bir varlığa sığınma ve ondan yardım isteme ihtiyacı hissettiğini, dolayısıyla da gerek kendi iç çatışması ve sorunlarında, gerekse sosyal ilişkilerin kurularak devam

ettirilmesinde din duygusunun belirleyici bir rol oynadığını, bundan dolayı da din duygusunun sosyologlar tarafından hem bireysel hem de sosyal bir olay olduğunu belirtmektedir (2009 :5).

Gerek din-toplum açısından sosyologlar, gerekse din-birey ilişkisi açısından psikologlar dinin bireysel-toplumsal işlevine yönelik olarak yapılan araştırmalarıyla bir sonuca varmaya çalışsa da, dinden neyin kastedildiği konusundaki belirsizlik nedeniyle onun tanımlanmasında ortaya çıkan çeşitlilik ana hatlarıyla; “Durkheim’a ait olan ve dinin ne işe yaradığı üzerine yoğunlaşan işlevselciliğe karşı Weber’in temel vurgusu olan dinin ne olduğu şeklindeki özsel tanım arasındadır.”(Kurt, 2008:74).

Bu konuda çalışma yapan bilim insanlarının çeşitli araştırmalarıyla din ve dîni olaylar irdelenerek din sosyolojisi bilimi disiplinler bir hâle getirilmiştir. Böylece din; subjektif algının objektifliğe dönüşünü tarif eden belirli kriterlerle çerçevelenmiştir. Bazı sosyologlar inancı, sadece bir toplum olayı olarak görse de subjektiflikten objektifliğe geçişin kabul edilebilir orta bir yol olabileceği Weber gibi manevi ilimlerde çalışma yapanlar tarafından benimsenmiştir. Din, psikolojik yönü itibariyle bireyleri, bireyin içinde yaşadığı toplumu etkilemesi ve sosyal bir olay olması yönüyle de toplumu ilgilendirdiği açıktır. Dolayısıyla denilebilir ki; “ Esasen, ‘bireysel din’ ve ‘kollektif din’ ya da ‘sübjektif din’, ‘objektif din’ ayrımı analitik bir ayırmadan ibaret olup, yaşayan bir olay olarak dîni hayatın bu iki yönü, bir madalyonun iki yüzü gibi ayrılmaz bir bütün teşkil etmektedir.” (Keskin, 2004 :10).

Din bireysel olduğu gibi toplumsal işlevi de söz konusu olduğundan içinde yaşadığı toplumun kabul edebileceği bir ‘statü’ elde edebilmektedir. Yani önce bireysel bir alan olan din, sonradan toplumsal bir kabul hâline dönüşmekte, bu sayede insanlar arası ilişkileri organize eden bir format hâline gelerek, insanlar arasında karşılıklı etki-tepki yansımaları doğurmaktadır. Din sosyolojisi araştırmacıları bu durumu subjektiflikten objektifliğe geçiş olarak kategorize ederler.

Toplumların tarihi incelendiğinde onların kültür ve medeniyetlerinin oluşumunda bireysel inançtan ziyade toplumsal hâle dönüşmüş inançların etkili ve toplumu yönlendirici unsur olduğu ortaya çıkmaktadır. Gerek bireysel hayatın düzenlenmesinde, gerekse toplumsal yaşam modelinin ortaya çıkmasında inancın etkisi daha fazla görülmektedir. Bunun en bariz örneği, geçmiş medeniyetlerde yerleşmenin tapınaklar etrafında başlayarak yayılmaya devam ettiği şeklinde verilebilir. Dolayısıyla, ilkel

insandan günümüze kadar tüm toplumların din etkisinden kurtulamadığını hatta hayatlarının her anını inanç çerçevesinde şekillendirdiği söylenebilir. Bunun için de Eliade (1990:VI) “ilk insanın “dindar adam” olduğunu ve anlamlı bir dünyanın ancak kutsalın keşfi ile mümkün olabileceğini” ileri sürmüştür .

Dinin toplum hayatına mal olmasıyla “ hayata anlam kazandırma, hayatı ona göre dizayn etme” gibi etkileri inanç sahibi her toplumda görülmektedir. Keskin, Berger'den naklen (2004:11)bu durumu: “Hayata anlam ve gaye kazandıran din, insanın dünya kurma girişiminde stratejik bir rol oynamaktadır. Din, evrenin tamamını insan açısından mânidar bir varlık olarak kavramanın cüretkar bir girişimidir.” şeklinde izah etmektedir. Çünkü insanoğlunun yaptığı her davranışa karşılık o toplum inancının mutlaka “iyi-kötü” veya “haram-helal” gibi ‘Kutsal’ı merkez alarak bu davranışı yargılayan, bireysel veya toplumsal self-kontrol yapmalarını sağlayan bir hükmü, bir görüşü söz konusudur. Yani bir nevi dînî normlar ortaya çıkmaktadır. Freyer’e göre din; yaşamın çeşitli alanlarında insanları ilgilendiren değişik sorunlarda ve konularda alınacak tavırları kapsamaktadır. Örneğin büyük dinler doğayı ve ondan kaynaklı ihtiyaçları belirli bir noktadan değerlendirip, kişinin nasıl bir tutum takınacağına da sebep olur. Bu tutum da; mevcut değerlendirmeyi ya kabul ve teslimiyet, ya da reddederek vazgeçmek şeklinde gerçekleşir(1964:71). Dolayısıyla din böylece, var olduğu toplumda kolektif bir algısal zemin hazırlayarak toplumu, inancı sayesinde hayatı farklı ama zorunlu bir pencereden izletmek ve yaşatmak zorunda bırakabilir. Bu bakış açısı ile de toplumu bireysel inancın dışında kalan tüm alanlarda ortak tavır almaya zorlar. Bu durum kültürel alandaki gelişmelerde daha rahat görülebilmektedir. Bunun yanında, toplumun şekilsel olarak yapılanmasında ve toplumsal karakter oluşturmasında da din en etkili unsurlardan biri olarak görünmektedir. Öyle ki geçmişte yaşamış toplumlarda ister içerik olarak, isterse değer açısından dinin, bu gün algıladığımız şekilden farklı olduğunu ve buna rağmen ilkel toplumlarda da görülen bu durumu Freyer, “Bunların hiç bir bayramı yoktur ki, aynı zamanda dini bir mana ifade etmesin, hiç bir mukaveleleri mevcut değildir ki, tanrılar adına akdedilmiş olmasın ve gene hiç bir spor yarışması yoktur ki, kendisine dini bir ayin refakat etmesin.”(1964:31) şeklindeki ifade ederek, inancın yaşamın hangi boyutuna kadar yayılıp yansıdığını göstermektedir.

Sosyal açıdan din-toplum ilişkisi bu kadar önemli rol oynadığı gözlemlendikten sonra bu durumun Osmanlı Müslüman toplumunun bakiyesi üzerine inşa edilen Türk toplumundaki etkileri ve edebiyat dünyasının bu konudaki olumlu veya olumsuz

katkıları yok sayılmamalıdır. Edebiyatın, dine ilişkin figürlerin çokça karşılaştığı sanat dallarından biri olduğunu belirten Timur (2006:21), bu noktada inançlar ve insandaki dîni duyguların yaşadıkları toplumda etki ve izlerini göstermiştir.

Gerek Osmanlının son dönemlerini, gerekse Cumhuriyetin kuruluşuna şahit olarak her iki dönemi de yaşamış olan Reşat Nuri Güntekin, edebiyat alanında Tiyatro, Hikâye, Roman ve diğer eserleriyle en çok ürün ortaya koyan yazarlardan biridir. Biz tezimiz çerçevesinde Onun ortaya koyduğu eserler arasından sadece romanları üzerine bir inceleme yaparak, Onun dini algılayışı, dine bakışı ve romanlarında bu anlayışını sunumu ile, dine karşı olumlu veya olumsuz tavrını ortaya çıkartarak, topluma vermeye çalıştığı mesajları elde etmeye çalıştık. Birinci bölümde Onun hayatı ve yetiştiği ortama dair bilgiler ve batıda meydana gelen değişimlerin Osmanlı topraklarına yansımaları incelenerek Onun hayatının ileriki dönemlerine ilişkin oluşan alt yapı görülecektir. İkinci bölümünde Onun yaşadığı dönemin düşünce dünyasında dine bakış, Türk toplumunun dini algılama şekli ve Reşat Nuri Güntekin'in dini semboller ile din adamı-dindar tiplere ilişkin görüşlerinin romanlara yansımaları incelenecektir. Üçüncü ve sonuç bölümünde ise Onun romanları üzerinden bir takım kıyaslamalarla İslâm dinine bakışı ve Onu algılayışı ortaya çıkartılmaya çalışılacaktır.

Araştırmanın Amacı

Osmanlı Devleti sonrası, onun bakiyesi üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan Anadolu toplumunun din algısını oluşturan ve etkileyen unsurların belirlenmesinde edebiyatın rolü ile Cumhuriyet döneminde yazılan edebî eserler aracılığıyla aktarılan din anlayışının olumlu veya olumsuz etkilerini göstermek, bu dönemde çeşitli eserler vermiş yazar Reşat Nuri Güntekin'in bu açıdan sadece romanları üzerine bir araştırma yaparak, O'nun romanlarındaki din algısını ortaya çıkarmaktır.

Araştırmanın Konusu

Altı yüz yıllık Osmanlı Devletinin dağılması sonrası, bakiye topraklar üzerinde inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'nde yaşayan Türk toplumunun din anlayışının şekillenmesinde, batılı devletlerdeki bilimsel gelişmelerden kaynaklanan zihinsel değişmeye bağlı olarak dönemin yazarlarının ve edebi eserlerin din anlayışına olan etkilerinin var olduğu görülmektedir. Osmanlının devlet yapılanmasında temel dinamiklerini din eksenli olarak gerçekleştiren yapısından laik bir cumhuriyet

yapılanmasına geçişin yaşandığı bu dönemde yeni uygulamaların yerleşmesi ve bunun muhatabı durumundaki toplumun bu uygulamalara göstereceği refleksler açısından, toplum hafızasında şekillenen din ve dînî değerler anlayışının nasıllığı, oluşum şeklinin tespiti de bir ihtiyaçtır. Yaşadığı dönemde yüzden fazla eser vermiş olan yazar Reşat Nuri Güntekin'in edebi çalışmalarından sadece romanlarında, "eski düzen-yeni düzen" ikilemindeki yerini ve tutumunu belirlemek, buna bağlı olarak ta romanlarında işlediği din anlayışı ve dine ilişkin görüşleri ile toplumdaki yansımaları önem arz etmektedir. Bu tezde, yazarın romanlarındaki karakterler ve işlediği konular üzerinden dine bakışı, Cumhuriyet döneminde yapılan devrimlere olan tarfgirliği-karşıtlığı, din realitesinin kökeni ve toplumun dine bakışı ile toplumsal kargaşadaki çıkmazlara getirdiği çözüm önerileri din sosyolojisi açısından incelenmiştir.

Araştırmanın Önemi

Osmanlı Devletinin özellikle son iki yüz yılda içine düştüğü geri kalmışlıktan kurtulma ve akabinde yok olmaya doğru hızlı bir gidiş hâlimden Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ve kendisine galebe gelen batı devletleri karşısında en az onlar kadar güçlü, ileri olmak için gereken ve yapılan Cumhuriyet devrimleri, Cumhuriyeti kuran kadrolar tarafından yazar Reşat Nuri Güntekin'in dediği gibi "yalnız idare değiştirmekle bir memleketin kurtarılamayacağı"(Güntekin, 2010:44)şeklinde anlaşıldığı görülmektedir. Bir ülkede yapılan inkılaplar ve devrimlerin her bir köşeye yayılmasının ancak ve ancak toplumun kanaât önderlerinin eliyle, aydınları ve yazarlarının da verdikleri eserleri sayesinde gerçekleşebileceği ve etkilerinin olabileceği kaçınılmaz bir gerçektir. Bu gerçeklik, 'dînî sistemden laik sisteme geçiş' olarak ifade edebileceğimiz, yeni kurulan Türk Devleti'nin Cumhuriyet rejiminin sağlam temellere oturtulabilmesi için de geçerlidir. Bu durum ise, eser-rejim taraftarlığı veya eser-rejim karşıtlığı ikilemesiyle kendini gösterebilir. Gündüz'ün(2007:136) "Cumhuriyet Dönemi Türk Romanı, Cumhuriyet ideolojisi çevresinde şekillenir..." tarzındaki ifadesiyle de, bu dönem romanlarının perspektifini görmek mümkündür. Ayrıca bu dönemde yazılan edebi eserler hakkında

"Tanzimat ile başlayan süreçte "halkı eğitmek, öğretmek ve faydalı olmak" şeklinde kendisine misyon biçen edebiyatçı ve aydınlar bu yolda eserler üretirken, değişen sosyal ve siyasal şartlara paralel olarak olumlayıcı ya da reddedici tutumlarını eserlerinde yansıttıkları görülmektedir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ise bu durum daha net bir tavra dönüştü ve aslına bakılırsa Cumhuriyet, Türk kültürünü yeniden yoğurmaya giriştiğinde bireyi ve sosyal

düşünceyi kendi kalıpları doğrultusunda şekillendirmenin temel aracı olarak edebiyatı seçti.”(Baş, 2013:1004).

şeklinde sunulan panorama ile de edebiyat-roman-rejim üçlemesinin önemi daha da açığa çıkmaktadır.

Yeni kurulan devletin sağlam temellere oturtulması için ideolojik bir misyon üstlenen edebiyatçılar, kendilerine görev belirledikleri bu durumun hakkını olabildiğince vermeye çalışmışlardır. Öyle ki, Karaömerlioğlu'na göre Türk aydın ve yazarları, Rus entelektüellerinde olduğu gibi edebiyat alanını kendi siyasal ve diğer bakış açılarını yansıtmak için kullanmışlar, bu tutumları da onların gerek romanlarını, gerekse diğer edebi eserlerini takip eden okurlarınca da desteklenmekteydi(2003:1).Zaten, milli edebiyat ile başlayan ve 1950'lere kadar devam eden köy-şehir buluşmaları, roman kahramanlarının İstanbul'dan Anadolu'ya gidişine yönelik manzaralar, oralarda yaşayan insanın varlığının ilk defa keşfi gibi görünmekte ve bu durumun da aslında yeni kurulan devletin sosyal, siyasal ve ideolojik olarak tüm varlığıyla edebiyatçılar aracılığıyla toplumun kılcal damarlarına kadar ulaşma hedefinin olduğunu göstermektedir. Sevinç'e (2009:50) göre; Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren Türk edebiyatı geçmişten devraldığı millilik çizgisi üzerinde durmaya devam etmiş, Osmanlı sonrası kalan topraklar üzerinde yeni kurulan devletin koyduğu sosyal ve siyasal alandaki değişikliklerin topluma lanse edilerek kabullenilmesi için yapılan uygulamalar, bu dönemde yazılan romanlara farklı şekillerde yansımıştır. İşte bunlardan biri de eski-yeni hesaplaşmasının yapıldığı toplumda ve kurumlardaki yozlaşma konusudur (2009:50).

Buna göre de, o dönemde yaşayan yazarlara büyük ihtiyaç olduğu görülmektedir. Yazarların ve aydınların savundukları, eserlerinde karakter ve tipoloji olarak ortaya koydukları kişi ve kişilikler, bir fikrin, düşüncenin yayılmasında ve “*rol model*” olarak alınmasında etkindir. Çünkü okur bir anda kendini, yazarların eserlerinde sunduğu düşüncelerin *ateşli bir savunucusu* ya da ona karşı direnen *karşıt bir tip* rolünde bulabilir. Tanpınar, edebiyatta işlenen konular, kahramanlar ve okurun etkilenmesi hakkında şu benzetmeyi yapar:

“Sonra onlar bizim ferdî hayatımıza girmişlerdir. Vatan manzaralarına ve muhayyilemize arslan pençelerinin izi o kadar derin geçmiş ki... Bu kahraman isimler, bu asil gölgeler içimizde ve dört bir yanımızda yaşıyorlar. Bir Köroğlu hikâyesi dinleyip veya okuyup da bir gün bu şaşkıncu kahramanın ağzından

konuşmağı istemiyecek kim vardır? Bütün Anadolu dağlarına, büyük geçitlerin üstüne sarkan kaya yığınlarına o sahiptir. Her ormanlık dağ silsilesinde bir Çamlıbel vardır. Ve birçok şehirlerin kapılarında tâ o zamanlara kadar onun kır atının efsanevî nalı kararmış bir adalet güneşi gibi asılıydı. Divkârî mızrağı hâlk arasında kendi kendisine ihkak edilen hakkın ölçüsü olmuştu. Kızılırmak Battalgazi'ye ithaf edilmiş gibidir. Onun deli ve coşkun her aktığı yerde türkülere bir gaza hâtırası siner.”(Tanpınar, 1995:48).

Burada bir tespit yapacak olursak, aydın ve yazarların toplum içerisindeki etki derinliği ile yeni inşa edilmeye çalışılan toplumun sosyal formatının değişimi arasındaki doğrusal orantı, sağlıklı bir gösterge olur. Çünkü eserlerde/romanlarda, insanların din, siyaset, ulusal kimlik, iktisat gibi hayatta karşılaşılabilecekleri her türlü pratiğe yer verilmektedir. Özellikle ulusal kimlik oluşumunda da edebi eserlerin etkisi, diğer etkenlerin önüne geçmektedir. Bu bakımdan, Reşat Nuri Güntekin'in de Cumhuriyet ideolojisini benimsetme, modern devletin kırmızı çizgileri olan ulus-devlet bilincini aşlamaya yönelik devrimlerin kabullendirilmesi endişesi taşıyarak, 'eskiyi yerme yerine yeniye koyma' çerçevesinde bazı romanlarını yazdığını söylemek mümkündür. Çünkü o dönemde yazılan eserlerde özellikle Hâlide Edip, Peyami Safa, M.Ş Esenal, Yakup Kadri gibi yazarlarda da yeni rejimin savunucusu misyonunun yüklenilmişlik hâlinin görüldüğü açıktır. Bu tür yazarlar sanatçı kimliklerinden çok, yeni anlayışın savunucuları olarak bir nevi *İdeoloji Taşıyıcılığı* rolüyle, edebi eserlerde beklenen estetikten uzaklaşıp, politik bir alanın temsilcileri durumuna düşmüşlerdir. Baş'a göre, aydın ve yazarların politik bir duruma düşmesinin nedeni de; başta eski sistemin yerilerek yerine yeninin idealize edildiği, vatanperverliğin savunulduğu, milli duyguların coşturulduğu ve devlet için ferdin kendini feda etmesi gibi bir takım ilkelerle edebi eserlerin yazılmasına yönelik olarak Cumhuriyet ideolojisinin gereken çerçeveyi çizmiş olmasıdır (2013:1005).

Araştırmanın Yöntemi

Bu tez çalışmasında Reşat Nuri Güntekin'in bazı romanlarında olduğu gibi mesaj verme tekniğinde usûl benzerliğini karşılaştırmak için benzer stilde eserleri olan Türk ve dünya edebiyatçılarından Ömer Seyfettin, Necip Mahfuz ve George Orwell'ın birer yapıtı incelemeye alınmıştır. Böylece din ve ondan mülhem uzantılarına ilişkin olumlu veya olumsuz algı ve mesajların yazar tarafından topluma verilmesine yönelik çabaları, incelenen eserlerle kıyaslanarak ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, 18. ve 19.

yüzyılda batıdaki pozitivist/materyalist gelişmelere ve Osmanlı topraklarına yansımalarına paralel olarak sosyal bilimlerde alanındaki gelişmelere değinilerek tez çalışmasındaki iddiaları (hipotezler) daha net açığa çıkarabilmek adına din sosyolojisi, din psikolojisi ve dinler tarihi gibi sosyal bilimlerin birbiriyle ilişkili genel alanlarına girilmiştir. Reşat Nuri Güntekin'in romanlarından varılmak istenen sonuç veya verilmek istenen mesajı anlayabilmek için yeri geldiğinde din sosyolojisinin inceleme alanlarından biri olan dinin doğuşu, objektif din ve subjektif din kavramsallaştırmalarını ele alarak bunun, romanlarında işleniş şekline ancak böylece vakıf olunabileceği düşünülmüştür. Bu çalışmada karşılaşılan en büyük zorluk ise; edebiyat alanının çok geniş bir saha olması hasebiyle, sadece araştırma konumuzu ilgilendiren eserlerden ağırlıklı olarak bahsedilmesi ve diğerlerinin ise araştırma kapsamına girmediği için detaylı olarak irdelenmeden geçilmesi noktasındaki ayrımdır.

Çalışmada Amaçlanan Konulara Uygun Literatür Taraması

Tez çalışmam içerisinde önemli bir yer işgal ettiğini düşündüğüm 'Tip', 'Rol Model' gibi kavramlar 'Romanlarda Aydın Tipi' çalışması ve bu konudaki diğer akademik çalışmalar incelenerek romanlardaki 'İdeal Olabilecek Tip' ve 'İdeal Olamayacak Tip'in çeşitli yönlerden farkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bir diğer önemli nokta olarak gördüğüm 'Dindar Tip' ve 'Din Adamı' kavramları açıklanmaya çalışılarak, Güntekin'in romanlarında idealize ettiği/dışladığı, olumlu/olumsuz dindar tip/din adamı tipi ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Bu konuda 'Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Din ve Din Adamı' ve benzeri akademik çalışmalar incelenmiştir. Tez çalışmamda bir diğer öneme haiz 'Kutsal' kavramı, İslam'a göre kutsal ve Din Sosyolojisi açısından kutsal kavramı incelemeye alınarak, elde edilen bulguların Güntekin'in romanlarında nasıl işlendiği, bu kavramla ne kastettiği ve bunu okuyucuya nasıl sunduğu açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca, romanlar içerisinde verilmek istenen mesajların 'Subliminal' şekilde oluşuna dikkat çekilerek, Subliminal mesaj verme üzerine çeşitli çalışmalar incelenerek, Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında geçen bu tarz mesaj verme stili açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Bunun için yapılan literatür taramasında bu tez çalışmasının kaynaklarını; Reşat Nuri Güntekin'in romanları, çeşitli edebi eserler, İlahiyat/Edebiyat alanlarında yapılan ve tez çalışmama uygun düşen yüksek lisans, doktora çalışmaları, çeşitli makaleler ve din sosyolojisi alanındaki değişik çalışmalar oluşturmaktadır.

BÖLÜM 1: REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN HAYATI VE YETİŞTİĞİ SOSYO-KÜLTÜREL ORTAM

1.1. Hayatı ve Edebi Kişiliği

25 Kasım 1889'da İstanbul Üsküdar'da doğan Reşat Nuri Güntekin; çağdaş roman, hikâye ve tiyatro yazarlarının en parlak kalemlerinden biridir. Asıl adı Mehmet Reşat'dır. Babası askerî doktorlardan İbrahim Nuri (vefatı:1929-), annesi Erzurum Valisi Mareşal Yaver Paşa'nın kızı Lütfiye Hanımdır. (Vefatı:1939) Reşat Nuri'nin bir de küçük yaşta hayatını kaybeden Reşide isminde bir kız kardeşi vardır. Asker bir ailenin oğlu olması hasebiyle, babasının görevi gereği küçüklüğü ve öğrencilik yılları Anadolunun değişik bölgelerinde geçmiştir. İlköğrenimine İstanbul Sarıyer mahalle mektebinde başlamış, daha sonra da Çanakkale'de devam etmiştir. Ardından Galatasaray sultanisi ve İzmir'deki Sen Josef Frerler Fransız mektebinde devam eden Reşat Nuri (Kanter, 2006:19), Müslüman çocuklarının kayıtlarının alınmadığı (Sönmez, 2013:302-303) bu okuldan da tasdikname ile ayrılır. Bir yarışma sonucu girdiği İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesinden 1912 yılında mezun olur. 1913 yılında Bursa Lisesi orta kısmına Fransızca öğretmenini olarak tayin edilir. 1916 yılından sonra da İstanbul'da değişik okullarda Türkçe ve Edebiyat öğretmenliği yapar. Fatih Vakıf Mektebi Müdürlüğü, Vefâ Sultanîsi ve Erenköy Kız Lisesi gibi yerler bunlardan bazılarıdır. Daha sonra eşi Hadiye hanımla evlenir. Hadiye Güntekin 1908 yılı İstanbul doğumlu. Baba Mehmet Tevfik, annesi Şadiye'dir. Reşat Nuri ve Hadiye Güntekin çiftinin tahminen 1933 yılında bir erkek çocukları olmuş fakat bu çocuk hayatını kaybetmiştir. "Aksel" adını verdikleri bu çocuk hakkındaki bilgi Reşat Nuri'nin Hadiye hanıma yazdığı mektuplardan anlaşılmaktadır (Kanter, 2006:22). Bundan başka Reşat Nuri-Hadiye Güntekin çiftinin tek çocukları ise 1941 doğumlu Ela Güntekin'dir. 1927'de Milli Eğitim Müfettişliğinde görev alan yazar, görevi gereği Anadolu'nun çeşitli yerlerini görme ve gözlem yapma fırsatı bulur. 1939 yılında yapılan seçimlerde Çanakkale'den milletvekili seçilmiştir. Milletvekilliği sonrası tekrar MEB.'de müfettişliğe geri dönmüş, daha sonra BM'de Kültür Elçisi olarak Fransa'ya gitmiştir. 1954'te buradan emekli olmuştur. Daha sonraki dönemde rahatsızlanan Reşat Nuri, yakalandığı Akciğer Kanseri hastalığının tedavisi için gittiği Londra'dan, -hüzünlü bir ironidir ki- tiyatroya olan bağlılığını ispatlarcasına en sonki oyunu olan "Bu Gece Başka Gece"nin sahnelendiği akşam, 7 Aralık 1956'da ölüm haberi gelmiştir. Cenazesi

Türkiye'ye getirilerek 13 Aralık 1956 da İstanbul Karaca Ahmet Mezarlığına gömülmüştür (Ege, 2010:5).

Reşat Nuri Güntekin'in edebiyata olan ilgisi ve yatkınlığı küçüklükte geçirdiği aşamalar ve aile içinde yaşadığı ortamlarla alakalıdır denilebilir. Aile içinde kitaba ve okumaya olan ilgi ve babadan kalma değişik dillerden aşırı hâlde dolu olan kütüphanesi kendisinin de kitaplara olan ilginin artmasına ve onlarla kaynaşmasına sebep olmuştur. Bu durumda kendisi için en iyi oyuncakların kitaplar olduğuna dair bir zihinsel hazırlığın başladığı görülmektedir. Bunun için de gelecekte Reşat Nuri'nin çevresindekilere tavsiyesi : “Bırakın çocukları, kitaplar arasında oynasınlar... Ne pahasına olursa olsun.”(Kanter, 2013:25) şeklindedir.

O'nun edebiyatı ve kullandığı dil hususunda, Türkçeyi Osmanlıca kelimelerden mümkün olduğunca uzak tutarak kullandığını, halkın anlayacağı seviyeye indirmeye çalıştığını, böylece Türk Dilinin sadeleştirilmesine yönelik akıma katkısının olduğunu söylemek mümkündür.

Reşat Nuri Güntekin'in hayatı boyunca yazdığı çeşitli gazete ve dergiler şunlardır: “Aile, Akbaba, Ana Yurt, Ayda Bir, Büyük Mecmua, Cumhuriyet, Darü Bedayi, Dersaadet, Edebi Mecmua, Güneş, Hayat, İctihad, Yeni İnci, Kelebek, Memleket, Milliyet, Muhit, Nedim, Şair, Tan, Temaşa Mecmuası, Türk Dili, Türk Tiyatrosu Mecmuası, Türk Yurdu, Ulus, Vakit, Varlık, Yediğim, Yeni Mecmua, Yeni Türk, Zaman (Kanter, 2013:25-38).Bu dergi ve gazetelere Çelik (1996: 308) “Tercüman-ı Hakikat, Fikirler, Çınaraltı ve Resimli Şark”ı da ilave eder.

Romanlarındaki Din algısına yönelik bu tez çalışmamın yanında Reşat Nuri'nin asıl edebiyat tutkusunun tiyatro yazıları olduğu görülmektedir. (Kanter, 2013:27). Zaten yazmaya da Birinci Dünya Savaşı sonlarına doğru tiyatro tenkitleri ile başlamıştır. Genç Kalemler ve Le Pensee Turque dergilerinde yayınladığı yazılarla Türk Edebiyatı üzerine genel değerlendirmeler yaparken haftalık ‘Temaşaa Haftaları’ başlığıyla Zaman Gazetesinde tiyatro ile ilgili makaleler yayınlamıştır. İlk piyesi “ Hakiki Kahramanlık” ta burada çıkmıştır.

Hikâye yazımında Hâlit Ziyâ'nın hikâyelerinden etkilenen Reşat Nuri'nin hayatında O'nun ayrı bir yeri vardır. Güntekin, Hâlit Ziya'nın hem Türk romanı hem de kendisi için ne kadar önemli olduğunu ise şu sözlerle belirtir:

“Türk edebiyatında sanatkârâne psikolojik realizmin ilk mükemmel örnekleri Hâlit Ziya'nın romanlarıdır. 2. Meşrutiyet, Mütareke ve Cumhuriyet devri Türk romancılarının -1950'lerden sonra ortaya çıkan sosyal realist ve sosyalist realist romancılar hariç- münakaşasız tek üstadı odur.” (Kanter, 2013: 30).

“Eski Ahbap” isimli ilk hikayesi 1917’de Diken dergisi’nde yayımlanır. Reşat Nuri’nin esas ününü ortaya çıkaran kitabı ise 1922 de Vakit Gazetesi’nde yayınlanan “Çalığışu”adlı, önce Piyes şeklinde olan sonra da romana dönüşen “Çalığışu” dur. Bu durumu Yücebaş (1957: 65–66);

“İstanbul Kızı diye bir piyes yazmıştım. Edebî heyet (ki içinde kendim de vardım.), iki perdesinin Anadolu’da fakir bir köy mektebinde geçmesinden hoşlanmadı. O zaman Darülbedayi piyeslerinin lüks salonlarda geçmeleri âdetti. Psalti mağazasının mobilyelerinden köy mektebi sıralarına düşmek Darülbedayiın âdeta haysiyetine dokunuyordu. Piyesi geri aldım ve Çalığışu diye bir romana çevirdim.”

Diye aktarmaktadır.

Reşat Nuri Güntekin yazarlığının yanında yayıncılık hayatına girse de bu konuda başarılı olamadığı görülmektedir. Her ne kadar birkaç arkadaşı ile “Kelebek” adlı mizah dergisini çıkarsa da istenen performans yakalanamamış, 1947 yılında çıkan “Memleket” gazetesi de uzun soluklu olamayıp ancak bir yıl kadar sürmüştür.

Roman ve hikâye yazma konusunda toplumun iyi bir gözlemcisi olduğunu, toplum içindeki gerçek karakter ve olaylardan esinlenerek başlangıç yaptığını, böylece sosyal sorunların teşhis ve tedavisinde gerçekçiliği ön plana çıkardığı kendi dilinden açıkça belirtilmektedir:

“Roman ve hikâye yazarken, mevzuun evvelâ asıl canlı noktası, amudu-fıkarisi gelir. Bu amudu-fıkaridir ki bana yazmak arzusunu verir. Bu bazan bir vak’a olur, beni alakadar eden bir vak’a... Fakat çok kere pek alakadar olduğum insan tipi... (Şu vakayı veya şu insanı, şu tipi yazayım) derim. Bu suretle eserin ilk adımı atılmış olur. Mevzu pek iptidaî bir şekilde fikrime gelir. Hiçbir zaman hemen derhâl bu mevzuun planını yapıp da yazmaya başladığım vâki değildir. Bulduğum mevzuu zihnimde bir köşeye atarım. Onun francala hamuru gibi kendi kendine kabarması için uzun müddet bırakırım. Çok defa aradan birçok senelerin geçtiği de vakidir. Bu müddet zarfında mevzua bazı ilaveler yaparım. Bazı kısımlarını tayy

ederim, atarım, çıkarırım. Vak'aları retuş ederim. Tipleri develope ederim.”
(Yücebaş, 1957: 13)

Reşat Nuri'nin yazılarında ve eserlerinde çeşitli müstear isimler kullandığı görülmektedir. Bir yazarın değişik remiz ve müstear isim kullanmasının nedenleri vardır. Bunlardan bazıları; Eser sahibinin yaşadığı dönemim konjoktürüne uygunluk ya da uygunsuzluğu dolayısıyla karşılaşacağı siyasal riskler ve bu konularda karşılaşabileceği idari cezaların oluşu en başta gelebilecek nedenlerdendir. Ayrıca, eser sahibinin bir gazete ve dergide birden fazla eser yayınlamak istemesi, alanı olmayan konularda deneme mahiyetinde yazdığı eserinden dolayı var olan şöhretine gölge düşme olasılığı veya yapıtından dolayı doğabilecek okuyucu tepkisiyle karşılaşmamak için gereken güveni kendisinde bulamaması gibi nedenler de sayılabilir. Reşat Nuri Güntekin'in de mizah kapsamında olan ilk yapıtlarında kendine olan güveninin tam olmadığı, dar kadro ile çıkarılan bazı dergilerde birden fazla eserinin olduğu, hatta bazen Kelebek dergisinin tümünü tek başına kendisinin çıkardığı göz önünde bulundurulursa, yukarıda sayılan vb. gerekçelerle müstear isimler kullandığı söylenebilir (Karaburgu, 2006 : 525-535).

Yazdığı ilk hikâyeleri ve yazılarında Hayrettin Rüştü, Mehmet Ferit, Cemil Nimet gibi takma isimler kullanmış ama kendi ismini kullanmamıştır. Sonraki yıllarda da mizah yazılarında Ağustos Böceği, Ateş Böceği gibi takma isimler kullanmıştır. “Yazarlık hayatı boyunca kullandığı takma isimler şunlardır: “Ağustos Böceği, Ahmet Faik, Ateş Böceği, Cemil Nimet, Hayreddin Rüştü, Mehmet Ferit, Sermet Ferit, Yıldız Böceği, Reşat Nuri, Saksagan, Çiğdem, R.N. Takma isimleri ve imleri tarafımızdan tespit edilmiş olup bu zaman kadar meçhul kalan müstear isimleridir.” (Çelik-1996: 308).Yukarıda sayılanların haricinde ayrıca Karaburgu (2006: 525-535), Reşat Nuri'nin; ***, Fakir, Karakuş, müstear isimlerle de yazılar yazdığını ilave etmektedir.

Sonuç itibariyle Reşat Nuri Güntekin'in gerek ülke içindeki memuriyeti, Milletvekilliği gerekse Yurt dışındaki görevleri dolayısıyla Anadolu insanının yapısına ve kültürüne, Batı dünyası ve oradaki yeni gelişmelere yakından hakim olduğunu ve bu bilgi birikiminin eserlerine yansıdığı söylenebilir.

1.2. Edebi Kişiliğinin Oluşumuna Batı Düşünce Dünyasının Etkileri

Reşat Nuri Güntekin'in edebi kişiliğinin oluşması ve gelecekteki yazarlığına etkilerini görebilmek için, içinde bulunduğu aile ortamı, aldığı eğitim ve okuduğu-etkilendiği

yazarlar ve kitapların önemi büyüktür. İncelememizde Onun özellikle Fransız yazarlarından etkilendiği görülmektedir. “Fransız Edebiyatında okuduğum ilk romancıdır” dediği Emile Zola, romanlarında, ele aldığı 19 yüzyıl Fransa’sının sosyal olaylarını, çağının düşünce sistemini, çelişkilerini ve saplantı hâlini alan dogmaların toplum üzerindeki etkisini dile getirmektedir (Şeker ve Durmuş, 2009 :565).Belki de O’nu etkileyen nedenlerin başında gelişmekte olan Avrupa toplumunun karşılaştığı sorunlar ve bunlara bulunan çözüm önerileri ile aynı şekilde yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin de benzer sorunlarla karşılaşması söz konusu olabilir. Gazeteci Sermet Sami Uysal ile Reşat Nuri’nin eşi Hadiye Hanım arasında geçen konuşmada Sami Uysal’ın:

“Eşiniz çok kitap okur mu, bilhassa kimleri okur?” sorusuna

Hadiye Hanım’ın:

“Bütün hayatı okuyup yazmakla geçti. Bilhassa Fransız edebiyatı ile çok alakası vardır.” cevabı Reşat Nuri’nin Fransız edebiyatıyla ilişkisine ve ondan etkilenmesine, eserlerinde Fransız toplumunun o dönemdeki sorunlarıyla yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin sorunlarının karşılaştırılarak cevaplar aranmasına, çözüm önerilerinin buna göre bulunmaya çalışılmasına ışık tutacak bir cevaptır.” (Yücebaş, 1957:10).

1.3. Edebi Kişiliğinin Oluşumunda Osmanlı Modernleşme Sürecinin Etkileri

Reşat Nuri Güntekin’in düşünsel yapısı ve edebi kişiliğini ortaya koyabilmek için, Osmanlıdaki Aydın ve entelektüellerin zihinsel yapısını, toplumun sosyal yapısını ve bunların edebi eserlere yansımalarının kısa bir panoramasını çizmek gerekir. Bunun için de yaşanan süreci iki yüz yıl kadar gerilerden başlatmak mevcut durumu anlama açısından daha yararlı olur. Batı dünyasındaki gelişmelere paralel olarak Osmanlı coğrafyasının da bu gelişmelerden etkilendiği göz önünde bulundurulduğunda, bahsi geçen zihinsel oluşumun nedenleri ve yollarının irdelenmesiyle aydınların ve toplumun genel algısının çözümlenmesi ve sonrasındaki süreçleri anlayabilmek açısından bu durum aydınlatıcı bir rol oynayacaktır.

Sancılı ve uzun bir süreç ile ‘Hristiyan Batı’dan ‘Modern Batı’ya evrim geçiren ve kendi dinamikleri içinde modern bir yapıya kavuşma serüveni yaşayan Avrupa toplumuna karşılık, kendi dinamiklerinin dışında gelişen değişim zorunluluğuyla Osmanlı yapısı da taklîdî bir sürecin peşinde hızlıca koşarak, batı toplumu gibi aynı sonuca varma hayali

ve hareketleriyle yüz yüze kalmıştır. Batıdaki sanayi, teknolojik, siyasal ve sosyal değişimlerin Osmanlıda ciddiye alınması belki de onlar karşısında uğradığı ve sonu değişik kayıplarla biten bir takım olaylar sayesinde olmuştur. Tarihte 2. Viyana kuşatması olarak bilinen askeri başarısızlık ile belki de Osmanlı ilk defa kendine gelmenin zorunluluklarını ve karşı taraftaki değişim ve gelişimi gözle görülür bir şekilde hissetmiştir. Ardından gelen Karlofça Antlaşması ile Osmanlı coğrafyası ilk defa büyük toprak kaybına uğramış ve dış dünyaya karşı moral üstünlüğünü kaybetmiş olduğundan, bu coğrafyada yaşayan insanlar da hafızalarda yıllarca yer edinmiş 'üstünlük/güçlülük' duygularının da dağılmasına neden olduğundan psikolojik olarak kendilerine olan güvenlerini yitirmiş durumdadır. Böyle bir ortamda Osmanlı idaresi öncelikli olarak askeri alanda güçlü değişim yapma zorunluluğu hissetmiştir. Kurumsal olarak bir taraftan ıslahat çalışmaları yapılırken, batı dünyasındaki teknik, felsefik ve siyasi gelişmelere henüz adaptasyon sağlayamamıştı. Hâlbuki daha önceleri oralarda açtıkları temsilcilikler (1719 Viyana, 1721 Paris) ve buralarda çalışanların çocukları aracılığıyla batı ile Osmanlı kültürel teması Osmanlıyı, sanki batı dünyasını ilk defa keşfeder duruma getirmiş gibidir. Bu temaslar çerçevesinde matbaanın Osmanlı topraklarına girişi ile de ilk eserler basılmaya başlanmış, ardından pozitif bilimlere dayalı matematik ve mühendislik gibi okullar açılarak süreç devam etmiştir. Daha sonra batıya ait felsefe, sanat ve edebiyat gibi eser tercümeleri ile değişim kendini göstererek, "Münif Paşa'nın Volter, Fenelon ve Fontenel'den seçilmiş felsefi diyalogları içeren Muheverat-ı Hikemiyye (1859) adlı çevirisi ve Yusuf Kamil Paşa'nın Fenelon'un Telemaque (1859) adlı eserini dilimize kazandırması;"yla da "(Korkmaz, 2011:15)Osmanlıda değişim ve yeniliğin zihinsel alt yapısının oluşturulduğu söylenebilir.

Yakın geçmişte başlamış olan modernleşme hareketi, akabinde gelen Tanzimat Fermanı, Islahat Fermanı, İlk gazetelerin çıkışı, Avrupaya gönderilen öğrencilerin geri dönmeye başlaması -ki bunlar ilk batılı dönüşümün öncüleri sayılabilirler-, toplumda yeni ve farklı düşüncelerin yayılmaya başlamasıyla, kendilerine olan güvenlerini psikolojikman kaybetmiş olan Osmanlı bürokrat ve aydınları batıdaki yeni gelişmelerin gözlem ve keşfi karşısında onların üstünlüğüne teslim olmuş bir ruh hâliyle, kendi devletlerini ayakta tutabilme gayretlerine yönelik arayışlara girerler ve bu arayış onların kendi rejimlerini sorgulama noktasına kadar getirir. Osmanlıdaki bu düşünce dünyasına edebiyatçıların etkisini göstermek açısından şunu da belirtmekte yarar vardır: Her ne

kadar Tanzimat ile başlayan süreçte batıdaki gelişmelere paralel olarak oralarda gündem oluşturan toplumsal ve felsefik konular Türk yazarlarının edebi olarak ilgi odağına girmiş olsa da, bu tür düşünsel gelişmelerin sosyologlar ve fikir adamlarınca tartışılmaya başlaması 20.yüzyılın başlangıcı itibariyle daha bilinçli bir hale geldiği görülmektedir.”(Karabulut, 2016:52).

Batı karşısındaki eziklik hâliyle mevcut durumdan kurtulmak ve Osmanlıyı batı gibi gelişmiş bir hâle dönüştürmek derdine düşen, Moran’ın (2012:27) ifadesiyle “Büyük Kültür” kategorisindeki Osmanlı aydın ve bürokratları çözüm yolları konusunda bir takım neden-sonuç odaklı formüllerin peşine düşmüştür. Çözüm olarak da kimi aydınlar batının olduğu gibi taklidi ve onlar gibi yaşamayı, kimileri ise devlet sisteminin değişikliğini savunmuştur. Mevcut sosyal yapının değişim ve dönüşümünün önündeki en büyük engel olarak ta toplumun inancı ile karşılaşan aydınlar, toplumun kabul ettiği din ve ondan munzam değerlerin yeniden irdelenmesini zorunluluk olarak görmüşlerdir. Batı toplumundaki materyalist ve pozitivist anlayışın Osmanlı coğrafyasına olan yansımaları, buhran içindeki Osmanlı aydın kesimindeki krizi daha da derinleştirmiş, zorunluluk olarak gördükleri inanç ve ondan mülhem toplumsal değerlere saldırı –ilk planda olmasa da- zihinsel etkileşim ve dönüşümler sayesinde kaçınılmaz bir noktaya gelmiştir. Sonuç olarak ta ileriki dönemlerde toplumun dini değerleri dejenere edilecek şekilde birinci dereceden hedef hâline dönüşmüştür. Çünkü; toplumun genel yapılanmasını oluşturan din ve dîni değerler, karşılaşılacak yeni bir değişim karşısında kendini koruma adına muhafazakar refleks göstererek 'yeni'yi tehdit unsuru gibi görmektedir. Zihinlerdeki değişim için çaba gösteren aktörler de bu noktada eski-yeni arasındaki çatışmanın getirdiği ruhsal bunalımı elbetteki yaşamak zorunda kalmıştır.

Osmanlı aydınlarının düşünce yapısını etkileyen Pozitivist düşünce ve anlayış, Tanzimat döneminden beri Osmanlı aydın kesimi arasında bilimsel anlayışın getirdiği kabuller şeklinde yaşam alanına girerken, bu görüşler makul ve mantıklı görülerek, gerek siyasi arenada gerekse kültürel alanda yaygınlık kazanmaya başlamış, özellikle Genç Osmanlılar, Serveti Fünuncular, İttihatçı kadrolar ve Jön Türk kalemşörleri bu konuda etkin bir rol oynamıştır. Sonuçta da bu düşünce, Ahmet Rıza’nın anladığı şekliyle felsefik bir düşünce olarak aydınlar arasında yer bulmuştur. Materyalist düşünceler ise 18.yüzyılın sonlarına doğru Osmanlı aydın ve entelektüelleri arasında yayılmaya başlamış ve bu yaygınlık 2.meşrutiyet dönemine kadar devam etmiştir. Bu anlayış ta yine pozitivism gibi felsefik bir anlayıştan ziyade, inanç kapsamı dışında

kalan sosyal ve siyasi anlayışlarla ilişkilendirilecek bir bağlantı şeklinde görülmüştür. Geri kalmışlığı dert edinerek çözüm yolunu değişimin zorunluluğu olarak gören Osmanlı aydınlarının zihinsel algısının genel bir çerçevesi ise, her türlü değişim ve dönüşümün akıl, bilim ve mantık çerçevesinde gerçekleşmesi şeklindedir. Buna göre de karşılaşılan sosyal ve siyasal vakıalar önce gözlemlenecek, sorgulanacak, kıyaslamalar yapılacak ve buna göre de deneylerle elde edilen bulgular neticesinde bir çözüm yolu bulunacaktır. Bu, gerek Osmanlıdaki geçmişte yaşanan tecrübeler gerekse batılı devlet yapılarından alınabilecek örneklerle gerçekleştirilebilirdi. Materyalist ve pozitivist aydınların sonuç olarak ön plana çıkardıkları temel unsurlar bilimsel gelişmeler ve akıl idi. Her ne kadar değişik devlet modelleri gibi örnekler üzerinde durulsa da batılı devlet modelleri tüm aydınların ortak oldukları modeldi (Ceyhan (2007:140)).

Batıdaki materyalist ve Pozitivist inceleme-araştırmalarla elde edilen bulgular ve düşünceler, Osmanlı aydınlarını da kendi sorunlarının çözümüne yol gösterici olduğu için bu fikirlere ‘ *Yeni fikir yaratıcısı* ’ olarak değilse de, o fikri destekleyen veya karşı çıkan bir kimlikle eklemlenmişlerdir. Bir çeşit ‘ dışarıdan düşünce transferi ’ şeklinde görülebilecek bu eklemlenmelerini de ‘ Sosyal mesaj aracı ’ olarak düşündükleri hikâye, roman gibi eserlerinin konularını seçmede, yarattıkları karakterlerin tutumları, inanç ve davranışlarında yansıtarak, bu karakterlerin konuşmaları şeklinde ortaya koymuşlardır. Bunu, ilk dönem Osmanlı topraklarında görülen batı eserlerinin direk tercümelerinden mülhem, sonraki dönemlerde yapılan batı eserlerinin özellikle tiyatro alanında Osmanlıca adaptasyonlarında görmek mümkündür. Korkmaz(2011:15), Tanzimat dönemi edebiyat alanında yapılan ilk çeviri eserlerden bahsederken Victor Hugo’nun Sefiller romanının Hikaye-i Mağdurin adıyla parça parça Ceride-i Havadis gazetesinde yayımlandığını, Ahmet Lütfü Efendi’nin Daniel Defoe’un Robenson Cruzoe (1864), Teodor Kasap’ın tercüme romanlardan Monte Cristo’yu (1871, 1873) ve Le sage’ın Topal Şeytan’ı (1872), Ziya Paşa’nın Emil (1870) ve Moliere’in Riyanın Encamı (1881) isimli çevirilerini saymaktadır. Adaptasyon olarak ta Ahmet Vefik Paşa’nın *Molier*’den yaptığı uyarlamalar örnek verilebilir. Bu tür kültürel faaliyetlerle bolca sunulan ‘ yeni yaşam tarzı ’ örneklerinin yayılmaya başlamasıyla, yüzyıllardır Osmanlı toplumunu bir arada tutan ve Osmanlıyı Osmanlı yapan temel maya ‘ din ’ artık ikinci planda kalarak, batı modeli materyalist bir anlayışın getirdiği bakış açısı ile toplumsal değerlerin kıymetlendirilmesi de ‘ dinden mülhem olan formatın dışında ’ olmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da her ne kadar birbirlerinden farklı şartlarda yetişmiş ve yaşamış

olsalar da inanç krizi şeklinde görülebilecek değişimleri İbrahim Şinasi, Ziya Paşa, Abdülhak Hamit gibi aydınların yazdıkları eserlerde görmek mümkündür. Kacıroğlu'na (2009:2153) göre, değişim ile birlikte gelen inanç krizlerinde ise konular genellikle Allah, kader, ruh, ölüm gibi konuların akıl ile irdelenmesi noktasındadır. Bu da dönemin sanatçıları birbirinden ayıran özelliktir. Şinasi'ye göre; tüm sorunlar akıl yoluyla çözümlenebilir ve bu da onun inanç krizinden çıkış yoludur. Ziya Paşa ve Abdülhak Hamid'e göre ise bu tür sorunların çözümünde akıl yetersiz kalır. Böylece onlar bu noktada agnostik bir düşünceye varırlar.

İleride de değinileceği gibi Ahmet Mithat Efendi, Recaiade Mahmut Ekrem gibi bazı aydınlar her ne kadar batı-Osmanlı arasındaki sosyal uyumsuzlukların değerler çatışmasına dönüşeceklerini ön görerek yaptıkları tercümelere bire bir tercümeden ziyade, sosyal yapıya uygun şekilde 'uydurma' şekline dönüştürerek yapmaya çalışmışlarsa da, ilerleyen süreçte batılılaşma düşüncesi ve sosyal değişim kendini yavaş yavaş günlük yaşamın pratikleri içerisinde farklı şekilde göstermeye başlamıştır.

1890'lara gelindiğinde ise edebiyat dünyasında kısa süreli de olsa önemli bir yer tutan *Servet-i Fünun* hareketi ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde de Ahmet İhsan Tokgöz, Recaiade Mahmut Ekrem, Tevfik Fikret, Hüseyin Cahit Yalçın gibi yazarlar öncü isimlerdendir. İlk planda Batıdaki bilimsel yazılardan halkın haberdar edilmesi amacıyla başlayan ve '*Fen Dergisi*' olarak çıkan, onun etrafında kümelenen bu hareketin öncüleri de Osmanlıyı tekrar batı standartlarına getirme derdiyle hemhâl olduklarından, oradaki yaşam tarzını incelemek gibi bir tutum takınırlar. Öyle ki; bu yazarların eserlerinde de 'Batılı yaşam tarzı' okuyucuya en çok sunulan bir model durumundadır. Eserlerdeki kahramanlar genellikle; 'Batı ile bir şekilde irtibatlı olup, bazıları oralara okumaya gitmektedir, bazıları seyahate çıkmaktadır, bazıları ise dış ülke görevine gönderilir. Eser karakterlerin çoğu en az bir yabancı dili iyi bilmekte, yabancı okullarda veya modern bir okulda eğitimini almaktadır. Dolayısıyla bu karakterler olası yeniliklere açık, sanat yönünden gelişmiş, batılı hayat tarzını bilen ve eğlenceye düşkün kimselerdir'(Baş,2010: 324-325).

1890'lardan sonra özellikle bu tür romanların yazılmasındaki ana sebep aslında; genel olarak tüm yazarların Avrupa görmüş, batılı yaşam tarzını benimsemiş ve aynı modelin bu topraklarda olmasını istemelerinden kaynaklanmaktadır. Aslında eserlerinde öne çıkan karakterlerin özellikleriyle yazarların kendi özellikleri örtüşmektedir. Bundan

dolayı da yazarların eserlerinde sosyal alana sirayet eden her duruma karşılık öne sürdükleri düşüncelerden maksatları, Türk toplumunun da kendileri gibi 'bir aydın olarak' batı toplumunun ileri düzeydeki yaşam tarzını benimsemelerini istemeleridir. Ancak, içinde yaşadığı toplumun sosyal, siyasi, dînî mukayeseleri yapılmadan batıdaki örnek yaşam tarzı algısının direk monte edilmesi olarak görülebilecek bu yayınlar her ne kadar ülke ve toplum yararına iyi niyetlerle dolu olsa da, ister istemez 'maksadın hasıl olması' amacından uzak, Osmanlıdaki sosyal zihniyet değişiminin 'eskinin yerine yenisi' değil, 'eskiye göre bozulma' şeklinde gerçekleşecek sonuçları da beraberinde getirmiştir.

Tanpınar'a göre Tanzimattan itibaren başlayan arayış neticesinde tıpkı aydınlar sınıfı gibi Türk edebiyatı da eski-yeni olarak meydana gelen ikilik buhranı içinde kalmıştır. 17 ve 18.yy da yaşayan edebiyatçıların garp edebiyatını, özellikle Fransız edebiyatını takip ettiklerini, 1860'lardan sonra ise Fransız realistlerinin ve natüralistlerinin etkisi altında kaldıklarını belirterek, Beşir Fuad'ın intiharını, 19. Yüzyılın sonuna doğru Türk aydınının yaşadığı ruh halinin bir yönü (Tanpınar, 1995:105) şeklinde yorumlamaktadır. Dolayısıyla Osmanlı'nın külleri üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin gerek kuruluş öncesi gerekse sonrasında edebiyat alanında eserler veren aydın ve yazarların romanlarındaki olumlu veya olumsuz bu yansımalarını, "iki dünyalı olmanın verdiği"(Tanpınar,1995:104) huzursuzlukla, geçmişi yaklaşık iki yüz yıla uzanan bu zihinsel atmosferin sonucu olarak görmek mümkündür.

Batıdaki yaşam tarzının ön plana çıkarılmasının haricinde, bilimsel gelişmelere dayalı bir takım bulguların da dönemin edebi eserlerinde bariz bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Özellikle Freud'un psikanaliz yönteminin romanlarda kullanılmasıyla 'Psikolojik tahlilli romanlar' olarak kategorize edilen Peyami Safa'nın Yalnızız, Recai Zade Mahmut Ekrem'in Araba Sevdası, Mehmet Rauf'un Eylül gibi eserler bunun örneklerindedir. Zaten böyle bir ortamda yazarların yaşamı algılama biçimleri, sosyal çevrelerinden esinlenmeleri, psikolojik durumları ve karşılaştıkları hüznün ve mutlulukları da yapıtlarına aksettirmeleri kaçınılmaz bir gerçektir(Ayata ve Tonga, 2008:7-20).

Tez çalışmam çerçevesinde –konunun dağılmaması açısından-bu noktada zihinsel yansımayı göstermesi açısından Reşat Nuri Güntekin'den verilecek örnekle yetinmek istiyorum. 1935'te yazdığı "Gökyüzü" romanında, karakterlerin yaptığı konuşma ile

yukarıdaki mevzubahis ve benzer bilimsel araştırmaların sonucuna yönelik kabullenmeleri ve “olabilirliği” içerdiğini söylemek mümkündür. Özellikle Sigmund Freud’un şuuraltına yönelik çalışmaları, buna bağlı olarak Gökyüzü romanındaki karakter Sevim’ in içine düştüğü durumdan kurtulması için aranan tedavinin eski toplumun kabulü olan dini hurafelerle değil de yeni bulgu şuuraltı çalışmalarına göre sinir hastalıklarına incelettirilmesine yönlendirilmesi, o dönem okuyucuları ve günümüz okuyucuları için de kabul edilebilir bir yöntem olarak sunulmaktadır. Bu yöntemin kabul edilebilirliği sadece varılan bir sonuç değil, aynı zamanda bunun karşıtı olarak bu güne kadar kabul edilen manevi tedavi yöntemlerinin, toplumun aldatıldığı uydurma ve hayatımızdan çıkıp gitmesi gereken hurafeler olarak görülmektedir. Yine Alfred Adler, Rudolf Otto vb gibi din sosyolojisi, din psikolojisi alanlarındaki çalışmalarıyla ortaya çıkarılan kutsalın varlığı ve kabulüne (maneviyatı kabule-Tanrı’yı kabule) yönelik araştırmaları, insanın, nedenini bilmediği gizeme karşı duyduğu korku ve meraktan kaynaklandığı sonucuna varmaktadır. Bahsi geçen romanda da karakter Mükerrem’in ve benzerlerinin, aynı algı ile konuşturulduğu, insanın gökyüzündeki bir yaratıcıyı, çaresizlik, tabiat karşısında zayıflık ve bilgisizlik sonucu kabul ettiği şeklinde vurgulanmaktadır(Güntekin, 1997:221). Tez çalışmasının ileriki safhalarında bu ve benzer örnekler yeri geldikçe açıklamalarıyla birlikte verilecektir.

1.4. Sosyo-Kültürel ve Siyasi Ortamın Romanlarına Etkileri

Her ne kadar dönemin aydınlarınca batıdaki gelişmelere dayalı değişimi -genellikle olduğu gibi örnek alarak Osmanlı devletini en az onlar kadar ileri bir seviyeye ulaştırma çabaları içerisine girilse de, bilinen bir gerçek vardır ki o da; Osmanlı devlet yapısının batının aksine ‘piramit’ şeklinde olduğudur. Bunun için devlet işleyişindeki istek ve uygulamalar aşağıdan yukarıya değil, yukarıdan aşağıya doğru bir hiyerarşide gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, her türlü toplumsal değişim ve dönüşüm düşüncesi “Tabandaki taleplerin iktidara ulaştırılması şeklinde değil, iktidarın başta kendisi olmak üzere tabana giydirdiği bir gömlek’ şeklinde olduğu görülmektedir. Buna bir çeşit ‘değiştirme ve dönüştürme’ demek daha doğru olur. Osmanlı yapılanmasını yönetenler ve yönetilenler olarak öncelikle iki kısıma ayırmak mümkündür. Yönetenler kategorisinde en üstte Padişah, yöneticiler, askerler, yönetilenler kategorisinde ise halk vardır. Buna göre de -yukarıda ifade edildiği gibi-toplumsal değişim ve dönüşüm halkın talepleri doğrultusunda değil, en tepedeki iradenin yani yönetici kadroların isteği veya direnci ile gerçekleşir. Devlet yönetiminde önemli konumda olan asker ve bürokratik

kademe batı karşısında karşılaştıkları olumsuzlukların giderilmesi ve batı gibi gelişmiş hâle ulaşma düşüncesiyle bu konuda öncü olmuştur. Yani değişim (değiştirme) ve dönüşüm (dönüştürme) talepleri, girişimleri tepeden zorunlu olarak gelmiştir. Batıdaki gelişmeler, Osmanlıyı büyük krize sokacak savaşlardaki başarısızlıklar ve iktisadi alandaki olumsuzluklar, başta askeri alanda olmak üzere teknolojik, siyasi ve felsefik alandaki yeniliklere yönetici kadroyu mecbur bırakmıştır. Yukarıda bahsedildiği gibi Tanzimat ile başlayan arayış, ıslahat ve meşrutiyet ile devam etmiş, edebiyat alanındaki gelişmeler ile de bu değişim süreci desteklenmiştir. Edebi eserlerle bu sürecin desteklenmesinde romanların durumuna ilişkin Berna Moran (2012:18-19) Osmanlı aydınları arasında roman yazımının batı romanlarından çeviriler ve taklitleriyle başladığını, o dönem yazarlarının batı edebiyat ve romanını ileri bir medeniyetin, Türk edebiyatını ise özellikle anlatı türündeki eserleri geriliğin göstergesi olarak gördüklerini belirterek, bunlara örnek Şemsettin Sami, Namık Kemâl ve Ahmet Mithat'ı sayar. Bunun gerekçesi de bu tür aydınların ilerlemeyi sadece sanayi ve teknolojiye değil, maarif yani edebiyat ile bir bütün hâlinde olması gerektiğine inandıklarındandır.

Osmanlıda ilk gazeteler çıkmaya başladığında gazetelerin görevi de zaten, sadece günlük olayları aktarmak değil, batıdaki bilimsel gelişmelerin de bilgi olarak aktarılacağı bir aydınlanma aracı, bir nevi ansiklopedik bilginin verildiği araç olarak görülmesi şeklindedir. İlk gazete olan Takvim-i Vekayi (1831)'de bile çeşitli haberlerin yanı sıra öncelikli olarak yer verilen haberler, batıdaki bilimsel gelişmelerle alakalı haberlerdir (Korkmaz, 2011:16). Ayrıca gün geçtikçe sayıları artan gazetelerde o dönemin aydın ve bürokratlarının da yazılar kaleme alması, Osmanlının kurtuluş reçetesi olarak görülen 'batı gibi gelişmiş olma' düşüncesinin daha hızlı yayılmasında önemli bir etkidir. İleriki aşamalarda da gazetelerin yanında toplumu aydınlatacak, onları batı uygarlığına dönüştürecek araç olarak hikâye, roman, şiir gibi edebi eserlere bu görev yüklenmiştir. Çünkü, “...devrim öncesi dönemlerde edebiyatın eğitici ve bilinçlendirici işlevi öbür işlevlerine üstün” (Moran, 2012:41) de tutulmaktadır.

Tanzimat dönemi aydınlarının aksine, *Serveti Fünun* öncesinde 'bir cemiyet' olarak ortaya çıkan ve *Yeni Osmanlılar* olarak isimlendirilen akımın bazı öncülerine göre ise, Osmanlının ilerlemesine ve batı standartlarını yakalamak için onun taklidinin yanında kendi kültürümüzden de vazgeçmek olmazdı. Bunun için batı değerlerinin yanında İslâm ve toplumsal değerlerin de yaşatılması gerekirdi. Yani, hem batılı gelişmeler hem de İslâm(Osmanlı) kültürü bir arada topluma anlatılmalıydı. Bundan dolayı da halkın

aydınlatılmasına ihtiyaç vardır ve bu da yine aydınlar sınıfı eliyle gerçekleşecektir. Halkın istenilen yönde bilgilendirilmesi ve onlara uygarlık adına yol gösterilme aracı olarak kullanılan gerek gazete ve dergiler gerekse edebi alandaki hikâye, roman, tiyatro gibi yapıtların, batıdaki modern toplumsal değerler ve yaşam tarzlarına endeksli oluşunun gerekçesi burada yatmaktadır. Osmanlı devlet bürokrasisinden de destek alan bu yapılanmada Ali Suavi, Ziya Paşa, Namık Kemâl, Agâh Efendi, Şinasi gibi aydınların yanında Mithad Paşa, Mustafa Reşid Paşa, V. Murad gibi devlet adamlarının da yer alması, Osmanlı'nın içine düştüğü durumdan kurtarılması için batılı devletler gibi değiştirilmesi taleplerinin sadece siviller kanadıyla değil, devlet ricalince de benimsenen düşünceler olduğunun kanıtıdır. Nitekim tarihte de Namık Kemâl bu akım ile özdeşleşmiş bir isim olarak görülmektedir. Her ne olursa olsun sonuç itibariyle Osmanlı için yapılan çalışmalar onun kurtuluşu için sağlıklı bir reçete olamamış ve dağılması sonrası kalan topraklarda kendi külleri üzerinde uygar bir yapının oluşabilmesi için Türkiye Cumhuriyeti kurulmuş, böylece "Osmanlı'nın ıslahatlarla, değişim ve dönüşümlerle gerçekleştirmek istediği ve çoğu zaman başarısız olduğu modern çağa ayak uydurma mücadelesinde Cumhuriyet son noktayı koymuştur"(Güler, 2011:12).

Cumhuriyetin kurulması ve sonrasında yapılan devrimlerin halk tabanına oturtulabilmesi için, toplumda öncü oluşlarından dolayı yine aydınlar sınıfına görev düşmüş, bu noktada da edebiyat aynı görevi üstlenmiştir. Bu defa edebiyat, muasır medeniyet seviyesine ulaşmada kendi gelişimini engelleyen unsurlara karşı yeni Cumhuriyetin ilkelerini benimsetme yolunda halkı aydınlatma ve onları bilinçlendirme görevini devam ettirmiştir. Ancak bu noktada şunu söylemek mümkündür: Dönemin bazı aydın ve yazarları materyalist/pozitivist düşüncelerin etkisiyle gelişmenin önündeki en büyük engellerden biri olarak, Osmanlı toplum yapısını oluşturan toplumun inancını görmeye devam etmektedir. Abdullah Cevdet'in "...Asyalı kafamız ve yozlaşmış geleneklerimiz geri kalışımızın temel nedenidir. Bizi geride bırakan, bırakmaya devam edecek, gelecekte de bırakacak olan güç, dünya işlerini hükmü altına alan din-devlet bileşimi bir sistemdir."(Koç, 2009:76) sözünün yanında, aynı dönemde yaşamış Memduh Şevket Esenal'ın din ve inanç hakkındaki görüşleri o dönemdeki aydın ve yazarların genel zihinsel fotoğrafını ve romanlara yansıtabilecek şeklini göstermeye yeter niteliktedir: " Yeryüzünde bütün dinlerin başlangıcında bu hoca, molla sınıfı yoktur. Adamoğlu bunu sonradan başına çıkarıyor. Hoca çıkıyor, adamoğlunun başına

bela oluyor değil. Bunu, adamoğlunun duyguları, istekleri ortaya çıkarıyor” (Gülbay, 2008:109).

Buradan hareketle, Osmanlı aydınları arasında başlayan ve derinleşen bunalımlı süreçlerde dinin sorgulanması da yerini almasına rağmen, Reşat Nuri Güntekin’in romanları üzerinden bir değerlendirme yapıldığında toplum tabanında bunun izlerini görmek zordur. Toplum, henüz ‘eski hâl’ üzerine yaşamına devam etmekte, onu muhafaza etmekte kararlı bir tutum içindedir. Özellikle ve öncelikle bazı aydın ve yönetici kadro tabakasında görülen bu ‘yeni hayat modelini’ arayışı krizlerinin 'inanç bazında' toplumsal göstergeleri gerek Güntekin’in gerekse dönemin diğer edebi eserlerine çok ta yansımış değildir. Ancak batının körü körüne taklidinden ve batılılaşmayı yanlış anlamının getirdiği bireysel ve sosyal değişimin sonuçlarını komik bir şekilde gösterebilmek adına Rezaizade Mahmut Ekrem’in *Araba Sevdası*’nı (2018) Ahmet Mithat’ın *Felâhî Bey ve Rakım Efendi* (2017)’sini vermek yeterlidir. Her dönemde olduğu gibi yazarlar, yaşadıkları dönemine ilişkin hayatı gerçekçi bir şekilde eserlerinde canlandırmaya gayret ettiklerinden, her iki devri de yaşamış olan Reşat Nuri Güntekin dönemindeki sosyal yapıyı anlayabilmek için, tarih kitapları haricinde o döneme ait romanların incelenmesi ve değerlendirilmesiyle bir ipucu yakalanabilir. Çünkü romanlar, sosyal yaşamı her yönüyle ele alıp irdeleyen, dolayısıyla da elde ettiği birikimi kendi içinde muhafaza eden, bunun yanında toplumun nereden nereye evrildiğini okuyucuya sunacak kadar da tarihi belge niteliğine sahiptir (Güler, 2011:16-17).

Buna göre; Osmanlının çeşitli etnik ve dînî unsurların barındığı milletlerden oluştuğu göz önünde bulundurulduğunda, Reşat Nuri Güntekin’in romanlarında insanlar arasında olumsuz sosyal bir ortam görünmemektedir. (Ancak ileriki aşamalarda görüleceği gibi bazı romanlarında müslümanların kendi aralarında bir uyumsuzluğuna vurgu yaptığını belirtmekte yarar var). O'nun eserlerine yansıyan toplumsal yapıya birkaç eserinden örnek verilecek olursa;

Yeşil Gece romanında toplum, hâlen eski gelenek ve inançları üzerine sıkı sıkıya bağlı bir şekilde yaşamakta, din ve ondan neş’et bulan hurafeler denizinde hayat sürmektedir. Bunun önderleri ise toplumdaki din adamları ve dindar tiplerdir.

Eski Hatalık romanında; gayrimüslimlerin yaşam tarzı ve maddi durumları gerçekte olduğu gibi yansıtıldığı, Müslüman olan Türk kızları ise onlar kadar rahat hareket

edemediği, Müslim ve gayrimüslim diğer etnik unsurların da sevecen tipler olduğu görülmektedir.

Gökyüzü romanında; toplumun diğer unsurlarına olumsuz bir şekilde vurgu yapılmamış ancak zaman zaman bazı karakterler ‘Ermeni’ ve ‘Yahudi’ benzetmesi ile ‘tanımlanmaya çalışılmış görünmektedir.

Harabeler Çiçeği romanında; Yahudiler için genel kanaât olan ticari düşkünlükleri örneklendirilmiş, bunun haricinde olumsuz bir tablo çizilmemiştir.

Akşam Güneşi romanında; Katolik hristiyanların dindar yapıları, Rumların biraz olumsuz tavırları, Bulgar birinin Türkler hakkındaki olumsuz söylemlerinin ferdi bir düşünce oluşu gibi satırların yanında, her hâlükarda genelde gayrimüslimler hakkında olumlu kanaâtlere söz konusudur.

Ateş Gecesi romanında gayri müslimler için olumlu izler sergilenmektedir. Öyle ki; birbirini seven aşıkların evlenmesine karşı çıkan Matmazel Varvarın annesini bu evliliğe ikna edecek kadar da sözü geçen ikna kabiliyeti yüksek papaza rastlanmaktadır.

Çalığışu romanında; Rumların ve Ermenilerin iyi kâplili, sevecen ve yardımsever oluşları işlenmekte, kötümser bir tablo görünmemektedir.

Damga romanında; roman karakteri *İffet*’in okula ‘*Amîn Alayı*’ denen ilahi okumalarının eşliğinde eski gelenekle başlaması, *Hâlis Paşa*’nın evinde Kur’an okunup, cemaatle namaz kılınması, toplumun hâlen eski hayat tarzı yaşam ve kültürünü sürdürdüğünü, yeni hayat tarzı krizinin henüz sosyal rahatsızlığa sebebiyet vermediğinin göstergesi durumundadır.

Sonuç olarak Reşat Nuri Güntekin’in romanları incelendiğinde sosyal yapının; Müslüman olan ve olmayan her kesime yer verildiği, farklı dinlerden olanların dışlanmadığı ve ötekileştirilmediği görülmektedir. İçinde yaşanan toplumun kültürünün beraber oluşturulduğu, zanaat ve pansiyon, pavyon gibi ticarethanelerin pratikte olduğu gibi genellikle gayri Müslimlerde olduğu, tüm toplumun buralardan rahat bir şekilde yararlandığı romanlara yansımaktadır. Tüm toplumu oluşturan kesimlerin birbirine ihtiyacı olabileceği, insanların etnik yapıları ile değil genel olarak dinleri ile tanımlandığı (din-millet aynılığı) romanlarda geçen ifadelerden anlaşılmaktadır. Bazı geleneksel adetlerin ve yerel konuşma şivelerinin canlı tutulduğu, bu kozmopolit yapıya rağmen birlik, beraberlik ve kardeşçe yaşanabileceği, her türlü

tanıma rağmen tüm unsurların insan olarak görüldüğünü söylemek mümkündür. Romanlarına yansıyan karakterler ve insan figürleri üzerine yapılan gözlemde din ve etnik ayrımın kendini göstermediği, bazı romanlarında dindar müslümanların kendi aralarında çekişmelerin sosyal yapıyı yönlendirdiği, diğer din sahipleri ile Müslümanlar arasında dînî bir kargaşanın söz konusu olmadığı, bunların haricinde toplumun sosyal yapısının olumlu ve uyumlu şekildeki ipuçları açıkça görülmektedir.

BÖLÜM 2: REŞAT NURİ GÜNTEKİN'İN ROMANLARINDA DİN - TOPLUM İLİŞKİLERİ VE DİNÎ FİGÜRLER

2.1. Din Kavramı ve Dönemin Aydınlarıyla Etkileşimi

Reşat Nuri'nin dine ve inanca yönelik bakışı konusunda bir kanıya varabilmek için, yaşadığı dönemdeki aydın/yazarlar arasındaki din ve dînî materyallere yönelik düşünceler ve tutumları irdelemek, doğru sonuca yaklaşılmaması açısından gereklidir. 1.bölümde materyalist ve pozitivist düşüncelerin batıyı ve dolayısıyla Osmanlı aydın/yazarlarını etkilemesine yönelik yeterli açıklamalar yapılarak, Onun yetiştiği dönemin genel portresi çizilmiş idi. Öncelikle bu düşünsel akımların Anadolu topraklarına edebi eserler aracılığıyla girdiği rahatlıkla söylenebilir. Edebi eserler denildiğinde de sadece hikâye, roman, şiir, tiyatro gibi ürünler ortaya koyan yazarların sıradan kitapları anlaşılmalıdır. Şöyle ki, Tökel'e göre (1998:237), o devirde yaşayan edebiyatçılar- bu gün anladığımız tarzda- yalnızca edebiyat alanındaki yazar-çizerler değil, genellikle hepsi de sosyal, politik, iktisadi ve askeri olarak değişik alanlardaki irdelemeleriyle, değişim ile yeni bir medeniyet inşasına başlayan Osmanlı devleti için taşınan endişeleri, yaratılmak istenen yeni dünyayı kendilerine göre anlatmaya çalışan, bu konularda yol gösteren aydın kimselerdi.

Osmanlı dünyasına Tanzimat ile girmeye başlayan edebiyat ürünü romanlar ise genellikle Fransız kültür ve edebiyatının izlerini taşımakla beraber, onların benzerleri gibi yazılışının yanında çeviri, uyarlama ve te'lif gibi çalışmalar da edebiyat dünyasının uğraşları arasındadır. Bu noktada Ahmet Mithat Efendi ismi öncelik olarak ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmalarda, gerek başlangıcında gerekse sonraki süreçlerde tercüme ve uyarlama faaliyetlerinde bazı aydın ve yazarların körü körüne batı eserlerinin taklitleri değil, tercüme ve uyarlamalarda Osmanlı kültür yapısına olan hassasiyetleri de göz önünde bulundurdıkları, toplumun değerlerine dikkat ettikleri görülmektedir. Örneğin Ahmet Mithat, gerek o zamanlarda, gerekse ilerleyen süreçte batıdan aktarılacak kültürel anlayış ile Osmanlı toplumsal değerlerinin çatışmasının önüne geçilmesine yönelik duyarlılığın göstergesi niteliğinde 'yaptıkları yabancı dilden tercüme eserlerde motomot tercüme yapılmadığını, mesela Fransızca bir cümlenin veya bir sayfanın tümünden okunmasından sonra ne anladılar ise onu yazdıklarını, böylece yapılanın tercüme değil, bir nevi eserin yeniden yazılışı olduğunu belirtmektedir(Arslan, 2017:143).

Her şeye rağmen Tanzimat ile başlayan süreçte edebiyat ile Osmanlı topraklarına girmeye başlayan batılılaşma ve ilerleme konusu, aydınların Osmanlıyı geri kalmışlıktan kurtarma derdiyle dertlendiklerinin işaretidir. Ancak gerek başlangıçta gerekse ilerleyen süreçte ‘iki dünyalı olma’ durumunda kalan aydınların, batıdaki pozitivist/materyalist gelişmelerden kaynaklı düşünsel etkilenmeleri, din ve dînî hassasiyetlere bakışları, onların ruh dünyalarının yazdıkları eserlerine yansımalarında etkili olacağından önem arz etmektedir. Gelecekte dağılacak olan Osmanlı topraklarının kalan parçası üzerine kurulacak Türkiye Cumhuriyetinin kuruluşu ve inşasında yol gösterici olacak aydınlarını etkilemesi açısından da bu dönemlerde yaşayan bir kaç aydın/yazarların düşünce dünyalarının oluşumuna, din ve dine bakışına göz atmakta yarar vardır.

1800’lerden itibaren gerek devlet bürokrasisini, gerekse edebiyat dünyasını dolduran aydınların fikrî oluşumlarında pozitivist batı düşüncesinin etkilerinin büyük olduğu görülmektedir. Bu aydınların Osmanlı İslam kültürü içinde yetişmiş olmalarına rağmen sonraki süreçlerde batı düşünce dünyasını tanımanın getirdiği etkileşim ve buna bağlı zihinsel değişim sonucunda hem ilgi alanları hem de bunlara bakışlarının farklılık gösterdiği açıktır. Örneğin Ziya Paşa’nın eserlerinde Akıl-İman-Kalp çatışmalarına yer vermesi ve akıl ile çözemediği sorunlardan dolayı Tanrı’ya isyana varan bunalımlı dönemi ve “huzursuzluğun şairi” (Kacıroğlu, 2009:2144-2145) olarak görülmesi buna örnektir. Aynı şekilde İbrahim Şinasi’nin August Comte, Voltaire ve Montesquieu gibi batılı aydınlardan etkilenmesi sonucu Osmanlıda pozitivist akımın ilk temsilcisi olması ve akılcılık ile ilgili görüşleriyle ön plâna çıkması, Namık Kemâl’in batıdaki ‘dinin terakkiye engel olduğu’ düşüncesine karşı çıkarak ‘*Renan Müdâfaa-nâmesi*’ni yapmak zorunda kalışı batı düşünce dünyasından etkileşim ve kendi zihniyet oluşumlarının şekillenmesine örnektir. Ayrıca, Rezaizade Mahmut Ekrem’in eserlerindeki toplumsal kültür uyumundaki hassasiyeti, Abdülhak Hamid Tarhan’ın inancının sarsılmış olmasına rağmen hala ateist olarak nitelendirilemeyecek duruma gelişi (Enginün, 1988:207-210), Osmanlı kültürü ile büyümüş bir diğer aydın olan Ahmet Rıza’nın dinin yerine pozitivist düşünce geçinceye kadar dinden vazgeçilemeyeceğini savunması (Malkoç, 2007:93-162), aynı kültürle yetişmiş Tefik Fikret’in “sadece İslâmı değil semai ve beşeri bütün dinleri reddeder.” (Gür, 2015:19) noktaya gelişi, benzer şekilde Abdullah Cevdet, Ziya Gökalp, Yahya Kemal’in ya Tanrı tanımaz, ya da

hakkında tereddüte düşülecek noktaya gelişleri, batı düşünce tarzıyla manevi değerleri sorgulayan Osmanlı aydınlarının ulaştıkları olumsuz sonuçların somut göstergeleridir.

Avrupada gelişen pozitivist/materyalist düşüncenin gerek batı aydın ve entellektüellerini olduğu gibi Osmanlı Türk aydın ve yazarlarını da etkilediği açıktır. August Comte'un pozitif bilime olan iman esasları ve savunduğu düşünceler, Avrupa görmüş ve ondan etkilenmiş dönemin Osmanlı Türk aydınlarına da bir yol gösterici olduğu görülmektedir. 1700'lerin başından itibaren Osmanlı içinde aydın ve yöneticiler arasında bir sorun olarak görülen ve şuuraltında da böyle bir bilincin oluşmasıyla, geri kalmışlığın nedenlerine yönelik tartışmalarda, Avrupa'nın bilim ve teknolojiadaki ilerleyişi, buna karşılık Osmanlı'nın geri kalışı, derdine bir çare kabilinden sorunların çözümü olarak düşünülen Tanzimat Fermanını da aslında, oluşmuş olan bilince dayalı olarak aydın/bürokratlar arasında başlayan değişim talebinin devlet eliyle resmi söylem hâline dönüşmesi olarak görmek mümkündür. Osmanlı yapısının geri kalmışlığının nedenleri üzerine yapılan çeşitli tartışmalar, bazı fikir ayrılıklarını beraberinde getirirse de, bu durumun günah keçisi olarak sonuçta Osmanlı toplumunun dini inanışına fatura edildiği bir gerçektir. Bunun gerekçesi ise, batı karşısında onun kültür ve medeniyetinden uzak olunmasının nedeni; ya dini anlamanın yanlışlığı ya da dini toplumsal alanda tam uygulamamanın sonucu olarak görülmüştür. Çözüm olarak da tam bu noktada batı kaynaklı materyalist ve pozitivist düşüncelerden ya tam bir teslimiyet ya da kısmen bazı gelişmelerin kabulü şeklinde etkilenen aydın ve yazarlarımız için oradaki gelişmeler kurtarıcı can simidi haline dönüşmüştür. Öyle ki, toplumun içinde yaşadığı dini düşünceler sayesinde oluşan zihinsel şekillenmelerini, tüm bu olumsuzlukların nedeni olarak görenler çıkmıştır. Batının en uç temsilcilerinden biri olarak belirtilen Abdullah Cevdet'e göre ise bu durum ; "...Asyalı kafamız ve yozlaşmış geleneklerimiz geri kalışımızın temel nedenidir. Bizi geride bırakan, bırakmaya devam edecek, gelecekte de bırakacak olan güç, dünya işlerini hükmü altına alan din-devlet bileşimi bir sistemdir"(Koç, 2009:76).

Bu durumda da din ve dînî değerlere karşı tavır alınarak, dinin ilkelerinin çürütülmesine yönelik olarak bazı düşünceler topluma yansıtılmaya başlanmıştır. Ancak daha öncede belirtildiği gibi Osmanlı Türk aydınları bu düşüncelere fikirsel olarak yeni bir şey katmamış sadece "*fikir taşıyıcıları*" olarak bu akımlara eklenmişlerdir. Dolayısıyla o dönemde faaliyet gösteren aydınların dini görüşleri, oluşturulan zihinsel atmosferi tanıma açısından önem arz etmektedir.

Osmanlı aydın/yazarlarının kısaca panoraması çizilen bu konjoktür çerçevesinde aynı havayı teneffüs eden, aynı kültürde yaşamış ve aynı sosyal, siyasal, felsefik gelişmelere şahit olmuş Reşat Nuri Güntekin'in bazı romanlarında da din olgusuna yönelik yansımalar benzer şekilde görülebilmektedir. Örneğin Sönmez (2013:309), *Yeşil Gece* romanındaki karakter Ali Şahin'i incelerken, şu sonuca ulaşmaktadır:

“ ...'Müslümanlığın ilk saflığına' dönme gereği üzerinde durur. Fakat tarihi inceledikçe bunun da yanlışlığını anlar ve dinin her zaman 'zulme ve fesada alet olduğunu' kavrar. 'maddiyun' felsefesiyle ilgili yayınların oportünist yazarını tanıyınca yeni bir düş kırıklığına uğrar ve anlar ki 'zavallı memleket asırlardan beri yeşil bir gece içinde yaşamaktadır.' Yalnız idare değiştirmekle bir memleket kurtarılamaz.” Romanın bütününe sindirilmiş olan fikir işte bu alıntıda da açıkça görülmektedir. Dinin yanlış yorumlanması ve ortaya çıkan yobaz Müslüman tipi Ali Şahin'in ağzından ve aklından eleştirilmektedir.”

Gökyüzü romanında ise, toplumda kabul gördüğü hâliyle din, ufacık mantıklı bir eleştiriye uğradığında elle tutulur bir yanı kalmayan, ama her şeye rağmen de kökten inkâr edilemeyen bir olgudur. Roman karakteri *Mükerrem*'e göre; toplumun kabul ettiği ve manevi değer verdiği 'Masal' olarak tanımladığı şeyler, eleştiriye bile gerek duyulmayacak kadar basittir. Öyle ki, hakkında birazcık düşünülse, kabul edilebilir bir yanı kalmaz. Örneğin, her hangi biri kalksa ve dese ki; filanca dağın ardında öyle şeyler var ki inanamazsınız. Burada nasıl bir sonuç çıkarılır. Gerçekten o dağın arkasında hiç bir şey mi yok yoksa, haber verildiği gibi bir şey mi yok?...Her halükârda orada nelerin ve nasıl olup olmadığını bizde var olan akıl ile keşfetmek imkânsızdır. Neticede orada bir şey vardır ama bizim algıladığımız şekilde olmayabilir (Güntekin, 1997:48).

Reşat Nuri Güntekin'e göre, yukarıdaki mantık zinciri insicamında aklın onaylamayacağı bir iddia kabul edilmemelidir. Ancak bu mantık örüntüsü ile varılan hedefin kabul edilmemesi durumunda bundan, kökten inkâr anlamı da çıkarılmamalıdır. Çünkü aklın sınırlarını zorlayan bir algı söz konusudur. Dolayısı ile sınırlı algı ile kavrayabileceğimiz şeyler de sınırlıdır. Bu sınırlı kavrayış ile eğer iddia edilen şey mantıklı gelmiyorsa, bu iddia tümünden yok değildir. Belki de aklın algılayamadığı bir şekilde ve farklı bir türde vardır. Ona göre *Deist* bir anlayış, belki de varılacak en doğru sonuçtur.

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında, toplumda yaygın olduğu şekilde hurafe olarak bilinen aklın ve mantığın benimsemediği bir takım kabuller, çaresizlik karşısında

sığınılan gizemler olarak görülmektedir. Ama bu sırrı çözülemeyen gizemler kökten reddedilmemekte, bilakis medet umulan kaynaklar olarak verilmektedir. *Gökyüzü* romanında roman karakteri *Sevim*'in çeşitli fikir tartışmalarından sonra tedavi için *Mayangalar Ritüeli*'ne götürülüşü bunun göstergesidir. Yani toplum, azıcık mantık yürütüldüğünde saçma gelecek fikirleri ve uygulamaları, çaresizlikten dolayı bir ümit beklentisi ile kabullenmektedir. Hele ki bu uygulama ile olumlu bir sonuca varıldığında, nasıl olduğu ve hangi saçma düşünceden çıktığı sorgulanmadan bu hurafe denilen kabuller toplumda daha da köklü yer bulmaktadır. Özellikle roman kahramanının kendisini *ate* olarak tanıtmaya rağmen yaşı ilerledikten sonra bu tür kabullerle ilişki kurmayı zoraki de olsa engellememesi, buna en güzel örnektir. Bu davranışı, yaşlılık psikolojisi karşısında ölüm korkusunun doğurduğu çaresizlik olarak görmek mümkündür.

Tüm bunların yanında, Reşat Nuri Güntekin'in romanları üzerinden dine bakışını daha iyi anlayabilmek için, romanlarda ön plana çıkardığı din ve dini değerlerin sunumunu irdelemek daha doğru bir yaklaşım olur. Alver (2011:66), Berna Moran'ın edebiyat eleştirisine yönelik bakışı konusunda, edebiyat metninin şekilsel olarak değerlendirilmesinin yetersiz olduğunu, metinler içinde saklı olan gizli dünyanın açığa çıkarılmasıyla yazarın kendi dünya görüşünün de eserde keşfedilebileceğini belirtir. Bu açıdan da 'dînî temel veriler' olarak kabul edilen bir takım kutsal figürlerin Reşat Nuri'nin romanlarında verilmiş şekli önem arz etmektedir. Bunun için tezin ileriki bölümünde bu noktalara değinilecektir.

2.2. Türk Toplumunun Din Anlayışı

Sosyolojik olarak din ve toplum ilişkilerinin boyutu ve derinliği yadsınamaz bir gerçektir. İnançın sosyal fayda açısından fonksiyonları incelendiğinde, bir toplumu birlik ve beraberlik içinde ayakta tutması konusunda temel verilerden biri olarak kabul edilebilir. Güneş (2014:159), inancın bir çok fonksiyonunun bulunduğunu belirterek bunlardan bazılarını şu şekilde sayar: Toplumsal birlik ve bütünlüğe katkı sağlaması, bazı davranışlar 'günah' kategorisinde değerlendirildiği için bireyler tarafından yapılmaması sayesinde sosyal değer yargılarına uygun hareket imkanı sağlaması, cemaat halinde yapılan ibadetler ve ayinler sayesinde toplumda yardımlaşma ruhunun güçlenmesi, Cemaat olmanın verdiği grup ruhu sayesinde ortak düşüncenin oluşması, insanlar arası ilişkilerde ortaya çıkan ahlâki problemlerin çözümünde bir rehber, yol

gösterici olması. Ayrıca beden sağlığı ve ruh sağlığı noktalarında dini duygu önemli bir etkidir.

Dinin sosyal fonksiyonlarını icra etmesi açısından ehemmiyeti bu derece rol oynamasına rağmen, Osmanlı topraklarında son iki yüz yıldır başlayan ve Osmanlı devlet yapısının sonlanmasıyla yeni bir döneme giren batılılaşma serüveni ve bu süreç içerisinde yetiştirdiği iki dünyalı bir zihniyetin oluşmasıyla, batılılaşma sürecindeki öncü kadro aydın ve bürokratlarda dînî duygunun, yerini farklı bir konuma bıraktığı görülmektedir. Bu süreç içerisindeki öncü kadroların yakalandığı inanç krizi kendilerini bunalıma sürüklerken, yönetme iddiasında oldukları toplumu çok ta etkilediği görülmemektedir. Sürecin edebi eserlerle desteklenmesine yönelik yaratılan kahramanların içine düştüğü durum ile pratikteki Türk toplumunun durumu farklıdır. Bu manzaraları Anadolu'nun köylerine yönelen romanlarda görmek mümkündür. Her ne kadar toplum dönüştürülme gayretleriyle yüz yüze kalmaya çalışılsa da inanç, geleneksel muhafazakar yapısıyla moderniteye meydan okur gibidir. Eski usul yaşantı devam etmekte, inançtan mülhem ve –Ona göre- hurafe olarak kabul edilen bazı uygulamalar da yine toplumun birinci dereceden bağlandığı kaynaklar olarak varlığını sürdürmektedir. Bu yapıyla da inanç; yenilik için bir şey vaatmeyen, ümitsizlik yayan, dinamik bir toplum yaratmadan uzak, hurafeler sarmalı gibi bir konuma düşmektedir. Toplumun din ve dînî uygulamalara yönelik tutumunu gösterir manzaralardan bir tanesi de *Gökyüzü*'nde anlatıcı kişiyi memuriyet görevinden istifa ettirecek durumdadır. Öyle ki; yaşadığı kasabadaki halkın kuraklık nedeniyle Yağmur Duasına çıkmak istediği bir ortamda, mesai arkadaşları da halkın yanında onlarla beraber bu dua seansına katılmasına ve Valilikten 'halkın bu duayı yapmasına yönelik olarak izin vermesi yönünde' uyarı almasına rağmen buna izin vermemiş, kendi inandığı pozitif bilim değerleriyle ters düşen bu uygulamaya daha fazla direnemeyip görevinden aniden istifa etmiştir(Güntekin,1997:29).

Dolayısıyla, Cumhuriyet döneminde belki de bir, iki eseriyle *'Edebiyat Kanonu'*na eklenen Reşat Nuri Güntekin'in romanları incelendiğinde görünen o ki; bin yıldır İslâm inancı ve gelenekleri içerisinde yaşamış toplumda din; toplumun her bir alanına sirayet ederek toplumu buna göre şekillendirmiştir. Güntekin'e göre de; toplum içinde oluşan geri kalmışlık, tembellik, ümitsizlik, kamplaşma duyguları ve güncel sorunlar karşısında çaresizliğin, çözümsüzlüğün nedenleri arasında birincil etken dindir. Bunun yanında, dînî öğretilerin yapıldığı dînî mekânlar ve bu mekânlardaki uygulamalar,

toplumdaki düşmanlığın, karşılıklı ayrışmanın, kutuplaşmanın ana faktörüdür. Çünkü dînî bilgiler elde etsin diye medreseye gönderilen bir çocuk daha ilk günde kafasına taktığı sarık ile diğer öğrencilerden ayrılmakta, bir araya gelmesi mümkün olmayan birbirine düşman, ‘sarıklılar ve sarıksızlar’(Güntekin,2010:19) şeklinde iki farklı kesim meydana getirmektedir. Oysa dînî öğretimlerin yapıldığı bu yerler kapatılsa, çocuklara eskilerin masalları anlatılmasa, toplumda böyle bir kutuplaşma söz konusu olmayacaktır. Onun bazı romanlarında dinin ayrıştırıcı özelliği açıkça vurgulanmakta ve bu olgu yok olduğu zaman, toplumsal mutabakatın ve birliğin sergileneceği açıkça görülmektedir. Zaten toplumu çaresizlik ve ümitsizliğe sevkeden, yarınları yeni bir umut ile bakmasını engelleyen, toplumun bir adım ilerisini aydınlatamadığı için ileriye görmesini engelleyen ‘Yeşil Bir Fanus’ olarak adlandırılabilir şey yine dindir.

Ancak, Güntekin'e göre aslında Onun din düşmanlığı diye bir sorunu yoktur. O, sadece bu dine inanan toplumun, inanç ve davranış olarak dini mahvettiğini düşünmekte, bunun için de dinin, bu toplumun elinden bir an önce kurtarılması gerektiğini savunmaktadır. Çünkü O özellikle *Yeşil Gece*, *Gökyüzü* ve *Çalıkluşu* romanlarında dinin, cahil, kaba softa, çıkarıcı, dalavereci ve toplumu kandıran tipler şeklinde tanımlanan ellere teslim edilmesini tasvir ettikten sonra bunlar için ağlamakta ve kendisinin böyle bir dert ile dertlendiğini, bu soruna çözüm aradığını göstermektedir. Örneğin; *Yeşil Gece* romanında *Ali Şahin Efendi İslâm*'ın bu derece kötü anlaşılması ve samimiyetten uzak olarak yaşanmasına isyan etmekte ve Ona göre “Koca memlekette can ve yürekten bir “Allah” diyen kalmamıştı...”r. (Güntekin,2010:33). Öyle ki, adı Müslüman olan ama İslâm adına çapulcu ve bozgunculuktan başka bir şey bilmeyen bu toplumda İslâm'ın hâli ne olacaktı? Bu durumu dert edinerek “...bu soğuk taş odada Müslümanlığın akıbeti için hıçkırma hıçkırma ağladığı geceler olurdu.” (Güntekin, 2010:31). Hatta, bir sürü çapulcu ve bozguna tiplerin sahiplendiği bu dine karşı merhameti o derece ileri safhadadır ki "Vah zavallı Müslümanlık..."(Güntekin, 2010:31) demek ihtiyacı duymaktadır. Toplumun inancının kurtarılıp, saf ellere teslim edilmesinin gerekliliğine inanan yazar, toplumda gördüğü bu inanç bazlı karmaşa ve çıkmazlar karşısında ümidini tüketme noktasına gelmiştir. Bunun için de Onun;

“Bir kanun ki ebediyen fena tatbik edilir, cins cins suiistimallere, zulümlere alet ve vesile olur, o kanunun doğruluğundan ve vazının yüksek kudretinden şüphe etmek caiz olamaz mıydı? Tarihte mabuttan bol bir şey görünmüyordu. Hepsinin ayrı dini, peygamberi, ayrı ayrı ayinleri vardı. Hepsinin taraftarları kendi

mabutlarının hakiki mabut, diğerlerinin hurafe ve yalan olduğunu iddia etmişlerdi. Şu hâlde hepsinin de insan icadı, insan hayatının mahsulü olması mümkün değil miydi?...” (Güntekin, 2010:33-34).

Gibi ifadelerle toplumun dini inancı hakkında, bu inancı toplumların kendilerinin yarattığı şeklinde 'inkarcı' bir düşünceye sahip olduğu görülmektedir.

Gökyüzü romanında Onun dine bakışını ve kendi hayatı için çizdiği program çerçevesini belirten düşüncesi ise: yeryüzünde çözüme kavuşmamış bir sürü sorunlar var iken Allah, Din, Cennet-Cehennem gibi insanları korku ve ümitsizliğe düşüren, akıllarını bulandıran, hatta insanların birbirlerini katletmelerine sebep olan belirsizliklerle uğraşmanın bir anlamı yoktur. Dolayısı ile Ona düşen görev öncelikle pozitif bilimlerle bu sorunların çözüme kavuşması, elde edilen bilgilerin de bir 'vahiy' edasıyla insanlığa haber verilmesidir (Gökyüzü, 1997:11).

Bu noktada her ne kadar romanlarının genelinde dine karşı radikal bir bakış sergilemese de Reşat Nuri Güntekin'in, batıdaki gelişmelere paralel olarak Osmanlı aydın/yazarlarının fikir dünyasını şekillendiren pozitivist/materyalist düşünceler çerçevesinde, toplumda var olan din anlayışının tasvirini *Çalığışu*, *Yeşil Gece* ve *Gökyüzü* gibi romanlarında daha net yaptığını söylemek mümkündür.

2.3. Dînî Semboller ve Figürlerin Analizi

Dinler Tarihi alanında araştırmalar yapan bilim insanlarının vardığı sonuçlar incelendiğinde denilebilir ki ; Budizm, Caynizm gibi Tanrıtanımaz dinlerden de bahsedilse de-ki bunların sonraki dönemlerinde bazı kolları Tanrı kavramına yer vermiştir- ister kabile dinleri olsun, ister milli, isterse evrensel inançlar, hakkında bilgilere ulaşılan tüm dinlerde olmazsa olmaz temel figürler vardır. Tarihsel süreç içerisinde de Teologlar, bahsi geçen figürler üzerinde çalışmalar yaparak, inceledikleri inançlara uygun olacak şekilde bu figürleri anlamlandırmaya çalışmışlardır. Bu figürler; Allah (Tanrı), Kitap (Kutsal Metin), Âhiret Hayatı, Ruh, Cennet-Cehennem, İbadet ve Dua gibi kavramlarla ifade edilmektedir. Bunların yanında ayrıca 'Kutsal' kavramı ve 'Kutsal Mekânlar' da temel figürlerden olup, İslâm açısından da aynı durum söz konusudur. “Kelimelerin devamlılığı anlamların devamlılığını garanti etmez.”(Anar, 2013:42) notunu da göz önünde bulundurarak, Reşat Nuri Güntekin'in romanları üzerinden dine bakışı hakkında bilgi sahibi olabilmek için, içinde yaşadığı müslüman toplumun inancı olan İslâm hakkında Onun romanlarında bu temel figürlere nasıl vurgu

yaptığının ve onları nasıl anlamlandırdığının irdelenmesi gerekir. Bu kısımda Onun bu figürlere olan anlatım ve vurguları incelemeye alınmıştır.

2.3.1. Allah Anlayışı

Gerek Monoteizm (tek tanrıcılık) gerekse Politeizm (çok tanrıcılık) olsun “Doğaüstü Güçlere İnanç” olarak tanımlayabileceğimiz “Bir Yaratıcının Varlığının Kabulü ” konusu, yer yüzündeki tüm inanç sistemlerinin, kendi oluşumlarını konumlandıkları temel bir figürdür. Tarihsel süreç açısından incelendiğinde ise Tek Tanrı inancının, tüm tanrıları reddetmesi bağlamında meydana geldiğinden Çok Tanrıcılık anlayışından sonra ortaya çıktığı görülmektedir. Asyadaki Hinduizm mezhepleri, Amerikan yerlileri, Polinezyalıların yanında, Musevilik, Hristiyanlık gibi semavi dinlerde de Tanrı inancı farklı ifadelerle telaffuz edilse de varlığı kabul edilen yüce bir varlıktır. İslâm’da ise zaten İmanın Esasları noktasında ilköncelik konumundan başka Tevhîdî oluşu da temel alınarak “De ki; O Allah Birdir...” (İhlas, 112:1) gibi, Al-i İmran Suresi, 2, 6 ve 18. Ayetler, Kasas Suresi, 70. Ayet, Saffat Suresi, 4. Ayet, Duhan Suresi, 8. Ayet gibi bir çok ayetlerle Allah’ın hem varlığı hem de bir tek oluşunu açıkça ifade eden ayetler vardır.

Kuran’ın değişik yerlerinde O’nun sıfatları da tanıtılmış ve O; her şeyi yoktan var eden, varlığı Zatından olan, Eşi ve benzeri olmayan, her şeye gücü yeten kendisine tapınılan Yüce Varlık olarak ifade edilmiştir., Kur’an’da ifade edilen şekliyle “...Şüphesiz Allah, Semîdir (herşeyi işitir) Basîrdir (herşeyi görür.”(Hac, 22:61)vb olup, O’nun tasavvuru konusunda da İslâm alimlerinin ortak görüşü O; her şeyi işitir ama insanın işittiği gibi değil, her şeyi görür ama insanın görmesi gibi değil, her şeye gücü yeter ama insanın gücü gibi değil şeklinde cisimlendirmeden uzak bir tasavvur sunulmuştur. Allah’ın tasavvuru konusunda insan aklına gelebilecek her türlü şeklin Allah’tan başkası olduğu konusunda İslâm alimleri hem fikirdir. “...insanın içinde yaşadığı toplumdaki kültürel kalıpların, aklın ve anlam kodlarının Tanrı kavramının içeriğini belirlemede oldukça önemli olduğu”(Tekin, 2003:478) göz önünde bulundurulduğunda, tarihsel süreçlere göre O’nun algılanmasındaki değişim sosyal değişimle paralellik gösterebilmektedir. Bunun için de Tanrıyı (Allah)’ı tanımlamak aslında insan özelinde ‘O’nun hakkında konuşmak’ şeklinde de ifade edilebilir. Reşat Nuri Güntekin’in romanları incelendiğinde özellikle *Yeşil Gece* ve *Gökyüzü* romanlarında Allah inancına yönelik tasviri, Onun Osmanlı Müslüman kültürü içinde

yetiştği göz önünde bulundurulduğunda, içinde yaşadığı toplum ve inançları hakkında bilgi sahibi biri olmaktan çok uzak gibi durmaktadır. Oysa yazar hakkındaki bilgilerimiz ve yetişme tarzı bunun aksini göstermektedir. Buna göre de, Güntekin'in bu konuda takındığı tavrını, dönemin düşünce dünyasının yansımaları olarak görmek mümkündür. Okuyucu açısından ise okur, bir yaratıcıyı O'nun tarif ve tasvir ettiği şekilde belki de hiç düşünmemiştir. Anadolu İslâm toplumu olarak tanımlayabileceğimiz Anadolu halkının Allah'a olan inancı ve buna dayalı ibadetleri, romanda tasvir edilen *Tanrı* kavramıyla realitede örtüşür görünmemektedir. Her şeye rağmen yazarın Allah hakkındaki bu sunumunu edebi bir eserde olabilecek 'kara mizansen anlatım tarzı' şeklinde yorum getirmeye çalışsak da, hiçbir kutsal metinde bu duyguları çağrıştıracak ifadeler belki de rastlanılma ihtimali yok gibi görünmektedir. Bu durumda, Reşat Nuri için üç olasılık görünmektedir: ya bunu kendi dînî bilgi yoksunluğundan yapmaktadır, ya da yaşadığı toplumun manevi değerlerini bilmemektedir. Oysa çok değişik kaynaklarda Güntekin'in halkın değerlerini bildiği, onları yakından tanıdığı, toplumsal aksaklıkları sade bir dille anlattığından söz edilmektedir. Öyle ise bu tür anlatımların ardında üçüncü olarak, olumsuz niyetinin olduğu sonucuna varılabilir.

Reşat Nuri Güntekin'in *Yeşil Gece* romanında geçen dünyanın tasviri; 'Kubbe biçiminde yapılmış ve yıldızlarla süslü bir tavanın altında sürüler şeklindeki insanların var olduğu bir dünya şeklindedir. Allah tasviri ise; bu insanların her iki omuzuna yerleşmiş olan ve ajanlıktan başka bir şey yapmayan melekler vardır. Bu ajanlar, insanların yaptığı her şeyi Allah'a ispiyonlarlar. Allah ise, bu bilgiler doğrultusunda gök kubbe altında yaşayan bu insanları keyfi bir şekilde cezalandırmaktadır. Cezalandırmalar bazen gökten taş yağdırma şeklinde, bazen dolu yağması şeklinde olmaktadır. Bu cezalandırmaları yapan Allah ise asık suratlı bir varlık şeklindedir' (Güntekin, 2010:23). Reşat Nuri'nin Allah tasvirini bu şekilde yapmasıyla, Tevfik Fikret'in " Sâhib-i kâinat... Evet gerçek / Sâhib-i kâinat olan ceberût (zorba / O takarrüb-şiken likâ-yı sâmut (o asık yüz ki yaklaşılmaz yanına) / O fakat aslı hep bu kavgaların.." (Fikret, 1905) şeklindeki Allah tasvirinin yapıma şekli birbirleriyle örtüşmektedir. Onun romanlarında en açık Tanrı kavramını ifade şekli ve düşünceleri ise; yer yüzünde insanlık tarihi boyunca birden çok Tanrının olduğuna inanıldığı, her bir Tanrı için ayrı ayrı peygamberlerin ve değişik dînî ritüellerin var olduğu, ayrıca, her bir dinin kendisini doğru, diğerlerini ise yalanladığı, sonuç itibarıyla de bu inançların insan

düşüncesinin ürünü olma ihtimali yüksek olduğu şeklindedir (Güntekin, 2010:33-34). Dolayısıyla Onun bu Tanrı tasviri çerçevesinde bakıldığında da Ona göre Kutsal denen varlık yani Tanrı, insan düşüncesinin yani toplumun yarattığı bir varlık durumundadır. Bu da, Durkheim'in toplumun kutsalı kendisinin yarattığı teziyle aynılık göstermektedir. Ayrıca Onun bu tespiti, Allah inancı konusunda da şüphelerinin olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla toplumun Allah İnancı, ibadet gibi inanç ve tutum-davranışları da bu bakımdan değerlendirildiğinde, bilinçsiz bir şekilde, yaşlılığın verdiği ölüm korkusu ve ölüm sonrasının bilinmemesinden kaynaklanan çıkmazlara karşı sığınma eylemleri olarak görülmektedir. Aynı romanın bir başka yerinde geçen ve romanın diğer karakteri *Mükerrem*'in ağzıyla söylendiği gibi Din, Tanrı gibi varlıklar; İnsanların uydurduğu bir Masal'dan ibaret olup, üzerinde düşünmeye dahi gerek olmayan ve insanın saf aklı ile çözümlenemeyen şeylerdir ve haklarında kesin elde edemeyeceğimiz bilgileri kapsadığı şeklinde görünmektedir (Güntekin, 1997:48).

Sonuç olarak denilebilir ki Reşat Nuri Güntekin'in romanlarından; Allah inancı ve kavramı konusundaki bilgilerin akıl ile elde edilemeyeceği, ama aynı akıl ile de reddedilmesinin doğru olmadığı, Onun hakkında bazı tereddütlerinin olduğu yönünde bir çıkarım yapılabilir.

2.3.2. Kutsal Metinlere Bakışı

Yeryüzünde hâlen varlığını sürdüren semavi olan - olmayan tüm dinlere ait kutsal metinleri kapsayan ve 'İlahi Sözler' olarak tanımlayabileceğimiz Kitapların var olduğu bilinmektedir. Budizmde 'Pali Metni' (Tümer, 1987:352-360), Hinduizmde Vedalar, Zerdüştilikte Avestalar, Musevilikte Tevrat, Hristiyanlıkta İncil gibi kutsal sayılan metinler hâlen varlığını sürdürmektedir. İslâm'a ait Kur'an-ı Kerim Allah Kelamı olarak kabul edilmekte ve bu şekilde ona iman edilmektedir. Reşat Nuri Güntekin'in romanları üzerine yapılan incelemede Anadolu toplumunun Kutsal Kitabına bakışı –her ne kadar Kur'an-ı Kerim olarak telaffuz edilmese de - olumlu görülmemektedir. Şöyle ki; Müslüman toplumun inandığı ve yaşamlarını dizayn etmede kaynak kabul ettiği İslâm'ın kutsal kitabı Onun romanlarında 'Gökyüzünden gelen uydurulmuş masallar' olarak görülmektedir. Öyle ki; hakkında azıcık düşünülüp, araştırılsa ve hakkında ufak bir tenkit yapılsa, elde avuçta inanılacak bir şey kalmamaktadır. Bu tenkit ve araştırmayı yapanlar da o kutsal kitabın haber verdiği tüm manevi değerleri terk etmek zorunda kalacaktır. Daha önce de ifade edildiği gibi, *Gökyüzü*'nde geçen roman karakteri

Mükerrem'in, insanların birbirlerini kandırmak ve belirsizlikler karşısında teselli bulmak için uydurdukları ve 'Masal' olarak ifade ettiği din ve ondan müphem her türlü kutsal varlık- ki buna kutsal metinler de dahildir- Onun bu konulardaki düşüncelerini net bir şekilde ortaya koymaktadır(Güntekin, 1997:48). Ona göre, gökyüzünden gelen bu masallara karşı savaş açılmalı ve bunlardan kurtulmak gerekmektedir. Çünkü insanlık, ona karşı savaş açmadan ve bundan kurtulmadan tam bir hürriyete kavuşamayacaktır. Romanda geçen "Gökyüzü masalları temelinden yıkılmadıkça insanlığın kurtulmuş sayılamayacağını..." (Güntekin,1997:33) cümlesi Onun, gökten geldiğini iddia ettiği ve gerçekliği hakkında tereddütlerinin olduğu masallardan kurtulmak, insan özgürlüğü için şarttır.

2.3.3. Âhret İnancı

"Dünya hayatından sonra başlayıp ebediyen devam edecek olan ikinci hayat." olarak tanımlanan Âhret inancı, " iptidai kavimler dahil, Tanrı'nın varlığını kabul eden hemen hemen bütün din ve düşünce sistemlerinde mevcut olmakla beraber, ölümden sonraki bu hayatın mahiyeti ve tasviri hakkında birbirinden farklı görüşler benimsenmiştir."(Topaloğlu,1988:543-548) . Gerek Tevrat ve İncil'de gerekse Kur'an-ı Kerim'in bir çok ayetlerinde (el-Ankebut 29 /64 ; el-Mü'min 40/ 39 ; el-Hadid 57 / 20 gibi) ve Hz. peygamberin hadislerinde dünyanın bir oyun ve eğlence olduğu, esas kalıcı ve ebedi hayatın Âhret hayatı olduğu belirtilmektedir. Bu kültürden beslenen Anadolu toplumunun Âhret hayatına yönelik tasavvuru da dînî kaynakların tanımladığı şekildedir. Aynı toplumda yetişmiş Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında ise Âhret " kimsenin kendi bildiğinden başka bilgiye sahip olmadığı bir yer ..."dir. Bir belirsiz yer, hakkında ne söylene inanılan, çünkü kendisi hakkında sağlıklı bilgi alınamayan bir yerdir. Âhret; "Neydi bu ahret! bu dünyada sevip kaybettiğimiz, isteyip ele geçiremediğimiz bütün şeylere kavuşulan yer." dir (Güntekin, 2010:21).

Ona göre Âhret hayatı belki de hiç gerçekleşmeyecek bir ümit, bir beklentiden başka bir şey değildir; Öyle ki insanın dünyada elde etmeye çalıştığı ama bir türlü ulaşamadığı beklentilerine ulaşacağını ve böylece mutluluğu yakalayacağını zannettiği müphem bir düşüncedir. Bu da ölüm sonrasında tekrar canlandırıldığında yaşanılacak hayatta gerçekleşecek bir şeydir. Ama kesin olarak bu hayatın var olup olmadığı da bilinmiyor. Belki de insan, öldükten sonra bir daha hiç tekrar dirilip, yaşamayacak. Dolayısıyla da bu ümit ettiği şeylerin, beklentilerinin hiç biri gerçekleşmeyecek. Belki de insan,

öldüğünde, toprağa düşen yaprak misali yok olup gidecek ve ondan sonra da hiçbir şey olmayacaktır(Güntekin, 2010:34). Yani Âhret hayatının varlığı bile bu noktada şüphelidir. Neticede Âhret de bu toplumda insanların acizlik karşısında, bilinmeyenler karşısında içine daldığı bir belirsizlik denizidir.

Reşat Nuri'ye göre bu tip bir Âhret inancı insanı dünyada mutlu ve hayattan ümitvâr edemeyecektir. Bu düşüncesini de şöyle ispatlamaya çalışır: Düşünün ki, güzel manzarası olan bir evimiz var ve onun camından her an hoş bir manzara seyrediyoruz. Bir bahçemiz var ve içinde çeşit çeşit meyveler var, onlardan istediğimiz şekilde yararlanıyoruz. Ama birden aklımıza ölüm geliyor ve bunları yaparken aldığımız zevk birden bire kaybolmayacak mı? Yani sonunun geleceğini bile bile bunlardan tat almamız mümkün olur mu? Dolayısıyla sonu ölümle bitecek bir yaşamdan haz almak ta mümkün değildir(Güntekin, 2010:49).

O'na göre, roman kahramanının ağzından ifade edilen bu düşünceler doğrultusunda nasıl olurda insanlar böyle bir inanç ile yaşardı? Gerçekte var olan Âhret inancı ile toplumun inandığı Âhret abartılı bir şekilde tasvir edildikten sonra tıpkı Protestanlar gibi, ahret inancının 'olduğu gibi' değil de, 'bizim istediğimiz ve beğeneceğimiz gibi' olması ve inanılması gerektiğini vurgulayarak, topluma karşı bir küçümseme ile onlara karşı acıma duygularını dile getirmekte, insanların nasıl olur da böyle sonu belirsiz bir Âhret inancıyla yaşayabildiklerine, ölüm sonrasında merak etmeden buna inanabildiklerine şaşırmaktadır(Güntekin, 2010:24).

Bu konuda bir müddet içine düştüğü Âhret belirsizliğinden kurtulmak için çareyi roman kahramanına maddiyun (materyalistler) de aratan Reşat Nuri, materyalistlere reddiye yazan yazarların da o dönem mollalardan farksız olduğunu görür(Güntekin, 2010:41-44). Sonunda düşünsel olarak Âhret konusunda düştüğü boşluktan kurtulmak için onun yerine ikame edilecek bir formül de bulur. Kendinden sonra yaşayacakların kendisi gibi hayat süreçleri, dolayısıyla kendi ruhunun da onlarda böylece yaşayacağını düşünür. Sanki *Ruh Göçü*'nü çağrıştıran bir anlayış ve Âhret inancı bu şekilde tamamlanır. Çünkü Ona göre; dünyada hedefsiz bir hayattan tat almak olanaksızdır.

Reşat Nuri'nin romanlarında işlediği bu bakış zaten kendi hayatında da görülmektedir.

“Kendisine mart-1927 tarihinde Resimli Ay mecmuasının sorduğu “Ahirete inanır mısınız?” sualine rahmetli üstad Reşat Nuri şu cevabı vermiştir: “Dünyaya

gözleriniz kapar kapamaz başka bir dünyaya doğacağımızı, bütün düşündüğümüz, istediğimiz, sevdiğimiz şeyleri orada bulacağımızı ümit etmek çok güzel bir şeydir. Fakat ben bu saadeti çoktan kaybettim.”(Yücebaş,1957 :221)

Sonuç olarak denilebilir ki; Âhiret hayatı ilkel toplumlardan itibaren yer yüzündeki tüm inançlarda varlığı kabul edilen inancın temel figürlerinden biridir. Keyfiyeti ise her inancın kutsal metinlerinde benzer şekilde aktarılmaktadır. Ancak dönemin konjoktüründe materyalist ve pozitivist düşüncelerin etkisiyle Reşat Nuri Güntekin İslâm'da var olan Âhiret inancı konusunda, kaynak olarak hakkında sağlıklı bilgi alınamadığından, belki de böyle bir hayatın var olmadığı konusunda bir takım tereddütlere düşmektedir. Onu tereddüde düşüren noktalardan biri de; hiçbir şeyin ebedi olmadığı bilinmesine rağmen bu dünyada güzel şeylerden tat alınmasının imkansızlığıdır. Çünkü kişi, güzel bir şeyin daha başındayken sonunun geleceğini bilmektedir. Bu da kalıcı bir tat vermemektedir. Bu bunalımlı ve belirsiz bir inanca insanların bağlanması ve daha sonrasını merak etmemesi O'nu şaşırtmaktadır. Bunalımlı bu düşüncelerin ardından kendisi bu hayatın daha güzele evrilebilmesinin yolunun, bu boş vehimlerden kurtulmak olduğu sonucuna varmaktadır. Böylece, daha düzenli ve açık fikirlerle hayatı anlamlandırabilme, ondan beklentilerinin ne olduğunu kavrayabilme ve yaşamında kendisine düşen görevlerin neler olduğunu keşfedecek duruma gelmektedir(Güntekin,2010:16).

2.3.4. Cennet-Cehennem İnancı

İlkel dinler de dahil, gerekse felsefik dinlerde gerekse semavi dinlerde ölüm sonrasında mutlu insanların ve mutsuz insanların gidecekleri yer olarak Tanrı'nın lütfu veya gazabı şeklinde Cennet ve Cehennem inancının varlığı bilinmektedir. Bu konudaki ilk yazılı kaynağın M.Ö. 2000'lerde Sümerlerde görüldüğü belirtilmektedir. Çivi yazısıyla ifade edilen bu kaynaklarda " Cennet Dilmun denilen ve güneşin doğduğu yere doğru uzandığına inanılan bir adadır ki "mutlu insanlar ülkesi, ölümsüzler ülkesi, hayat ülkesi" diye de nitelendirilmiştir." (Şahin, 1993:374).

Kur'an'da Cennet ve Cehennem varlığı "Allahtan korkanlar, elbette cennetlerde ve pınarların başındadırlar." (Hicr, 15/45), "Yakıtı, insan ve taş olan cehennem ateşinden sakının. Çünkü o ateş, kâfirler için hazırlanmıştır."(Bakara,2/24)gibi bir çok ayetlerde ve Hz. peygamberin hadislerinde geçmektedir. Müslüman Anadolu toplumunun Cennet-Cehennem'e ilişkin elde ettiği bilgi ve tasavvurda bu kaynaklardan beslenmektedir.

Oysa Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında Âhîret hayatına bağlı olarak resmettiği Cennet ve Cehennem tasvirlerinin de kutsal metinlerde geçen realite ile uyuşmadığı, o kavramları alaya alarak küçümsediği görülmektedir:

“ Günah işleyenleri yakmaya mahsus bir ocak ki, bir deliği açık kaldığı zaman yer yüzü sıcaktan kavruluyor; bir cennet ki içinde İstanbul çarşıları gibi yiyeceğe, içeceğe dair yok yok; yalnız şu farkla ki orada alış veriş parayla değil, Allah'ın sevgili kulları diz dize oturmuş, gece gündüz dua ve ilahi okumakla meşgul; ara sıra ibadete fasıla vererek çeşit çeşit nimetler yiyorlar; huriler, gılmanlarla, sefa sürüyorlar; sonra yine dua ve ilahi!..”(Güntekin,2010:23).

Ayrıca Romanda geçen karakter Zeynel Hoca'nın ağızıyla yapılan Cehennem tasviri ise Cennet'e göre çok daha derin ve kapsamlıdır. Buna mukabil Cennet ise, kendisinin bile nasıllığını bilmediği şekilde şüpheli bir durumdadır. Ancak Cehennem; içinde değişik işkence aletlerinin olduğu, orada bulunan memurlar tarafından günahkarların derilerinin yüzölüp, dillerinin kopartıldığı, kızgın şişlerle gözlerin yerinden çıkartılıp, ağızlardan kaynamış katranların döküldüğü korkunç bir yerdir (Güntekin, 2010:26). Yukarıda da değinildiği gibi Cehennem hakkındaki bu korkunç tasvirlerinin yanında Cennete ilişkin bilgilerin belirsizliğine de ayrıca vurgu yapılmaktadır.

Bunun yanında, Anadolu toplumunun geleneksel İslâm inancına göre; ibadet, dua ve salih amel gibi günlük dini ritüeller dünyada yapılması gereken pratikler olup, âhirette bunların karşılığı görülecektir. İlahinin ise sevap kapsamına girecek her hangi bir tarafı ve dînî farzıyeti yoktur. Yani âhirette yapılacak dua ve ilahi gibi amellerin karşılığı yoktur. Hatta bir iman sahibinin âhirette, böyle bir davranışı yapması gerekmemektedir. Oysa Reşat Nuri'nin, dinde var olan inanç yerine halkın inancını abartılı bir şekilde olumsuz tasvirlerle sunarak, bir aydın olarak topluma yol göstermek yerine, var olan inancı yediği görülmektedir.

2.3.5. Ruh Anlayışı

İlk çağlardan günümüze kadar insan bedeninde var olan *Ruh*'un ne olduğu, bedeninin nasıl hareket ettiği, bu hareketi meydana getiren unsurun mahiyeti hakkında çeşitli düşünceler ortaya konmuştur. Geçmişten günümüze çeşitli felsefe akımlarının yanında İslâm alimleri de yeterince çalışmalar yaparak konu hakkındaki bilgileri aktarmışlardır. Ruhun özü ve mahiyeti hakkında çeşitli bilgi ve düşünceler aktarılsa da bilinen bir gerçek var ki; o da ruhun inkâr edilemeyeceğidir. Derbeder, (2007:2-4) Platon'a atıfla,

duyularla algıladığımız bedeninin varlığından nasıl şüphe edilmiyorsa, değişik şekillerde varlığını hissettiren ruh'tan da şüphe edilmez. Öyle ki Platon'a göre Ruh, kendiliğinden hareket eden, insan bedenini de hareket ettiren bir varlıktır. Ayrıca o, yaratılmamış olup, Tanrısal bir özelliğe sahiptir.

Aristoteles'e göre ise Ruh'un ne olduğu hakkında sağlıklı ve güvenilir bilgi edinilmesi zordur. Maddelerin tanınmasında uygulanan yöntemler ruh tanınması için geçerli olamaz. Yapılan uygulamalar ise sağlıklı bir bilgi veremez(Kaya, 2014:2).

Eski Yunan Filozoflarının bazılarına göre (Leukippos ve Demokritos gibi) felsefik bir sistem hâline getirilen materyalist anlayışa göre de her şey maddeden oluşmuştur. Dolayısıyla ruh ta atomdan yani maddeden oluşmaktadır.

Cebecioğlu'nun (2010:220)hazırladığı *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*'nde "Ruh: Arapça, ruh, nefis, Cebrail vs. gibi anlamları olan bir kelime.

Kur'an âyetleri ise bizlere ruhun varlığını haber vermekte, onun Allah'ın emirlerinden biri olduğunu ve insanlara bu konuda az bir bilgi verildiğini bildirmektedir: "Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbinin emrindedir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir."(İsra,17:85). Buradan da anlaşılacağı gibi Kur'an bize ruhun kesin olarak var olduğunu haber vermektedir.

Kısaca ifade edilen, gerek felsefik incelemelerde gerekse İslâm'da ruh kavramı ve ona yüklenen manalar bu şekilde iken Güntekin'in, materyalizm/pozitivizme dayalı olarak zihinsel şekillenmesinin bir sonucu olarak roman karakteri *Mükerrerem*'in ağzından ruh hakkındaki düşüncelerini İspiritizmacılık üzerinden sürdürdüğü görülmektedir. Dolayısıyla insan ruhu Ona göre henüz yok olmamıştır ve kendisi ile bağ kurulabilecek şekilde dolaşmaktadır. *Gökyüzü* romanında ruh hakkında fazla bilgiye yer verilmez. Özellikle ruh ve ruhlar alemi konusunda yazar, ispiritizmacılığa vurgu yaparak, ruhlar alemine yönelik yaklaşımını bu minvalden yürütür. Ruh kavramı yerine spiritüalizm kelimesi kullanılıp sorgulansa da onun hakkındaki bilgiler kulaktan dolma, İslâm ile örtüşmeyen, batı toplumlarının kendi felsefi akımları doğrultusunda mana yükledikleri şekilde kullanılmaktadır. Onun ruh ve ruhlar aleminin nasıl olduğu konusundaki düşünceleri ise; ruhlar, roman kahramanları gibidir. Çektikleri tüm sıkıntıların sonunda huzura kavuşmak diye bir şey yani 'Mutlu Son' yoktur. Dünyada iken nelerden sıkıntı çekildiyse, öbür tarafta da benzer sıkıntılarla meşgul olurlar. Hayatta olan biri onu

çağırıldığı zaman, onların sağa-sola girme-çıkma dertleri olmadığından her yere rahatlıkla girip, kimin nelerle uğraştığını, başkalarının gizli sırlarını rahatlıkla görürler ve kendilerini çağırın ruh çağırıcılarına bildirirler. Ayrıca ruhların ölümden sonra yaşam şekli, tıpkı dünyadaki gibi meşgaleler ile, örneğin; varıllık-yoksulluk, iyilik-kötülük gibi hallerde devam edeceği şeklinde tasvir edilmektedir(Güntekin, 1997:59).Oysa Anadolu toplumunun ruh anlayışı geleneksel İslâmi öğretiler üzerinden algılanmaktadır. Ruh; bedeni hareket ettiren bir unsur, Allah tarafından üfürüldüğü için de kutsaldır. Bir insanın bedenini terk ettiği zaman da o beden “ölü” durumundadır. Artık bedenden bu ruh çıkmıştır. Daha sonra toplumda yaygın olan hurafe ve yanlış bilgilerden dolayı ruh istendiği zaman çağırılan, kendisine sorular sorularak başkaları hakkında bilgi alınan hatta gaibten bilgi verebilen bir varlık durumuna sokulmuştur. Bir zaman sonra da toplumda kendisinden korkulan bir varlık hâlini almıştır. Tüm bunlara rağmen toplumda ruh kavramı, Reşat Nuri'nin abarttığı kadar ve alaya aldığı şekilde ifade edilecek kadar bir varlık hâline gelmemiştir. Müslüman toplumun kutsal figürlerinden biri olarak romanın bütünlüğü içinde değerlendirildiğinde, Reşat Nuri'nin ruh konusu hakkındaki anlatıları ve tasvirleri kabul edilebilir, olumlu bir şekilde görünmemektedir.

Sonuç itibariyle Dinin temel figürleri olarak bilinen Allah, Âhiret, Cennet-Cehennem, Ruh gibi kavramlara Reşat Nuri'nin romanlarında yüklediği mana ve onları tanıtımına bakıldığında içinde yaşadığı toplumun dînî inancı ve değerleri hakkında olumlu bir bakıştan bahsetmek zordur. Dinin bu figürleri hakkındaki olumsuz görüşleri özellikle *Çalikuşu*, *Yeşil Gece* ve *Gökyüzü* romanlarında açık ve sert bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

2.3.6. Romanlarında'ki Kutsal Kavramı

Kutsal kelimesine yüklenen anlam yani kutsal kavramı tüm dini bilimler ve dinler tarihi gibi sosyal bilimlerin inceleme alanlarından biri olan temel kavramdır. Yakın tarihte Mukayeseli Dinler konusunda incelemeler yapan bilim insanlarının öne çıkardığı temel, merkezi bir konumdadır. Filolojik açıdan ise bu kavramın bir sıfat olarak alınmasına karşılık isim olarak Alman filozof Hegel (1770-1831) ve Wilhelm Windelband (1848-1915) tarafından kullanılarak *das göttliche (the divine)* şeklinde ifade edildiği görülmektedir. Bunun yanında Durkheim indirgemeci bir yaklaşımla toplumsal tecrübenin tezahürü olarak gördüğü dinden kastedilenin soyut değil, somut varlıklar

olduğunu ifade etmiş, toplumun sürekli kutsal şeyler ürettiğini belirterek; Kutsallaştırmanın, bir şeyin diğerlerinden ayrıştırılarak toplum tarafından yapıldığını, örneğin toplum içinde günlük kullanımda olan bir materyalin sıradanlığının ortadan kaldırılmasıyla ‘Kutsal’ın yaratıldığını ve toplum tarafından bir şeyin yasaklanıp, tabu haline dönüştürülmesiyle gerçekleştiğini açıklamaktadır(Yılmaztürk, 2003:3-13).

Kutsal’ın anlaşılması ve yorumlanması ise tıpkı; “ Otto’nun Yüce varlık karşısında yaratık olma duygusu” olarak nitelendirdiği kendine özgü bir aşk ve coşku yaratan bir niteliktir. Kutsal bilinmeyene karşı duyulan merak, korku ve ihtişam duygularının bütünü ve büyük bir ihtimalle daha fazlasıdır.” (Yılmaztürk, 2003:2).

Kutsal, kelime olarak sözlükte; "Güçlü bir dinî saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsi, mukaddes, Tapınılacak veya yolunda can verilecek derecede sevilen, kutsi, mukaddes, lahut" gibi manalara gelmektedir(TDK, 2017).

Eliade’ye göre Kutsal, bizzat insan bilincinde içkin bir unsur, bir yapıtaşdır. İnsanlık durumunun devamlı bir özelliğidir. O’na göre

“ Anlamli bir dünya, kutsalın tezahürü olarak adlandırılabilir diyalektik bir sürecin sonucudur. Gerçek ve anlamli bir dünya bilinci sıkı sıkıya kutsalın keşfine bağlıdır. Kutsalın tecrübe ederek insan aklı gerçek, güçlü, zengin, anlamli olanla, bunlardan yoksun olanın arasındaki farkı kavramıştır.”(Eliade, 1990:1).

Dini bir anlam olarak kutsala baktığımızda

“ Kutsal kelimesi, güçlü dini saygı uyandıran veya uyandırması gereken, kutsal, mukaddes, tapınılacak veya yolunda can verilecek şekilde sevilen, bozulmaması, dokunulmaması, karşı çıkılmaması gereken, üstüne titrenen, Tanrısal olan gibi anlamlara gelmektedir. Bütüncül bir tarifile kutsal, kendisinde özel güçler bulunduğu inanan, hayranlık ve korku uyandıran, niteliği tam olarak anlaşılamayan, kendini bazı nesnelere, ayinlerde gösteren güç olarak tanımlanmaktadır. Kutsallık özü itibariyle, beşeri tecrübenin dışında olduğundan, gizemli ve tabiatüstü güç ile olan teması nedeniyle bir kısım eşyaya, bazı insanlara, hayvanlara, bazı yerlere üstünlük atfedilmesidir.” (Ağaoğlu, 2009:4-5).

Buna göre de, ‘bir şeyin kutsal olarak ifade edilmesi, onun asıl kutsal ile olan (Tanrı) bağ ve yakınlığı nisbetindedir’ denebilir. İslâm’da ise Kutsal, Gül’e göre (2013:1-14)

“.....Bir varlığın kutsal olduğunu Şari'nin bildirmesiyle anlaşılabilir. Başka bir deyişle kuds ve kuddus kutsallıkla ilgili bir olgu olarak kaynağını dini referanslardan almaktadır. Kitap ve Sünnet olarak gösterilen bu referanslar dinin kaynağı olup, bir şeyin yüceliğini, ululuğunu, mukaddes ve haram olmasını, korunmuşluğunu Şari'nin dilemesi ve seçmesiyle kutsallığını sağlamaktadır.”
“Kur'an'da Allah'ın kutsallığı “O'nun ilah olması, münezzeh ve müteal oluşu” olarak yorumlanabilir. Diğer varlıkların kutsallığı mutlak kutsala olan yakınlık, O'nun sıfatlarından pay alma oranında nisbi/izafi veyamecazi bir kutsallıktır. Bu mukaddes olmayı veya mübarek olmayı gerektirmekte, kutsalın kaynağının Allah olduğunu göstermekte, O'nun dışındakilerin hakiki kutsal yahut mutlak kutsal olamayacaklarını ortaya koymaktadır...” . “İslâm'da kutsallık anlayışı adeta iki zıt kutup anlayış üzerine bina edilmiştir. Bunlardan ilki, kutsallığı Allahın dışında hiçbir varlığa isnad etmeyen anlayış; ikincisi âlemi Allah'ın bir tecellisi olarak gören ve kutsalı geniş bir alana yayan anlayıştır..”. “Kur'an'da Allah için Kuddus sıfatı zikredilmiş, Cebrail'den Ruhü'l-Kuds olarak bahsedilmiş, Tuva Vadisinin mukaddes oluşundan söz edilmiştir...”“Türkçede kutsallık olarak ifade edilen kudsîyet kelimesi çeşitli bağlamlarda kuds, takdis, mukaddes, kuddus vb.” şekillerde İslâmi literatürde kullanılmıştır..”

Ayrıca,

“Kur'an'da kutsallıkla ilgili kullanılan en önemli kavram Kuddus”tür. Kutsallığın kaynağı olan Kuddus Allah'ın esmasından olup, tertemiz, her türlü kirden uzak, noksanlıklardan münezzeh olması anlamındadır. Bu bağlamda kutsal, k-d-s ve türevleri merkezli olmak üzere Kur'an'da kullanılmıştır. Kur'an'a göre kutsal en genel anlamıyla Kuddus olmak, özel anlamıyla da varlıklar hiyerarşisinde Allah'a en yakın olmaktır. Bu yakınlık Allah'ın seçimi veya O'nun tafdiliyle olmaktadır. Bu yüce Allah'ın rububiyetinin bir gereğidir”

Bunların yanında, Kur'an-ı Kerim'in değişik ayetlerinde geçtiği şekilleriyle ‘Mukaddes’, ‘Haram’, ‘Mübarek’ gibi ifadelerle zaman ve mekânlara ait kutsallık bizzat kutsal olan Allah tarafından verilmiş, diğer zaman ve mekânlardan farklılıkları vurgulanarak, yüce yaratıcının kendisinin bizzat kutsal olduğu, O'nun haricindekilere atfedilen kutsallığın izafi olduğu görülmektedir.

Yukarıda birkaç değişik kaynaktan yararlanılarak ifade edilmeye çalışılan Kutsal ve bir şeye Kudsîyet atfedilmesine yönelik açıklamalar çerçevesinde görülmektedir ki; Reşat Nuri Güntekin romanlarında Kutsal ve bir şeyi kutsal sayma konusunda tıpkı *Durkheim*

gibi düşünmekte ve bir şeye kutsiyet atfedilmesinin aslında insandan kaynaklandığı, kişinin bir şeyi divinize ederek kutsalı kendisinin yarattığı görüşündedir. *Gökyüzü* 'nde roman kahramanı *Mükerrem* 'in ağzından yapılan anlatıda, bir şeyin kutsal olmasının, insanların ona atfettikleri mana yüzünden ortaya çıktığını, yani bunun fetişist bir durum olduğunu açıklamaktadır. İnanç da her hangi bir şeye insanların yüklediği manadan ibarettir. Bu, zamanla yayılır ve toplumda kabul görerek kutsala dönüşür, *divinize* (Tanrılaştırmak) olur. Onun bu görüşünü yansıtan ifadeler, *Gökyüzü* 'nde roman kahramanı *Mükerrem* 'in *Sevim* 'e hitaben yaptığı konuşma ile açık bir şekilde görülmektedir:

“Yavrucuğum, bir taş, yahut maden parçası gözümüzde başka taşlardan, madenlerden ayrı bir kıymet aldı mı fetiş oldu demektir. Biz de en yeni şekilde bir fetişistiz. Ama başkaları onda bir takım gizli kuvvetler vehmetmiş de sen, sadece annenin boyuncuğuna sürüldüğü için onu divinize ediyormuşsun...Aradaki fark pek o kadar büyük değil.....Fakat yaş, hastalık, büyük bir sıkıntı sendeki bu hürmetin gradosunu günden güne artırabilir; bu gün sadece hatıra dediğin madalyon, ne bileyim ben, seni mesela belalardan koruyan, akıl, sabır, saadet veren bir alet hâline getirebilir...”(Güntekin, 1997:72-73).

Ancak *Mükerrem* 'in ağzından '*gökyüzü masalları*' olarak ifade edilen kutsalın varlığı da kökünden inkâr edilemez. Her ne kadar mahiyeti bilinmese de onun hakkında “*mutlak yoktur*” şeklinde bir sonuç çıkartılamaz. Dolayısı ile mevzubahis edilen ‘*gökyüzü masalları*’nda bir gerçeklik payı vardır. Ancak, hakkında bilgi ve fikir sahibi olunan bu gerçeklik payı belki de bizim şu an bildiğimiz/algıladığımız bilgiler çerçevesinde değil, farklı bir şeydir. *Gökyüzü* romanında bizi bu kanıya götüren çıkarımlara örnek olabilecek konuşmada da görülebileceği gibi; toplum, belirsizlikler karşısında kendini avutmak için bir ‘Masal’ uydurmuş ve bu masala bağlı olarak yaşamına devam etmektedir. Oysa bu masal çerçevesinde anlatılanların inanılmayacak kadar saçma sapan ve sığ bilgilerle dolu olduğu görülmektedir. Ancak, biz her ne kadar buna karşı gelsek ve itirazlarımızı yükseltsek te, mevcut salt akıl ile bu konuda net bir bilgi sahibi olmamız mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla da, salt akıl ile elde ettiğimiz bilgilerin tamamen reddedilmesi de doğru olmaz. Bu iddia edilen ve hakkında var olduğu konuşulan ‘şey’ler, algıladığımızdan farklı şekilde de olsa, vardır (Güntekin, 1997:48).

Romanda, kahramanların konuşmalarından da anlaşılacağı gibi Reşat Nuri'ye göre kutsal; mutlak inanılması gereken bir şey olmayıp, sadece insanın hayatta karşılaştığı çıkmazlar ve çözemediği sorunlardan kaçmak için kendilerinin oluşturduğu ve sığındığı bir sığınak, liman durumundadır. Dolayısı ile toplumun bu açıdan hareket ederek inandığı ve saygı duyup bağlandığı kutsal varlık toplumun kendi ürettiği bir şey olup, aslında biraz mantık yürüterek sorgulandığında kökten çökmekte ve üzerine yaşam inşa edilecek düşünceler olmaktan çıkmaktadır.

2.3.7. Romanlarında Dînî Mekânları Yansıtma Tarzı ve Bunlara Bakışı

Tüm din sahibi toplumlarda yer ve mekânın kutsal olması yani mekân kutsallığının ayrı bir önemi vardır. Normalde mekânlara ait kutsallık "Dini olan ve dindışı ayrımı Batılılar tarafından yapılmış yapay bir ayırım" olup, "Latince *profanum* tapınağın dışı ve önündeki alan; *sacrum*, tanrıya ait olan etrafı çevrili yerdir. " (Gül,2013:14).İlkel toplumlardan günümüze, bir yere kudsiyyet atfedilmesi tüm inançlarda olduğu gibi görülmektedir ki, oraya İlahî bir işaretin olması, Yaratıcının orada kendini göstermesi-zuhur etmesi veya gücünü orada göstermesi gibi nedenlere dayalı olarak '*Yaratıcıya ait olan*' şeklinde insanlar tarafından anlamlandırılmak suretiyle gerçekleşmektedir. Aslında kutsal sayılan mekânın diğer yerlerden yapı olarak bir farkı yoktur. Ancak kutsal kabul edilen yer, kendini kuşatan diğer yerlerden ayırtılarak ve kendisine farklı bir misyon yüklenerek toplum açısından değişik bir algılamaya büründürülmektedir. Kudüs'ün, Yahudiler açısından Hz. Süleyman (AS) tarafından İlk Tapınağı burada inşa etmesinden dolayı ve Hz. İsa(AS)'nın İncil'e göre burada çarmıha gerilmesinden dolayı kutsal olması verilebilecek örneklerdendir. İslâm için de aynı şeyi söylemek mümkündür. Kabe'nin İnşaatı için Hz. İbrahim (AS) ve oğlu tarafından Allah'ın emriyle temellerinin yeniden yükseltilmesi, Hz. Peygamberin(s.a.v.) Medine'ye hicret ettiğinde devesini serbest bırakıp ta, devesinin durduğu yere ilk mescidin (Kuba Mescidi) yapılması da benzer bir durumdur. Dolayısıyla Eliade'nin (2000:158);"En eski kentler tapınakların çevresine, yani kutsal bir mekânın, yer, gök ve yer altı bölgeleri arasında iletişimin mümkün olduğuna inanılan bir "Dünya merkezi"nin yakınına yapılmışlardı." şeklindeki ifadesi, 'Mekân kutsallığı' ve 'oradan bir beklenti'nin umulurluğu olarak karşımıza çıkmaktadır.

İslâm toplumunda da kutsallık atfedilen mekânlara karşı tutum ve tavır, oraya İlahi bir işaretin olduğu kabulüyle, orada var olan aşkın bir güç ile hemhâl olmak, O'na ulaşmak,

O'nunla buluşmak şeklinde algılanmaktadır. Bu algı sadece ibadethanelerde değil, ibadetlerin yani Tanrı ile irtibatlı olunacak her türlü fiiliyatın gerçekleşeceği yerler şeklinde toplumsal hafızada yer etmektedir. Yani camii, mescidin yanı sıra dîni eğitimlerin verildiği medrese, külliye, Allah'ın velî kullarına ait türbeler, yatırlar bu kapsamda değerlendirilebilir.

Bu bağlamda, Reşat Nuri Güntekin'in bazı romanlarında öne çıkardığı toplumun dîni mekânlara karşı bakışı; "Sağ ayağınla gir oğul, nur-i hidayete burada kavuşacaksın."(Güntekin,2010:18) şeklinde ifade edilmekte, din ve dîni mekânların bir kurtarıcı rol oynadığının toplum tarafından kabul edilen yaygın görüş olduğu görülmektedir. Ancak köylerde yaşayan yoksul çocukların, aslında hak etmedikleri hâlde, onların kapasitelerine, algı seviyelerine dikkat edilmeden ve pedagojik durum gözlemlenmeden, bahsedilen kurtuluş nuruna ulaşmaları için buralara doldurulduğu, bir zaman sonra da din adına toplumu idare edenler olarak topluma karıştıkları belirtilmektedir. Her türlü toplum ve vatan savunmasının din adına yapıldığı, toplumun ancak bu temel hedef sayesinde bir araya gelebildiği, zaten toplumun tek amacının da 'Yeşil Sancak' altında birleşerek bu tür mekânlarda kurtuluşa ereceği dile getirilmektedir. Dinin menşei ve yayıldığı yerler olarak kabul edilen bu kutsal mekânlar toplum tarafından bir vazgeçilmezdir. Vazgeçilmez bir konumda olan bu yerler zaman zaman istismara uğrayabilmektedir. Bu durum, *Yeşil Gece*'de Sarıova kasabasında yapılması planlanan bir inşaatın, orada var olan bir türbe ile kesişen îmarî durumu yüzünden toplumda çıkan kargaşada görülebilmektedir. Ayrıca Yunan istilasına karşı vatan ve millet savunmasının, yine bu tür mekânlardan yetişen ve aynı çatı altında birleşecek olan 'Yeşil Sancak Gönüllüleri' sayesinde olacağı belirtilerek, aslında bu tür mekânların 'dîni savunma orduları yetiştiren askeri kışlalar' olduğu şeklinde sergilenmektedir. Romanlarında geçen türbe, yatır, medrese gibi yerlerin aşırı derecede saygı duyulan yerler olduğu, bu tür yerlere karşı ayak bile uzatılmadığı, dertlerin anlatılıp deva arandığı, toplumun her türlü derdinin çözüm merkezinin bu tür yerler olduğunu abartılı bir şekilde belirten Reşat Nuri, kutsal mekânların toplumda nasıl bir rol oynadığını göstermektedir.

Güntekin tarafından resmedilen Anadolu toplumunun kutsal mekânlara karşı tutunduğu bu tutum ve aynı değerden onlara verdiği kıymete karşılık, Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Tekke ve Medreselerin kapatılması, Saltanatın ve Hilafetin kaldırılması, Şer'i mahkemelerin lağvedilmesi, harf inkılâbı gibi kurumsal değişim hareketleriyle toplumun

kutsiyet attettiği bu yerlerin ilgası ve kutsal mekânlarının ortadan kaldırılması, inanç sahibi Osmanlı bakiyesi insanların ‘olmazsa olmazlarının ellerinden alınması’ olarak düşünülmüş, bir çeşit ‘Müslüman toplumun kırmızı çizgileri’ yeni tesis edilen rejim tarafından zorla işgal edilmiş gibi algılanmıştır. Toplumsal refleks de bu noktada ilgili değerleri sahiplenmek ve savunmak adına, yeni rejim uygulamalarının toplum tarafından sindirelememesi olarak kendini göstermiştir. Rejim ise, mevzubahis olan toplumun aşılmış olan kırmızı çizgilerin hazmedilebilirliği konusundaki politikalarını sadece kanunî düzenlemelerle değil, aynı zamanda kültürel ve sosyal alanlarla da destekleyerek bu değişikliklerin toplumda taban ve destek bulması için bir takım girişimler yapmıştır. Bu noktada da dînî konuların ve figürlerin en çok görüldüğü sanat dalı olarak edebi eserlerin ağırlığı ve önemi ortaya çıkmaktadır. Osmanlı döneminin kendisinden en çok şikayet edilen geri kalmışlık hâlinin ortadan kaldırılmasına yönelik olarak yeni düzenin ikame edilmesine katkı sağlamak amacıyla da başta Abdullah Cevdet, Hâlîde Edip, Peyami Safa ve Reşat Nuri Güntekin’in eserleri olmak üzere, dönemin bir takım yazarlarının Cumhuriyet politikalarını destekleyen ortak tavır aldıkları görülmektedir. 'Eskiye yerme, yeniyi övme' üzerine inşa edilen anlayışın edebiyat alanına biçtiği rolün, bu geri kalmışlığın, toplumu geri bırakan tüm kurum ve kuruluşların ilgası ya da ıslahının gerekliliği propagandasının yapılması şeklinde olduğu, bu anlayışa saldırı metodu olarak da, Osmanlı mirası dînî kurum ve kuruluşlarla alay etmek, onları kötülemek, insanların gözünde küçük düşürmek ve yerine alternatifler üretmek şeklinde olduğu görülmektedir.

Cumhuriyet dönemi yazarlarının eserlerinde Anadolu içerikli temalarla Anadolu’ya yönelmeleri, Anadolu sorunlarıyla ilgilenmeleri ve sorunlara kendi bakış açıları doğrultusunda çözüm önerileri sunmaya çalışmaları bu bakımdan anlamlıdır. Tanpınar, edebiyatta dil ve zihniyet değişiminin Kurtuluş savaşının ardından Ankara’nın yeni hükümet merkezi olarak kabul edilmesinden kaynaklandığını belirterek, Anadoluya yönelik ve halkçılık vurgularının önemli unsurlarından birinin bu durum olduğunu belirtir (1995:101-102). Bu noktada Osmanlıdaki yapıya karşı olan ve yeni kurulan Cumhuriyete destek veren yazarların eserlerinin nasıl olabileceğinin ipuçları, işledikleri konularda görülmektedir. Reşat Nuri Güntekin de şüphesiz bu dönemde yaşayıp en çok eser veren yazarlardan biridir. Her ne kadar verdiği eserlerde iki, üç eseri hariç, doğrudan dînî değerlere saldırı görülme de, toplumsal sorunları irdelemesi, sorunların çözümü olarak da adresi din dışı bir bakış açısında göstermesi kendisinin de bu kervana katıldığına

göstergesidir. Osmanlı mirası Anadolu toplumunun dînî değerlerine açıktan saldırı ve eleştiri yaptığı, alternatif olarak da yerine din dışı bir hayat tarzını önerdiği eserlerinin başında *Yeşil Gece*, *Gökyüzü*, *Miskinler Tekkesi* ve *Çalığışu* gelmektedir. Bunların içinde de özellikle *Yeşil Gece* ve *Gökyüzü*'nün ayrı bir yeri vardır. Özellikle dînî mekânlara yönelik sunumu ve anlatımı, Reşat Nuri Güntekin'in bu yerlere gerçek bakışını açıkça ortaya koymaktadır.

Örneğin; *Yeşil Gece* romanında türbelerin önemi belirtilirken halkın gözündeki konumları şu şekilde tanıtılmıştır:

“Kelâmi Babanın Sarıovalılar gözünde öyle bir değeri vardı ki bulunduğu tarafa yataklarının ayakucunu çevirmezlerdi. Halk bütün hacetlerini ondan ister, her başı sıkılan ilk önce onun mukaddes örtüsüne yüzünü sürerdi. Hükümete ve mahkemelere verilecek arzuhâller evvela ona götürülür, himmet ve yardımı rica edilirdi. Davalarını kazananlar, hapishanelerden çıkanlar, bir kazadan sağlam kurtulanlar ellerinde mum desteleriyle ona koşarlardı... Hâsılı, Kelâmi Baba türbesi hükümet üstünde bir hükümetti. Himmeti hazır ve nazır olsun, koca bulamayan kızlardan, şifasız derlere uğrayan hastalardan, kiracısız kalan evlere, müşterisi az dükkânlara kadar her işle uğraşır. Sonra, kasabayı düşman şerrinden, zelzele, yangın, su basması gibi bütün afetlerden koruyan da o idi”(Güntekin,2010:159).

Çünkü bu türbe

“...Bir nevi enbiya tarihi müzesiydi. Orada kocaman bir kemik vardı ki, Yunus peygamberi yutan balığa, bir sopa vardı ki Hazreti Musa'ya ait olduğu söylenirdi. Yine orada hazreti Nuh'un gemisinden kopmuş bir tahta parçasıyla Eyüp Peygamber'in fukaralığı zamanında üstünde yattığı kerevet görülüyordu.”(Güntekin, 2010:161).

Bu anlayışa bağlı olarak ta toplum tarafından türbelere her türlü olumlu ve olumsuz anlam yüklenmiş hatta, bu mekânlarla ilgili karşılaşılabilecek olumsuz bir durum, ileride gelecek bir felaketin gerekçesi olarak düşünülmüştür. Öyle ki; Yaşanılan yerde her geçen gün artan günah işleme, dine aykırı davranışlar gibi olumsuz hareketler, orada bulunan Evliya'nın kızdırılmasına sebep olmakta ve o yere Allah'tan bir musibetin gelmesi için bu kötü davranışlar, gerekçe sayılmaktadır. Bundan dolayı da örneğin, kasabada bulunan türbenin yanması esnasında halk öyle üzüntü içindedir ki, kendilerini

de yanan Evliya türbesiyle beraber ateşin içine atmak istercesine bu türbede olan Evliyaya bağlılıklarını göstermek istemektedirler(Güntekin, 2010:160).

Benzer şekilde *Gökyüzü* romanında da toplumun bu tür türbe ve yatırlardan medet ummaları ise yazarın küçükken gittiği, Karacaahmet Mezarlığında bulunan ve Miskinler Tekkesi olarak bilinen yerde hastaların kapatıldığı ve dışarı çıkarılmadan içeride kaldıkları, orada bulunan bir değirmen taşının etrafında Amiiin!...Amiin! diye yüksek sesle bağırılarak hastaların iyileştirilmeye, evde kalan bekar kızların ise bu taş etrafında dönerek yaptıkları seremonilerle nasiplerinin açılmasına çalışıldığı, bu tür yerlerin toplumun beklentilerine cevap vereceğine inandıkları şeklinde bir tanıtım yaptığı görülmektedir(Güntekin, 1997:169-170).

Aslında Reşat Nuri'nin bu romanlarında kutsal mekânların, türbelerin, yatırların, bu derece iç karartıcı bir şekilde nefret edilecek yerler olarak tasvir edilerek aktarılması, roman kahramanının, dolayısıyla yazarının da içinde bulunduğu psikolojik durumunun çözümlenmesine ışık tutabileceği söylenebilir. Bu tür mekânlara yönelik olarak toplumun inanca dayalı ürettiği hurafeler kendi içinde o derece kabul görmüştür ki çaresiz kalınan dertlerin çözüme kavuşması konusunda bu ön kabuller, öncelikli durumdadır. *Gökyüzü*'nde *Sevim*'in hastalığına çözüm önerisinde de belirtildiği gibi *Hacı yengenin* tavsiyesiyle “Hastalığın sebebi başka yerde aranmamalı, doktorlardan hayır gelemez..”(Güntekin, 1997:205). Bunun için de toplumda var olan eski bir adetin uygulanması istenmektedir. Yani hurafe dolu bir uygulama ile bu hastalığa çözüm bulunabileceği belirtilmektedir. Bu hastalığın gerekçesi İstanbul'da Tekke ve Zaviyeler kapanmadan önce var olan *Mayangalar* adlı bir ocakta roman kahramanı *Sevim*'e tütsüleme yapılmıştır. *Sevim* artık ömrünün sonuna kadar bu ocağa bağlıdır. Şimdi yeni bir rahatsızlık olduğu için çözüm olarak yine bu ocağa baş vurmaya gerekmektedir. Romanın bu bölümünde bir diğer karakter *Pervin* ve yazar arasında geçen konuşmalardan da anlaşılacağı gibi çaresiz insanların her ne kadar inanmasalar da bu tür hurafeleri takip ettiği yönünde bir sonuç çıkmaktadır. Yani bu tür hikâyelere hem inanılmamakta hem de vazgeçilememektedir.

Tüm bu anlayışa karşılık, esasında Güntekin'i en çok şaşırtan şey ise, yeni devletin ve rejimin inşasının üzerinden onca yıl geçmesine rağmen halâ, yeni ideolojinin savaş açtığı bu tür uygulamalardan toplumun maneviyat adına vaz geçmemesidir. Bunun haricinde yazarı daha çok hayrete düşüren şeyin ise, bu tür hurafe denecek ve maneviyat olarak

kabul edilen uygulamalara Milletvekili, Mühendis, bankacı, çağdaş kadın yazarlar gibi yeni ve modern eğitim ile yetişmiş kişilerin katılıyor oluşu, ayrıca bu uygulamalardan bir sonuç çıkacağı zannıyla beklenti içine girmeleridir(Güntekin, 1997:206).

Toplum tarafından bir saygınlığı ve kutsallığı olan Medreseler konusundaki görüşleri ise İlk öğretmenlik atamasından önce, son kez uğradığı Somuncuoğlu Medresesi'ni tanımladığı gibi, bakımsız zindan gibi bir yer olmasıdır. Öyle ki; ilk defa bu medreseye başladığında nasıl ki su sızıntısının olduğu yerlerde yosunlar oluşmaya başlamışsa, halen de öyledir. Duvarlar, yakılmış ateşten dolayı is olmuş, güvercinlerin yaptığı yuvalardan kaynaklı olarak kirlilik...Neticede Medreseler, eğitim yuvası olmaktan uzak, bakımsız ,iç karartan bir virane durumundadır (Güntekin, 2010:18).

Bunun yanında medresenin ilim diye öğrencilere öğrettiği şey; İnsanın ümitsizliğini perçinleyip, iç karartıcılığa neden olan şeyleri aydınlatan, ulaştığı yerlerde 'var olanın' şeklini değiştirerek değişik bir algı oluşturan, kendi yakın çevresi haricindeki bölgelere ulaşamayan ve insanlara 'Nur' olarak tanıtılan 'Yeşil Gece'den başka bir şey değildir(Güntekin, 2010:69-70).

Dolayısıyla medreseler, insanlara korku ve ümitsizlikten başka bir şey hissettirmemektedir. O'na göre, Anadolu'nun yoksulluğundan kurtulabilmek için buraya getirilen çocukların

"...Köylerinden başlarında bir yırtık sarık, sırtlarında birer meşin heybe ile sürüp getirildiği alil, ebleh, mütereddi, yarı meczup çocuklar, karlı havalarda yiyecek aramak için şehirlere inen aç kurtlara benzeyen yalnız sıhhatten, iştihadan ve hayvani sevk-i tabiiyelerinden ibaret bir çok ibtidai mahluklar-isimleri, çehreleri karışmış korkunç bir heyula sürüsü hâlinde-boş hücrelerde, rutubetten taşları yosun bağlamış avluda her günkü hayatlarını yaşıyorlardı."(Güntekin, 2010:28-29).

Bunun haricinde davranış olarak ta bu çocuklar yaban hayvanları gibi itişip kakışarak oyunlar oynayan, bu hengame ile yaşamlarını devam ettiren geri zekalı, sadece bedava yemek yemek için buralara sığınmış, hayvan yavruları olduğu anlaşılmaktadır. Güntekin'in medreselerle ilgili tavrının bu yerlerin aşırı yozlaşma ve bozulmadan dolayı ıslah edilemeyeceği yönünde olduğu görülmektedir:

"Benim politikam sade mektebimi korumak ve kendim gibi düşünüp çalışacak hür fikirli arkadaşlar ve muavinler tedarik etmekten ibaret kalacak. Haydi bakalım

Şahin Molla... Baban gerçi yeşil ordu düşmanı olarak yetişmeni istemezdi, ama anan seni bugün için doğurdu." (Güntekin,2010:65)

Güler de (2011:98), Kantarcıoğlu'ndan naklen Reşat Nuri Güntekin'in "... yazılanların aksine İslâmiyet'e ve teorik olarak medrese sistemine karşı olmamış, aksine bu kurumların, her şeyde olduğu gibi, uygulamada yozlaştığını ve ıslahının mümkün olmadığını vurgulamak.." istediğini belirterek,

"Bir toplumu bir arada tutan temel unsurlar; din, dil ve ırk birlikteliğidir. Türk toplumu için de özellikle dinî unsurlar, yüzlerce yıllık yapının getirdiği kalıplaşmış yapılara bürünmüştür. Sosyal hayata yansıyan ve geleneğin içerisine yerleşen dinî değerler özellikle Osmanlı'nın son dönemlerinde bozulmanın temel noktası olmuştur. Reşat Nuri de bu bozulmanın iç dünyasına Yeşil Gece romanıyla nüfuz ederek olanı ve olması gerekenin ipuçlarını vermektedir."

Şeklinde O'nun medreselere karşı romanlarındaki tutumunu açıklamaktadır.

Reşat Nuri'ye göre bu medreselerde ders veren Mollaların eğitim vermek, ilim öğretmek diye bir gayeleri yoktur. Onlar sadece geçim derdinde olup, para kazanmak ve yaşamlarını sürdürmek için vardılar. İslâm'a hizmet ve dindarlık ile bir alakaları yoktur. Medreselerde görevli mollalar da zaten düşük ve zayıf karakterde olup, basit çıkarlar uğruna manevi her hangi bir değer gözetmeksizin her türlü onursuzluğu gösteren tiplerdir(Güntekin, 2010:33). Öğrencileri hak yoluna yönlendirmekle görevli medrese alimleri ise "...baştan başa cahil, korkak, menfaatperest ve müfsit..."kişilerdir(Güntekin, 2010:33). Bu medreselerdeki uygulamaya göre toplumda kaynaşma, birlik, beraberlik değil,

" Sokakta oynayan yalınayak, başı kabak hâlk çocukları arasından yakalanarak medreseye gönderilen ve başına sarık sarılan çocuklar, ayrı bir bayrağın altına geçmiş gibi olurlar ve eski arkadaşlarıyla aralarına bir yabancılık girerdi. Sarıklularla sarıksızlar arasındaki bu yabancılık gitgide artar, onları bir daha anlaşmalarına ve birbirlerini sevmelerine imkan olmayan iki düşman fırkaya ayırırdı."(Güntekin,2010:19).

Ayrıca bu medreselerde eğitim bakımından da ilim yerine "...peygamberler ve İslâm tarihinden kalma masal döküntülerinin..."(Güntekin,2010:20)öğretildiği görülmektedir. Bunun yanında, İslâm tarihinde önemli bir yeri olan *Kerbela Vakası* ve Hz. İbrahim peygamberin hanımı *Hacer'in*, oğlu *İsmail'e* su yetiştirmek için yaptığı hareketlerin

alayvari bir şekilde ‘masal döküntüleri’ olarak anlatılması, gerek medreseleri ve Mollaları, gerekse medrese talebelerini bu derece aşağılayıcı bir üslupla tasvir edişi Reşat Nuri Güntekin'in bu mekânlara bakışını daha iyi göstermektedir. (Güntekin,2010:20).

Reşat Nuri Güntekin'in Kutsal mekânlara karşı bakışına yönelik genel bir değerlendirme konusunda Uğurlu ve Demir (2013:376) şunları aktarmaktadır;

“ *Nur Baba, Yeşil Gece ve Miskinler Tekkesi'nde tekke ve zaviyeler, dini vecibelerin yerine getirildiği mekânlar olarak değil de, din görüntüsü altında maddi çıkarların, şehvi arzuların tatmin edildiği yerler olarak yansıtılır. Gerçeklikte, kimi zaman belki istisnai olarak görülebilecek bu türden kişi ya da durumların, bu kurumların asıl özelliğiymiş gibi yansıtıldığı, dolayısıyla bilinçli bir çarpıtmanın tercih edildiği gözlenmektedir. Yazarların din adı altında faaliyet gösterip de dinin ruhuyla hiçbir şekilde bağdaşmayan bir anormal durumu afişe etmek suretiyle toplumsal bir bilinçlilik uyandırmayı hedeflediği söylenemez. Aksine, bazı kurumlarda görülebilecek kimi olumsuz örnekleri temel dayanak yaparak, toptancı bir karşı duruş sergilediğini, bunun da söz konusu eserlerin yazıldığı dönemin politik algısıyla paralel bir ideolojik bakış olduğunu söylemek lazım. Tekke müdavimlerinin tümü, toptancı bir bakışla sürü gibi gösterilmek istenmiştir. Yazar bu bakışı yansıtırken, çok kısa süre öncesine kadar bir din devletinin bakiyesi olan insanların devam ettiği kurumlardan söz etmiyor gibidirler. Adeta, biçimsiz, lüzumsuz ve modern çağ için görüntü kirliliğine neden olan toplumsal bir yapıdan söz eder gibidirler. Argümanlarına kanıt diye öne sürdükleri durum ve görüntüleri de uzaktan, dışlayıcı ve kimi zaman da aşağılayıcı bir dille yansıtmışlardır. Kimi çıkarıcı insanların dünyası, tüm dinin dünyası imiş gibi, yerine göre karikatürize edilerek, yerine göre alay edilerek, ama her seferinde de dışlanarak ele alınmıştır. Kuşkusuz bu karşı çıkış tekkeler üzerinde bizzat İslâmiyet'e ve Müslüman kimliğine karşıdır. Ancak çarpıklık, yazarların doğrudan İslâm'ı karşılarına alacak denli cesur davranamayışından kaynaklanmaktadır. Kimi olumsuz tarikat görüntüleri üzerinden insanların dini yaşama biçimleri değersizleştirilmekte, onları bir arada tutan bağlar, hurafe, çarpıklık, çıkar ve sapkınlık formatı içinde lanse edilmektedir. Bu çarpık bakışın izleri, söz konusu romanların olay anlatımlarında, kişi kurgulamalarında, üslubunda, satır aralarında, romanların alt metinlerinde hatta imla ve noktalamalarda dahi açık şekilde gözlenmektedir. Üç eserde de dile gelen tamamıyla haklı, tutarlı olabilecek durumların varlığı, bu gerçekliği değiştirmez.”*

Sonuç itibariyle denilebilir ki: romanlarda geçen türbe, yatır, medrese gibi toplum açısından manevi bir ağırlık ve değer taşıyan mekânların gerek ironi olarak, gerekse aşırı abartılı bir şekilde tasvir edilmesinde olumlu bir bakışından söz etmek mümkün değildir. Reşat Nuri'nin özellikle bu üç romanında bu tür kutsal kabul edilen mekânlara karşı anlatım ve tutumunun, toplumun kabul ettiği değerlere karşı olumsuz bir şekilde olduğu ön plana çıkmaktadır. Bu tür mekânlara karşı toplumsal uygulamaların kabulü ve sürekliliğini 'hurafe denizinde çırpınma' olarak yansıtan Güntekin'de kendisinden beklenen 'yol gösterici bir aydın' vasfından da yansımaların görülmediği açıktır. Dolayısıyla bu durumun, romanlar ile okuyucu arasına kutsal mekânlara karşı iticilik tohumu serpiştirdiğini düşünmekle beraber, bu romanların yazılış tarihleri göz önünde bulundurulduğunda Cumhuriyetin değişimlerinde edebiyata düşen görevi kendi adına hakkıyla yerine getirdiği söylenebilir.

2.4. Dindar İnsan ve Din Adamı Tipolojileri

Edebi eserlerde roman kahramanı en önemli şahsiyetlerden biridir. Genellikle kahramanlar aykırı bir kişiliğe sahiptir ve böylece eserin akışında bir 'Tip' ortaya çıkar. Romandaki tip / karakterin ruhsal dünyası okuyucuya tanıtılarak, okuyucunun kendisini bu kişide bulması sağlanır. Roman karakterlerinin iç dünyaları tasvir edilerek, olaylar karşısında takındıkları tavırları kurgulanır. Zaman zaman psikolojik temellendirmelere de başvurulur insan ruhu en etkin bir biçimde tasvir edilir. Romanda yaratılan karakterin oluşumunda mutlaka kahramanın yaşadığı çevre, aile ve içinde yaşadığı toplumun yanında, dönemin siyasal ve sosyal şartları ile dini inanışlar ve toplumsal hafıza en derinlemesine tanıtılarak, bu ortamların roman kahramanının iç dünyasına yansımaları ve dışa tezahürleri üzerine kurgu yapılır. Çünkü tüm insanlarda olduğu gibi yaşadığımız dış dünyanın yanında bir de hepimizin iç dünyası vardır. Gördüklerimiz, hissettiklerimiz, algıladıklarımızın toplamlarının iç muhasebe ile harmanlanmasının dışa tezahür edileni ve edilemeyenini ile insan meydana gelir. Roman kahramanlarına kazandırılan bu yönler sayesinde, eserler unutulsa bile, kahramanları asla unutulmaz ve içimizden biri olarak yaşamaya, hayatımızı etkilemeye devam eder. Okur, kendi yaşamından izdüşümler, yansımalar bulduğu ölçüde esere ilgi gösterir ve kahramana kendi hayatını etkileyen rol model olarak yer verir. Kahramana kazandırılan ruhsal derinlik ile kahramanın yaşantımıza tesir edecek örnek olma oranı o derece kalıcıdır. Romanlarda yaratılan karakter, tip, şahsiyetler ile, onlara yüklenen misyon ve bu misyonun okur tarafından kabulü veya reddi de kendi içinde doğru orantılıdır. Bu

bakımdan ileride değinileceği gibi Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında yarattığı karakterler, tipler, romanlarda üstlendikleri misyonları açısından önemlidir. Onun romanlarındaki Dindar İnsan Tiplerinden bahsetmeden önce aydın, karakter, tip, rol model kavramlarının romanlarda ne olduğu ve geçmişten günümüze nasıl işlendiği noktasında kısa bir açıklama yapmak gerekir.

Milli Edebiyat Romanlarında Aydın Tipi üzerine Doktora Çalışması yapan Güneş,(1997:343)romanlardaki *Aydın Tip* tanımlamasında;

“ Kültürlü, okumuş, ileri düşünceli, toplumun bilinçlenmesine yardım eden, gerçeği araştırarak doğruyu söyleyen, eleştiri yapabilen ,öz eleştiriden kaçmayan, barışçıl bir insandır. Bu özelliklerini gösteren roman kişilerine de aydın tip denir...Bu özelliklerin tümünü taşıyana gerçek aydın, bir kısmını taşıyanlara yarı aydın denmesinin uygun olacağı..”

Sonucuna varır. Güneş(1997:17-23),Türkçe sözlükteki Tip kelimesinin anlamlarına vurgu yaptıktan sonra tiyatro alanında çalışan Sevda Şener'in “ İnsana özgü genel bir niteliğin anlamlı bir biçimde vurgulanarak belirtildiği kişilere “tip” diyoruz.” tanımını alır ve O'nun Tip ile Karakteri birbirinden ayırdığına dikkat çekerek, evrensel tip, toplumsal tip, ruhsal tip vs şeklinde altı gruba ayırdığını belirterek, araştırmacıların anlayışlarına göre tipleri değişik türlere ayırdığını ve Prof. Dr. Mehmet Kaplan'ın Müsbet ve Menfi Tip ayrımı yaptığını, Berna Moran'ın Sosyal, Psikolojik ve Entelektüel Tipler olarak tasnif yaptığını, Murat Belge'nin Osmanlı Dönemi Aydını ve Türk Aydını şeklinde ayırım yaptığını belirtir. Ayrıca “sözlükteki anlamlarının yanında bizim yazarlarımızın romanlardaki Aydın Tip'ine daha başka görevler yüklendiğinin” onların rol model olacak şekilde oluşturulması noktasında gerçek aydın tipinin oluşmasına bu şekilde bakıldığı sonucuna varabiliriz.

Romanlarda kahraman yaratılması ise romanların 'kimi' anlattığından çok, kahramanı 'nasıl' yarattığı ve onu ' hangi konuma koyduğu' daha çok önem taşımaktadır. Çünkü bu nasıllık ve konum, ilgili kahramana biçilecek rolün taşıyıcısı durumunda olacaktır. Tekin (2002:78), eser sahibinin hikâye veya romanlarda karakter yaratma değil, karakterize etme işlemini yaptığını, dolayısıyla yazarın eser içinde kahramanı, olayı sürükleyecek şekilde, anlatıma uygun olarak insani özelliklerle giydirip şekillendirdiğini, bunların da yapılabilmesi için kahramanın fiziksel ve ruhsal

özelliklerle donatılıp cinsine uygun bir tasarımın yapılmasıyla eser içinde bir ‘kişi’ oluşturulabileceğini belirtmektedir.

Cumhuriyet dönemi edebi eserlere bakıldığında romanların, Osmanlı sonrası yeni millet/ulus oluşturmada etkin bir rol oynadıkları görülür. Bu etkinlik resmi ideolojinin savunulması ve toplum içerisinde yerleşmesi/kabul edilmesi ile geçmişe/eskiye olan olumsuz yaklaşımı, onu yerme ve dışlama ile beraberlik içinde sürdürülmüştür. Bu edebi girişimler romanlarda oluşturulan tiyolojiler ve karakterler ile vücut bulmuş, her bir karakter savunulan veya yerilen ‘değer’in temsilcisi durumunda okuyucuya sunulmuştur. İşte bu dönemin edebi eserlerinde Cumhuriyetin resmi ideolojisi olan batıcılık fikri ve batı değerlerinin topluma yerleştirilmesi ve eski Osmanlı mirası olan din ve dînî değerlerin toplumdan dışlanarak yok edilmesinin temsilcileri sırasıyla öğretmen ve imam-molla tiyemeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaten yıllar sonra da bir konuşmasında Şerif Mardin (2008); “*Öğretmen imama yenildi*” diyerek, Cumhuriyetin temsilcisi konumundaki öğretmenin içinde bulunduğu toplumda etkili olmadığını, eskinin temsilcisi imamın ise yaşadığı toplumda daha baskın geldiğini ifade etmiştir. Bu tiyemeler mücadeleciler ve kendini gerçekleştirme noktasında bireysel ve toplumsal sorunlarla canhıraş uğraşan rol modellerdir. Batı değerlerini benimseyen ve onu temsil eden öğretmen tiyemesi eskinin alternatifleri olarak girişken, idealist, cesur, aydın bir karakter olarak ortaya çıkarken, eskinin temsilcisi imam-mollalar ise toplumun kabul edemeyeceği olumsuz özelliklere sahip, mevcut yapıyı korumaya yönelik olarak değişim karşıtı, fiziksel ve ahlâki anlamda “*ideal tip*” olmaktan uzak, dini kendi çıkarları için kullanan, yobaz, hurafelere batmış “sosyal bir tip” olarak sunulmuştur. Bu sosyal tiplerin öğrettiği ve yaşatmaya çalıştığı din, halk tarafından pek de anlaşılmasa da körü körüne bağlı olarak yaşanan ve sonuç olarak ta toplumun geri kalmasına sebep olacak birincil unsur olarak sunulmuştur. Aynı zamanda bu “*sosyal tip*” Cumhuriyet dönemi ideolojisinin yayılması ve benimsenmesinin önündeki en büyük engeldir. Bu din anlayışı ve yarattığı karakterler, toplumun en sıkıntılı zamanlarında bile düşmanı ile işbirliği yapabilen, kendi çıkarlarını savunmak için dînî değerleri satmaktan çekinmeyen, sinsi, yalancı, şehvi duygularını dini maske ile örtmeye çalışan, köylerinde çobanlık yapması gerekirken karın tokluğuna medreselere gönderilip insanları yönetme görevi verilen kişilerden oluşmaktadır. Bundan dolayı da toplumun geri kalmasının, modern batı değerlerinin benimsenmesinin önündeki en büyük engel de bu tiplerin yaşadığı ve yaşatmaya çalıştığı dindir.

Reşat Nuri'nin de bazı romanlarında batıcı devrimlerin yerleşememesi kaygısı taşıyan, toplumu aydınlık yarınlara taşımaya çaba gösteren, hurafelere batmış ve bu yüzden toplumun geri kalmasına sebep olmuş din anlayışı ve din adamları ile mücadele eden, dini olumsuzlaştıran idealist öğretmen tiplmesi ile karşılaşırız. Bunun yanında bu idealist girişime karşı, toplumun eski değerlerini korumaya çalışan, dinlerini öğreten ama her türlü bilimsellikten uzak, hurafelere dalmış, yoz, yobaz, geri kafalı sürülerin oluşturduğu olumsuz din adamları ve dindar tipler vardır. Sosyal yaşamda kıyaslamaların da yapıldığı yeni yaşam tarzının temsilcisi ve eski toplumsal değerlerin savunucusu konumunda olanların resmedildiği romanlar; *Çalılıkusu, Gökyüzü, Yeşil Gece, Kızılık Dalları, Değirmen, Miskinler Tekkesi* sayılabilecek romanlarındandır.

Osmanlı devlet ve toplum yapısında zaten dinin etkin şekilde belirgin bir rolü olduğu kesindir. Devlete ve topluma şekil veren temel unsur olarak görülen din ve din adamının gerek sosyal realitede gerekse bürokratik kademedeki ağırlığı da buradan gelir. Her ne kadar başka dinlerde din adamı olarak belirli bir tip tarif edilse de İslâm toplumları açısından İslâm'da din adamının varlığı şüphelidir. Dolayısı ile Müslüman toplumlarda da din adamı dendiğinde 'resmi görevli Müftü, İmam, Müezzin gibi kamuda resmi statüsü' olan kişiler kastedildiği bir gerçektir. Genellikle de halk arasında ve romanlara yansıdığı şekliyle de Din adamı ile Dindar insan ayrımı keskin bir ayırım olarak görülmemektedir. Türk romanlarında ise;

"Toplum hayatında din olgusuyla görünür düzeyde ilgi kurmuş, resmî nitelik taşıyan veya taşımanın dinî ritüellerde rol oynanmış, kendisinde dinî konularda 'konuşma yetkisi' ve hüküm verebilecek 'otorite' gören figürler, romanların 'din adamı' tipolojisini oluştururlar."(Yavaş,2014:44).

Dindarlığın ise ne olduğu ve Dindar İnsan'ın öncelikle 'kime' dendiğinin tesbit edilmesi, sonrasında ise edebi eserlerde geçen şekliyle 'Dindar İnsan' irdelemesinin yapılması yerinde olur. Bireysel ve toplumsal yönleri olması hasebiyle dindarlığın tanımını net bir şekilde yapmak zordur. Ancak dînî verilerin ve uygulamaların iç ve dış yaşama yansıtılması baz alınarak, bu yaşamı pratiğe dökenlerin ortak özellikleri üzerinden kategorik bir ayırma tabi tutmak mümkündür. Köroğlu (2012:89-90), Türkiye'de yapılan dindarlık ölçümüne yönelik çalışmalarda Glock'un belirlediği tipolojilerin daha çok örnek alındığını belirttikten sonra, metodolojik olarak bu tür çalışmaların farklı kültürleri göz önünde bulundurarak geliştirilen metodlar olduğunu, 80'li yıllardan itibaren Kayhan Mutlu, M. Emin Köktaş ve Veysel Uysal'ın 'İslami

Dindarlık Ölçeği Geliştirme' çalışmalarını zikrederek, Türkiye'de yapılan araştırmaların da bu noktada "Türk toplumuna uyarlanmış" haliyle gerçekleştirildiğini belirtmektedir.

Taplamacıoğlu, Durkheim'in teorik ve Le Play'in deney merkezli sosyolojik incelemelerinin kıyasını yaparak Türkiye'nin çeşitli yerlerinde oldukça geniş ve detaylı olarak gerçekleştirdiği saha çalışmasında yurttaşları din konusunda beş büyük kategoriye ayırmış, bunları; "1-Gayr-ı âmil, 2-İdare-i maslahatçı, 3-Dini bütün, 4-Sofu, 5-Softa veya yobaz zümredir." şeklinde tasnif etmiştir. Yaş, cinsiyet ve eğitim durumları da göz önünde bulundurulmuş saha çalışmasında özellikle "ortaöğretimde sofus nisbetinin artmasını memlekette uzun zamandan beri dini öğretime önem verilmemesine karşı bir tepki ve son zamanlarda dini öğretim, onarım ve irşatların bir sonucu olarak" değerlendirmiştir. (Taplamacıoğlu, 1962:141-151)

Kemalettin Taş (2010:53-54)'ın; 1-Geleneksel/İlmihalci Dindarlık, 2-Modernist/Hümanist Dindarlık, 3-Popüler/Hurafeci Dindarlık şeklinde üç kısım olarak belirlediği tipolojiler haricinde Ünver Günay ise dini yaşantıyı şiddetinin azlık-çokluğuna göre tipleştirerek "Ateşli" ve "Mevsimine göre" dindar şeklinde tipleme yaptıktan sonra, gelenek ve modernizm arasında geçiş bocalamasının yaşandığına (tranzisyonelhale) dikkat çekerek biçim olarak dini yaşayış tiplerini; 1-Geleneksel halk dindarlığı, 2-Seçkinlerin dindarlığı, 3-Laik dindarlık tipi ve gelenek ile modernizm arasında geçiş yaşayan "4-Tranzisyonel dindarlık" tipolojileri olarak dört kısma ayırmıştır (Köroğlu,2012:95). Bu veriler çerçevesinde bakıldığında

"Dini inançların oluşmasında toplumsal geleneklerle birlikte hem araştırma ve bilgi, hem de inancın bireysel olarak özümsemesi ve içselleştirilmesi üzerinde yoğunlaşan sınıflamada taklidi ve tahkiki dindarlık olmak üzere iki farklı tipten bahsedilmektedir."(Özcan, 2014:15).

Buna göre de, dindarlık konusunda yapılan birkaç değişik sınıflamada da görünen o ki; içinde doğup büyüdüğü ve ne olduğunu net bir şekilde bilmeden gelenek halinde içselleştirilip uygulamaya konulan dini yaşam modeli *Taklidi Dindarlık* olarak tanımlanırken, kişinin neye, nasıl inanıp ta yaşadığının farkında olan modellemeye de *tahkiki dindarlık* (yani araştırıp sorgulayarak ikna olup pratiğe dökme) şeklinde bir genelleme ile kategorize yapıldığını söylemek yerinde olur.

Yukarıdaki veriler çerçevesinde genel bir değerlendirme yapıldığında, *Yeşil Gece*'de *Ali Şahin*, *Gökyüzü*'nde *Mükerrem*, *Çalığışu*'nda *Feride* gibi ön planda olan ve romanların

akışını sürükleyen karakterlerin insanî tutum ve davranışları, duygusallıkları, iyi kalpli, sevecen, yardımseverlik gibi özelliklerinin vurgulandığı fakat romanların genelinde hemen hemen hiçbir dînî ritüele iştirak ettikleri gözlemlenmeyen ve okuyucuya ideal olarak sunulan tiplerin hümanist, seküler ve modern dindar kategorisinde oldukları, aslında bu tiplerin *tahkiki dindarlık* tarafında olmak gibi gayretlerinin oldukları görülmektedir. Adı geçen eserlerdeki *Mecit Molla*, *Fettah efendi*, *Medrese Mollaları* ve *Softaların* ise romanlardaki dindar tutum ve davranışlar sergileyen bu karakterlerin genellikle *taklidi dindarlık* kisvesinde olduğu anlaşılmaktadır.

Geçmiş bölümlerde de belirtildiği gibi ‘eskiden yeniye geçişin’ yaşandığı bu dönemde yazılan edebi eserlerde toplumun inancı direkt olarak hedef alınmaktan ziyade, o inancın temsilcileri konumuna yerleştirilen bazen ‘Din adamı’, bazen de ‘Dindar İnsan’ ön plana çıkartılarak ‘sembolleştirilen figürlerin hedefe oturtulması’ yoluyla saldırı, eleştiri, irdelenmenin gerçekleştiği görülmektedir. Bu hedeftekilere yöneltilen ve ön plana çıkartılan *taklidi dindarlık* kisvesindeki yobaz tiplerin özellikleri genel olarak şahsi menfaatler uğruna savaş ortamında dahi düşmanla iş birliği yaparak memlekete ihanet, her türlü eylemlerde dindarlığı referans almak yani dini kullanmak, yalancılık ve sahtekârlık, sürekli âhiret hatırlatmalarına rağmen kendilerinin dünyalığı ön planda tutması, liyakatsiz kişilerin din eğitiminde görevli oluşları şeklindedir. Güntekin’in - özellikle Cumhuriyetin ilanından sonra yazılan - romanlarında özellikle *hacı*, *hoca*, *hafız*, *molla*, *softa* gibi Müslüman toplumda mana olarak ağırlığı olan kelimeleri lâkap olarak taşıyan bu tiplerin, ahlâk ve davranışlarıyla toplumda kabul görmeyecek bir örüntü içinde sunulduğu bariz bir şekilde açığa çıkmaktadır. Bu tiplerle böyle bir toplumun oluşmasına sebep ise *Yeşil Gece*’de(2010) *Ali Şahin efendi*’nin ağzıyla

“ *En eski tarihlerden beri din, daima zulme ve fesada âlet olmuştur. Asırlardan beri yeşil ordunun geçtiği yerlerde ebedî bir yeşil gece hüküm sürmüştür.(...)* Evet, zavallı memleket, asırlardan beri yeşil bir gece içinde yaşıyordu. Halk, dünyayı hep bu karanlığın arasından görüyordu. Anadolu’da fikirlerin geri, insanların sefil kalması, işlerin fena gitmesi hep bu yüzdendi”.

Şeklinde açıklanmaktadır. Bunun yanında fizyolojik durumlarının sıklıkla vurgulanıp psikolojik analizlerine genel olarak yer verilmeyen roman kahramanlarının isimleri, misyonları ve görüntüleriyle uyumluluk göstermediği de açıktır. Tüm bu aktarılanlar ve açıklamalar ışığında genel olarak bir değerlendirme yapılırsa, Reşat Nuri Güntekin'in romanlarındaki kahraman/karakterler üzerinden işlediği konular çerçevesinde eski

düzenin muhafaza edilip yenilikçi bir hayat tarzının engellenmesi şeklinde temsil görevi verdiği Dindar ve Din Adamı Tiplerinin, karakter ve kişilik profilleri şu şekilde çıkarılabilir:

- Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında genellikle dine ve din adamlarına tamamen olumsuz baktığını ve bunlara karşı mücadele ettiği görülmektedir.
- Din adamı olarak romanlarda çizilen profillerin ahlâki bakımdan zayıf bir karaktere sahip olduğu, bunun yanında menfaatçi bir kişiliklerinin olduğu tasvir edilmiştir.
- Din adamı veya Dini bilgilerin öğreticisi rolündeki tiplerin meslekleri gereği sosyal bir yüzü olduğu gibi, kendi çıkarlarını korumak uğruna her türlü çirkinliği yapabilecek zayıf ve olumsuz karakterlerinin de gösterildiği ikinci bir yüzleri vardır
- Cami, mescid, medrese ve tekke gibi dini öğretilerin yapıldığı yerlerde toplanan toplum ise buralara Kur'an-ı Kerim okuyan hocaların seslerindeki cezbedicilikten dolayı ve bazen fiziksel görünümündeki cazibeden dolayı da gelirler. Dolayısı ile Kur'an-ı Kerim dinlemek amacıyla bir araya gelişleri toplumun sadece dindarlığından dolayı değil, bazen nefsanî duyguların ön plana çıkmasından da kaynaklanmaktadır.
- Romalarında iki çeşit dindar tipin varlığı söz konusudur:
- Cahil, iki yüzlü, sahtekâr ve dalavereci dindar tipler(Taklîdî Dindarlar)
- *Ali Şahin Efendi* gibi hurafelerle mücadele eden ve olması gereken “Doğru Dindar” tipler. (Tahkiki Dindarlar)
- Dindarlar veya din adamları, savaş durumlarında işgalci güçlerle işbirliği yapıp, maslahatı kurtarmaya çalışan, kurtuluş savaşına köstek olan, tüm bunları da gerçekleştirmek için dini referansları kullanan tipler.
- Dindar tipler, korkutucu bir karakterde ve komplocudurlar.
- Dindar tipler, gençliğinde her türlü olumsuz davranışları sergiledikten sonra yaşlanınca tövbe edip dindar bir tipe bürünmektedirler. Yani yapay bir dindarlık söz konusudur.

- Medreselerdeki mollalar, dini kendi menfaatlerine alet eden tiplerdir.
- Medreselerde (okullarda) ders veren hocalar ispiyoncu ve ne söylediğini hemen unutacak kadar bunak tiplerdir.
- Romanlarında genellikle din adına iş yapan veya dindarlığı ön plana çıkmış karakterler, fizyolojik bakımdan hafife alınacak kadar kusurlu ve komik bir yapıya sahiptir.
- Softalar, güzel sesleriyle Kur'an okuyarak toplumu büyüleyebilen, ancak yalancı şahitlik yapacak kadar dürüstlükten uzak ve başkalarının namusuna göz dikecek kadar da ahlaksızdırlar.
- Romanlarda olumsuz vurgu yapılan birincil ve tâlî karakterlerin genel olarak isimleri ile huy ve davranışları arasında kabul edilemez bir tezatlık söz konusudur.
- Çevresinden dışlanma korkusu yaşayarak, taşıdığı dînî görev kimliğini bile savunmaktan aciz omurgasız tipler
- Toplumun dindarlığı konusu da tamamen riyakâr ve iki yüzlü bir şekildedir. Bu *Değirmen* romanında *Naciye* karakterine karşı halkın aldığı tutumla daha belirgin görünmektedir.
- Bir diğer nokta ise, *Kızılıcak Dalları* romanında dindarlığına toz kondurmayan karakter *Nadide*'nin, dini uygulamalardan mümkün olduğunca kaçınması, yaptığı pratiklerin ise gösterişe dayalı olması, ancak buna karşılık söylemlerini dini ifadelerle sık sık belirtilmesidir. Yani bir samimiyetsizlik söz konusudur. Tâlî karakter *Nevnihâl* kalfa için de din, yaptıklarını örten bir örtü ve kendini diğerlerinden ayrıcalıklı kılma materyalidir. Yani denebilir ki; toplum dindarlığı yapaylıktan öteye gitmemektedir.

2.5. Kahraman İsimleri ve Dînî Terminoloji

Öncelikle şunu belirtmekte yarar vardır ki; Altı yüz yıl boyunca İslâm sancağını taşımış, yönetim biçimini ona göre şekillendirmiş bir Osmanlı'nın ardından geride kalan toprak parçası üzerinde dînî bir kültür ve bağ ile yetişen Anadolu toplumunun içinde bulunduğu ve sonradan gelecek nesillere bu kültürün ürünü olan isimleri koyması gayet

doğaldır. Çünkü bu isimler, çocukların nezdinde söyleyene ve dinleyene manevi ağırlığı bulunan anlamlar çağrıştırmaktadır. Bir toplumda kullanılan isimlerin azlığı/çokluğu, o toplumun beslendiği kültürün derinliğinin ve kalıcılığının göstergesidir. Ayrıca bu isimlerin yapacağı sembolik çağrışımlar da, toplum içindeki bu kültürün yaygınlığına ve uzun/kısa sürekliliğine katkı sağlar. Bu açıdan bir toplumda yazarların romanlarında kullandığı isimler önem taşımaktadır. Tıpkı Eliade'nin (1991:107)söylediği gibi; "Dinsel bir simge, o bütünselliği içinde bilinçli olarak algılanmasa bile, onun mesajını aktarmaktadır." Dolayısıyla roman kahramanlarının romanda üstlendikleri misyonlarına uygunluk/zıtlık teşkil edecek şekilde adlandırılmaları ve lâkaplandırılmaları, yüzyıllardır toplumda derin manevi çağrışımlar yapan bu isimlerin ve çağrıştırdığı değerlerin desteklenmesine/erozyona uğramasına sebebiyet verebilmektedir. Bu kısımda Onun eserlerinde karakterler için kullandığı isim/sıfat/lâkaplar incelemeye alınmıştır.

Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarına bakıldığında *Gökyüzü*'nde *Sevim, Bedia* (Hacı Yenge), *Mükerrem, Yeşil Gece*'de *Ali Şahin, Necip, Kazım, Zühtü, Zeynel, Nuri, Remzi, Mecit, Eyüp, Emin, Çalığışu*'nda *Hatice, Zehra, Hacı, Damga*'da *İffet, Acımak*'ta *Mürşit Efendi, Tevfik Hayri bey* gibi, diğer romanlarında da sayılabilecek çeşitli isimlerin/lâkapların roman karakterlerine verildiği görülmektedir. Ancak, yukarıda kısaca bahsettiğimiz tipolojiler ve karakterler oluşturulurken bunlar, sadece roman içerisinde tutundukları tavırlar ve hareketleriyle ön plana çıkmamış, temsil ettikleri değerlere yaklaşımı ve hayat tarzlarının yanında olumlu veya olumsuz isim, lâkap ve fiziksel görünüm ile de donatılmıştır. Böylece roman içerisinde okuyucu için 'hangi isim/sıfat/lâkap taşıyan karakterin, nasıl bir düşünceye, görüşe sahip olduğu'na ve buna göre de nasıl bir tutum takınacağına yönelik algının da oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında geçen bazı karakterlerin fiziksel görünümleri, isimleri/sıfatları/lâkapları ve okuyucuya yapacağı çağrışımları ile romanlardaki misyonları arasındaki uyumluluk/tezatlıkların bazılarını şöyle örneklendirebiliriz:

Öncelikle *Gökyüzü* romanında anlatıcı kişi kendisini "ben, insanın gökyüzü ile alakasını kesmedikçe tam insan olamayacağına inanmış kızıl bir ate..."(Güntekin, 1997:46) olarak tanımlamaktadır.

Mükerrem; "Kerim olan hürmet ve tazim olunan; şerefli, Muhterem. Kerim." (seslisozluk.net) manası gelmektedir. Romanda *Mükerrem* şu şekilde tanımlanmaktadır:

“Mükerrerrem atedir; eski masum itikatlarına, cennet, cehennem, ahret, ebedî hayat hayallerine bir daha dönmesine imkân yoktur”(Güntekin, 1997:46). “....Âhiret ile dünya arasında bir nevi telsiz telgraf acentesi kurmaya kalkmış bir insan...”(Güntekin, 1997:46).

Müslüman bir toplumda Hacc’ın İslâm toplumundaki önemi ve değeri bellidir. Hacc görevini yapan kişiye müslüman bir toplumda ‘Hacı’ sıfatı yakıştırılarak, bu sıfatı taşıyan kişinin artık biraz daha ağır başlı, dindar, toplumun daha da kabul görmüş kişisi gözüyle bakılır. Romanlarda geçen ve *Hacı* lâkabı verilen karakterlerden bazıları ise şunlardır:

Bedia sözlükte; “Nâdide ve güzel, yeni icad edilmiş şey. Beğenilen ve takdir edilen çok yeni şey”(seslisozluk, 2016)manasına gelmektedir. Bu karakter ad olarak ‘güzelliği vurgulayan’ isimle isimlendirilmesine rağmen lâkap olarak “*Hacı Yenge*” şeklinde tanıtilen *Bedia*; “Hacı yengenin şöhreti sade güzelliğinden ibaret değildi. Bir parça oynak olduğunu da söylerlerdi. Karışık ve karanlık bir mazisi vardı”(Güntekin, 1997:196)şeklinde tarif edilmektedir. Bunun yanında *Hacı Yenge*’nin aslında gece alemlerinden çıkartılarak rutin türbe ziyaretleri sonrası tövbe ettirilip nikah altına alınan biri olduğu, bu tövbesine rağmen ve lâkabının ‘Hacı’ olmasına rağmen hala oynak bir tip olarak hayatına devam ettiği, Hacı Yengeyi bu şekilde nikahı altına alanın da ‘Hacc vazifesini yerine getirmek için yola çıkan ve o esnada Arafat’ta görerek beğenen akrabası tarafından ayartılarak kocasından boşandırılıp ta alındığı’ şeklinde bilgiler verilmektedir. Buradan da Hacca yolculuğunda aslında dini duygularla değil, nefsanî duygularla yeni maceralara yelken açılarak hareket edildiği görülmektedir(Güntekin, 1997:197).Yazar tarafından bu karaktere *Hacı Yenge* ya da *Bedia* ismi verilmiş olmasına rağmen, kişinin davranış, huy ve karakterleri ile ismi/lâkabı arasında tam bir tezatlığın olduğu görülmektedir.

Emin; “Güvenli, Sakıncasız, emniyetli, tehlikesiz”(TDK, 2016) manasına gelir ve aynı zamanda ‘Güvenilir Kişi’ olmaları hasebiyle Peygamberlerin Sıfatıdır. Romanda geçen *Hacı Emin Efendi*

“Eski bir eşkıya idi. Otuz sene evvel hükümete teslim olarak jandarmaya yazılmış, eski arkadaşlarıyla kanlı bir mücadeleye girişmişti. Eşkıya yataklarını çok iyi bildiği için dağları baştan başa kasıp kavurmuş, onlarla uzak yakın bir alakası olanları insafsız işkencelerle öldürmüş, köylerde karılarını, çocuklarını bile esirgemeyerek köklerini kurutmaya çalışmıştı. Hacı Emin, paraya ve kana

*doyduktan sonra Hicaz'a gitmiş, Beytullah'a yüz sürerek tövbe ve istiğfar etmişti.
Şimdi yetmiş yaşlarında abdestsiz yere basmayan dindar, uslu bir adamdı.
Karıncayı incitmekten çekinirdi.”*

Şeklinde tasvir edilen bir tiptir. (Güntekin, 2010:121).

‘Dolmacı Hoca’ olarak tanıtılan birinin “...çok aç gözlü...”(Güntekin, 2010:130) olarak tarif edilmesi, okuyucuların hafızalarında daha sonraki zamanlarda aynı lâkâbı taşıyan kişilere karşı aynı çağrışımı yapmaktadır.

Fettah sözlükte; “..En iyi, Her şeyi en iyi cihetten açan. Her şeyi açan. Zabteden Allah (c.c.)”(seslisozluk, 2016) manasına gelir. Roman karakteri *Hacı Fettah Efendi* ise; “gerçi o, artık hiç bir ciddi şey okutamayacak kadar bunamıştı. başı, sonu, mantık ve nizamı olmayan sözlerle ders anlatması rüya gibi bir şeydi”(Güntekin, 2010:20)şeklinde kendi hâlinde inatçı, acayip biri olarak anlatılmaktadır.

Nuri; “Nura mensub, nura ait”(seslisozluk, 2016) manasındadır. Romanda karakter *Yamalı Nuri*; “...Yüzü akla sığmayacak kadar korkunç...Bir taş bebek başını tokmakla dağıtın, Sonra parçalarını yan yana getirin...İşte Yamalı Nuri'nin çehresi adeta yerlerinden oynamış ve kızıl et parçalarıyla birbirine yamanmış gibiydi.”(Güntekin, 1997:211). *Nuri* ismini taşıyan kişinin bu derece çirkin tasviri yapıldıktan sonra sonuna da lâkap olarak “Hoca” kelimesinin eklenmesi de ayrı bir anlamlıdır. Ayrıca, bu ismi taşıyan birinin ağzından yapılan korkutucu şekildeki dua seansı ve ‘Ya Rab’ bağırtılarının tasviri, çok daha anlam ifade etmektedir. (Güntekin, 1997:212). Benzer bir tasvir de *Çalıkuşu*'ndaki çocuk karakteri *Hafız Nuri* tanımlamasında “ On yaşındaymış, fakat yüzü yetmişlik bir ihtiyar gibi buruşuk...” (Güntekin,1970:157) şeklinde *Hafız* lâkabıyla verilmesi dikkat çekicidir.

Zeynel kelimesi Arapça “Zeyn” kökünden gelir ve sözlükte “Güzel, süslü, süsleme.” gibi manaları içerir. Romandaki karakter *Zeynel Hoca*; “...ısırmaya hazırlanmış yırtıcı bir hayvanın dişlerine benzeyen sivri, uzun dişleriyle güldü” (Güntekin, 2010:17)ve “...uzun boylu, sopa gibi dik vücutlu, gayet haşın, dik kafalı, geçimsiz, mutaassıp bir softaydı. Keskin sivri yüzünde sivri dişleri, bir yana çarpılmış uzun bir burnu vardı...”(Güntekin, 2010:26)şeklindeki fiziki tanımı ile ismi arasındaki tezatlık açıkça görülmektedir.

Nedim Hoca isminde bir softanın “...şimdi şeriat mahkemelerinde yalancı şahitlikle geçindiği..”(Güntekin, 2010:24),

Dolmacı Hoca'da “...Dolmacı Hoca denmesinin sebebi çok aç gözlü olması ve nöbetle her gün zengin talebesinden birine dolma getirtmesiydi”(Güntekin, 2010:130).

Çalığışu'nda *Hatice* isminin Zeyniler ilkokulunda öğretmen olmadığı zaman öğretmenlik yapan ve köylüler tarafından dindarlığı kabul gören bir hademeye verilmesi ve

“..İri yapılı, kocaman yüzlü, biraz kamburu çıkmış, yetmişlik bir ihtiyardı. Kınalı saçlarının üstüne yeşil bir yemeni örtmüş, arkasına ferace biçiminde koyu bir yeldirme giymişti. Meşin gibi sert, esmer yüzünün buruşukları arasında inanılmayacak kadar taze ve canlı gözleri, bembeyaz dişleri vardı...”(Güntekin, 1970:146).

Şeklinde fiziksel tarifi yapılmaktadır. Bilindiği gibi Müslüman toplumlarda kız çocuklarına *Hatice* ismi, Hz. Peygamberin hanımının ismi olması hasebiyle O'na atfen verilir.

Hafız kelimesi sözlükte; “Kur'an'ı bütünüyle ezbere bilen kimse”(TDK, 2016)manasına gelir. Roman karakteri *Hafız Remzi*, güzel sesiyle Kur'an-ı Kerim okuyan ama “... aynı ağızla küfretmeye, kavga etmeye başladığı zaman insanı insan olarak dünyaya geldiğinden utandıran ..”(Güntekin, 2010:25)ve “...mevlüt okumak veya şeriat mahkemelerinde işlerine bakmak bahanesiyle bir çok evlere girip çıkardı. Softalar, onun yatak odasına girdiği kadınların saymakla tükenmeyeceğini söylerlerdi.” (Güntekin, 2010:25)şeklinde tanıtılmaktadır.

Eyyüb ismi Müslüman toplumda Eyyüb peygambere atfen kullanılan bir isimdir. Roman karakteri *Hafız Eyüp* ise, herkesi elinde oynatan, komplo kuran ve korkulacak karaktere sahip bir tip olarak anlatılmaktadır. Ayrıca ;

“..Arkasından birisinin, kelekli keçilerin öksürmesine benzeyen bir sesle kesik kesik güldüğünü işitti. Başını çevirdi. Köşedeki kocaman koltuğun içinde kaybolmuş minimini bir hoca gördü. Kıvrıkcık köse bir sakalı, renksiz bir yüzü vardı. O kadar renksiz bir yüz ki, gözleri zaman zaman parlak bir ateşle yanıp sönmese insan, onu ölüm hâlinde bir hasta sanırdı...”

ve

“...Yumurta kabuğu içinde fotoğrafı çıkarılan yeni doğmuş çocuklar vaziyetinde kollarını kısıarak, yere değmeyen tabanlarını havaya kaldırarak hemen hemen sırt üstü kocaman koltuğa kurulan bu kılıksız hoca..”(Güntekin,2010:54-55)şeklindeki tasvir edilmektedir.

Şahin Efendi'nin havuz başında abdest alırken karşılaştığı softanın şaşı olması(Güntekin, 2010:18),

Medrese Mollalarının ise “...dini ve ilmi, menfaatlerine alet etmiş kimselerdi.”(Güntekin, 2010:31) şeklindeki tarifi,

Bir diğer karakter *Sevim*'in kelime olarak “Sevme işi, sevgi” (TDK, 2016) manasına gelmesine rağmen ‘Uğursuz’ olarak lâkaplandırılarak adına aykırı bir anlam çağrıştırması,

Makbule adının; "Beğenilen, hoş karşılanan"(TDK, 2016) çağrıştırdığı manaya ve romandaki kişiliğine göre ironi yapılması,

Meveddet" Dostluk, Sevgi, Muhabbet" (Seslisozluk, 2016) (Vedüd kökünden gelir) isminin ahlaki anlamda zayıf olan birine yakıştırılması, ifade etmeye çalıştığım isim/sıfat/misyon tezatlığının açık göstergesidir.

Çalikuşu'nda öğrenci *Zehra*'nın (Yüzü çok parlak olan) (Seslisozluk, 2016) kelime anlamı vardır. Oysa roman karakteri olarak; "insanın rüyasına girse korkutacak kadar acayip bir mahluk, bir nevi delidir. Kına renginde çalı gibi sert, karmakarışık saçları, balmumu gibi renksiz yüzünde yine o renkte çilleri, daracık alnıyla bir hizada korkunç gözleri vardır" şeklinde çirkin fiziksel bir görünüme sahip olarak tarif edilmektedir.

Romanda geçen Softaların durumu ise tamamen bir korkak, üç kağıtçı tiplmesidir: Allah adına cihat çağrısı yapan bu softalar gerçek savaş karşısında her biri nasıl kaytaracakları konusunda da birbirleriyle yarışır hâle geliyorlar. Kimi hasta oluyor, kimi memleketi fesatçılara bırakmamak için cepheden şehre geri dönüyorlar(Güntekin, 2010:206-207).

Yeni okulda Din dersleri veren Yeşil Sarıklı'nın “Sol eliyle sol ayağını tamamıyla hareketten mahrum bırakan, ağzını bir yana çarpıtan, dilini ağırlaştıran bir felçti.”(Güntekin, 2010:57)şeklinde hasta olan bu hocanın dudaklarında, bıyıklarında kalan yemek kırıntılarını etrafa saçarak gülen, konuştuğu şeyleri bir dakika sonra unutan bir tip olması, okuyucuyu tiksindiren bir görüntünün tasviri ile anlatılmaktadır.

Reşat Nuri'nin bir diğerk romanı *Kavak Yelleri*'ndeki kişilik ve karakter olarak da *Müftü Efendiyi* göstermek mümkündür. Bu romanda da ilçe müftüsü içinde bulunduğu mevcut ortam ile ters düşmemek için kılıktan kılığa giren, su bardağını kadehmiş gibi tokuşturarak içen ve balolardan eksik olmayan ama bunun dini olarak her hangi bir sakıncasının olmadığını ispatlamaya çalışan, bu konularda deliller bulma gayretinde olan bukalemun tip olarak verilmektedir. "(Güntekin, 2008:52).

Damga'da "Sınıfta «Sidikli Tahir» isminde bir çocuk vardı ki, sıra dayacağından yalnız o muaf idi. Tahir; cılız, çarpık, hasta bir şeydi. Dayak yerken kendini zaptedemez, korkudan üstünü, basını kirletirdi."(Güntekin, 1984:11)şeklindeki tanımında da görüleceği gibi *Tahir*; "Temiz, pak" (TDK, 2016)manasına gelmesine rağmen, ismi ile lâkabı arasındaki tezatlık göze çarpmaktadır.

Yukarıda örneklerini vermeye çalıştığım *Gökyüzü*, *Yeşil Gece*, *Çalikuşu*, *Damga* ve *Kavak Yelleri*'nde olduğu gibi, romanlarının genelinde karakter ve tipleri için oluşturulan isimler/lâkapların eserler içerisinde 'rastgele seçilmemiş' olduğu rahatlıkla söylenebilir. Daha önce de ifade edildiği gibi, toplumsal ahlâkta kabul görmeyecek, namus anlayışından uzak, bedavacı, yalancı, dalavereci gibi ahlâk yoksunu davranışlar ile fiziksel görünümü bozuk, itici, sevimsiz tipler genellikle bu isim ve lâkaplar ile anılmış ve onlara romanlar içerisinde ayrıca, toplumda manevi ağırlığı olan 'değerleri' temsil etme görevi de verilmiştir.

Osmanlı İslâm gelenekleri üzerine yetişmiş bir toplumda dînî kökenli değerleri yayma ve yaşatma misyonu üstlenmiş kişilerin toplum tarafından 'kabuledilemez' isim/lâkap/vasıflarla donatılması, bu misyonu üstlenmiş ve bundan sonra da üstlenecek kişiler aracılığıyla dînî değerleri yayma ve yaşatma konusunda topluma olumlu bir katkı sağlayamayacağı açıktır. Bu tür olumsuz örnekler aracılığıyla 'eskinin dışlanmasıyla' da 'yeni değerler'in doldurulması için boş alan açıldığını söylemek doğru bir tespit olur. Eskiye alternatif olarak ortaya konacak yeni toplumsal değerlerin temsilcisi olarak da daha farklı karakterlere ihtiyaç vardır. İşte romanlardaki olumlu karakterlere bakıldığında bunların 'rol model' olacak şekilde sunulduğu görülmektedir. Bunlar genellikle isimleri ile huy ve davranışları örtüşen, yüklenecekleri misyonu taşımaya lâayık kimselerdir.

Örneğin; *Yeşil Gece* romanında *Şahin* kelimesi sözlükte "Becerikli, Tuttuğunu Koparan" (TDK, 2016) manasına gelir. Karakter *Ali Şahin Efendi* ise, ismiyle müsemma 'şahin

gibi' tuttuğunu koparan, idealleri için sürekli saldıran ve insani duygularından bir şey kaybetmemiş rol model olacak bir tiptir.

Ali Şahin Efendi'nin "esasında nikbin bir çocuk " (Güntekin, 2010:15) olduğu görülmektedir. Kişilik olarak da "...onun çok kalender ve şakacı bir adam olduğu." (Güntekin, 2010:17)insanlarla ilişkilerinde insanlara "her birine neşe ve güler yüzle ayrı ayrı cevap verdiği.." (Güntekin, 2010:17)ifade edilmekte, ayrıca konuşma üslubu olarak da "..çok tatlı vaaz ederdi. Hâlavetli bir natıkası ..." (Güntekin,2010:30)nın varlığı belirtilmektedir. *Şahin Efendi*'nin aynı zamanda merhamet duygularının ne kadar yüksek olduğu ise; " ... bir gün onun; şu kapı önündeki sokağa düşmüş bir domatesi yerden alan bir dilenci çocuğuna; (Sana onu hibe mi ettiler ki alırsın? gayrin malına el uzatırsın!) diye dayak attığını görmüş, yüreği parçalanmıştı."(Güntekin, 2010:27-28) cümlesinden anlaşılmaktadır. Oldukça merhamet duyguları kabarık olan *Ali Şahin* bunun yanında, iyi bir hümanisttir. "Üç gün sonra softanın cenazesi medreseden çıkarken Şahin Efendi kendini tutamamış, ağlamaya başlamıştı."(Güntekin, 2010:29).

Acımak'ta *Zehra* için(yukarıda da geçtiği gibi; yüzü çok parlak olan anlamındadır.); "Birazdan size mektepleri gezdirecek değil miyim? Evvelâ *Zehra*'nın mektebinden başlayacağız. İntihap dairenizde göreceğiniz en iyi müessese bu mekteptir. Halk mektebin asıl ismini unutmuştur. "*Zehra Abla Mektebi*" diye tanır."(Güntekin, 2007:1)

"Keşke bütün mekteplerimizi *Zehra* hocalara teslim etsek de bizim hiç işimiz kalmasa.." (Güntekin, 2007:2)şeklinde *Zehra Hocanın* tanıtımı, adı gibi kendisinin de güzel, çalışkan, başarılı şekilde okuyucu açısından da ideal bir tip olarak görülebilmektedir.

Aynı şekilde *Çalığışu*'nda *Feride*'nin ismiyle örtüşen "Eşi benzeri olmayan, tek, eşsiz, üstün"(TDK, 2016) bir yapıya sahip olması, her konuda tek kalması, kendine yardımcı olanların da tesadüfen varlığı söz konusudur. Kanter (2013:31) Reşat Nuri Güntekin'in *Çalığışu* ve *Feride*'nin durumunu ;

"...Anadolu'yu romanın merkezi haline getirirken *Çalığışu* ile birlikte roman dünyasına yeni bir "genç kız" tipi de kazandırmış olur. Duyarsızlaşmış ve yalıtık bir biçimde Anadolu'yu hayal edenlerin aksine Anadolu'yu idealize eden ve Anadolu'nun çıplak gerçeklerini anlatmaktan çekinmeyen bir genç kız tipi, *Feride* ile birlikte oluşur. Bu tip, hem ele avuca sığmayacak derecede şımarık bir kolej mezunu hem de kendi değerlerine sahip çıkacak kadar yerli bir kişilik özelliğinin simgesi konumuna yükselir. O derece ki, *Çalığışu*'nun yayınlanmasının ardından

Anadolu'ya giderek orada bütün sıkıntıları çözmek isteyen genç bayan öğretmenlerin sayısında büyük bir artış olur. Bu ilham aynı zamanda Cumhuriyet dönemi Türk kadınının da yola çıkış noktasını oluşturur."

Şeklinde açıklayarak, romanlarda sunulan örnek/ideal tip'in etkilerini ve önemine vurgu yapmaktadır.

Damga'da *İffet*'in "Temizlik, Namus" (TDK, 2016) manasınadır ve ; "Ben; gönülsüz, kibirsiz, sade bir çocuktum. Arkadaşlarımı sevmekten başka bir şey istemiyordum." (Güntekin,1984:18) şeklinde tanıtımının yanında ağır başlı, okuyan, cana yakın ve çevresiyle uyumlu oluşu gerek adıyla gerekse roman bütünlüğü içinde karakter ve davranışlarıyla kabul edilebilir bir tip olduğu görülmektedir..

Kan Davası'nda *Ömer*'in "Bir ideal içinse, pişman olmak niçin? Ağlamak niçin?" (Güntekin, 1979:8)gibi, Onun karakterini ve idealizmini ön plana çıkaran tavrı kabul edilebilir bir tutumdur.

Bunların dışında *Gizli El*'de *Şeref* "Büyüklik, ululuk, üstünlük"(TDK, 2016),*Yeşil Gece*'de *Necip* (Soyu temiz, soylu.)(TDK, 2016),*Avukat İhsan, Komiser Kazım* "Öfkesini, hırsını yenebilen kimse." (TDK, 2016), *Acımak*'ta ve *Çalığışu*'nda *Zehra*, baba *Mürşit Efendi*, *Doktor Hayrullah* gibi isimler ise her bir romanın kendi bütünlüğü içinde değerlendirildiğinde 'iyi bir kişi'de olan, ismi ile davranışları da örtüşen, toplumun kabul edebileceği 'rol model' olabilecek karakterlere aittir.

Ramazan Gülendamlar (2010:333-335),o dönemdeki bazı edebiyatçıların romanlarındaki tavırlarını Edebiyat eleştirmeni Fethi Naci'den aktararak, dönemin siyasi şartlarına uygun yazılmış ve toptan bakışçı bir tutum olduğunu belirtmektedir. O'nun, Gazi Mustafa Kemâl'in 1923 teki Adana esnafına yaptığı "Tarihimizi okuyunuz, dinleyiniz, görürsünüz ki, milleti mahveden, esir eden, harab eden fenalıklar hep din kisvesi altındaki küfür ve alçaklıktan gelmiştir." konuşmadan sonra 1924 te Tevhidi Tedrisat kanununu çıkardığını ve 1925 teki Kastamonu konuşmasında söylediği "Ölülerden yardım istemek, medenî bir sosyal topluluk için lekedir." sözlerinin ardından 2 Eylül 1925 tarihinde Bakanlar kurulu Kararıyla Tekke ve Zaviyelerin kapatıldığını hatırlatıp, bu siyasi atmosferde *Yeşil Gece* romanının hazırlanmışına dikkat çekerek, özellikle bu romanın bir sipariş roman olduğunu ifade etmektedir. *Yeşil Gece* haricinde diğer bir, iki romanlarının sipariş üzerine yazılmış olmasa da farklı yönlerden benzer çerçevede olduğu görülmektedir. Dolayısıyla bu dönemde yazılan bazı romanların yanında

Güntekin'in romanlarının da konu ve karakter/tipoloji destekli olarak "eskinin olumsuzlaştırılması, yeninin onanmasına yönelik sosyal mesaj içerikli" eserler olduğu görölmektedir.

BÖLÜM 3: İSLÂM (DİN) VE HZ. PEYGAMBER ANLAYIŞI

3.1. Halk Dindarlığına Saygılı Olmaya Çalışan Bir Üslup

Reşat Nuri Güntekin'in hayatında yaptığı çalışmaların tümüne bakıldığında, batılı araştırmacı Emile Dermenghem'in 'Hazreti Muhammed'in Hayatı' adlı eserini Türkçeye tercüme etme haricinde Onun özel olarak inanç, İslâm, peygamber gibi dine ait yazdığı bir eserine rastlanmamaktadır. Bundan dolayı da Onun din (İslâm), Peygamber ve bu atmosferde yaşayan toplum hakkındaki görüşleri, tez çerçevesinde romanlarındaki anlatılar, vurgular, îmâlar ve verdiği mesajlar üzerinden elde edilebilir. Her ne kadar eserlerinin çoğunda din taraftarı veya karşıtı bir durumla karşılaşılmasa da özellikle Cumhuriyetin ilânı sonrasında – ki *Çalikuşu* hariç tüm romanları Cumhuriyetin ilânı sonrası yazılmıştır- yazılan bazı romanlarında dînî ve ondan mülhem uzantıları olumsuzlaştıran düşüncelerle karşılaşıldığını söylemek doğru bir tespit olur. Bu arada şunu belirtmekte yarar var: Din karşıtı romanlar kategorisinde her ne kadar *Çalikuşu*'da belleklerde yerini alsada bu romanda, ilk yazıldığı hâliyle İslâm karşıtı denemeyecek kadar toplumun dînî hassasiyetlerinin, bir romanda olması gereken objektiflikte yansıtıldığı görülmektedir. Öyle ki; 1922 yılında parça parça Osmanlıca olarak yayınlanan *Çalikuşu*, harf inkılabı sonrası yeni alfabeye basımı ile kıyaslandığında, bazı cümlelerin sansür ve değişikliğe uğradığı görülmektedir. Değiştirilen kısımların da, uygulamaya ayrı bir boyut kazandırdığı söylenebilir. Şöyle ki; önceki yayınlanan ile harf inkılâbı sonrası basımı arasındaki bir kaç değişikliğe verilecek örnekler, bu konuda bizlere de bir fikir vermektedir.

1928 yılında *Amedi Matbaası* tarafından *İkbal Kütüphanesi Sahibi Hüseyin* tarafından 4.baskısı yapılan (Ek-a) Osmanlıca *Çalikuşu*'nun 5.sayfasında yer alan

"Biraz evvel onu ilk defa giydiği çarşafın içinde gördüğüm vakit ben de sizin gibi şaşırđım, gözlerime inanamadım...Boyu birden bire uzamış, yüzü mahzun bir ciddiyet almıştı. Matmazel Orani ağır ağır başını salladı: Çok tuhaf... Bu çarşafta garip hassalar var. Kadını yalnız daha güzel göstermekle kalmıyor... ona dediğiniz gibi mahzun bir ciddiyet veriyor."

(Güntekin, 1928:5-Osmanlıca Baskısı)(Ek-b) şeklindeki konuşma geçmektedir. Hâlbuki Osmanlı toplumunun geleneksel dînî kıyafeti olan çarşafa karşı bu kısımda olumlu bir tutum vardır. Ancak yeni sistemin uygulamaları ile bu durum

örtüşmeyeceğinden, romandaki bu cümle Latin alfabesi ile yapılan basımlarda görünmemektedir.

Bir diğeri de aynı basımın 166.sayfasında kaşımıza çıkmaktadır: “Gel dinini seversen şuna biraz bak...Başı falan açık diye yanına giremiyorum”(Güntekin, 1928:166-Osmanlıca Baskı) (Ek-c) ifadesiyle de, Osmanlı toplumu içerisindeki mahremiyet anlayışı yansıtılmakta, ancak yeni sistem ile bu anlayış örtüşmediğinden, romanın Latin alfabesi ile basımında bu cümle “ Adımız erkeğe çıkmış diye giremiyorum” (Güntekin, 1970:141)şeklinde değiştirilerek verilmiştir.

Yukarıda örnek açıklamaları yapılan bölümlerdeki incelemelerimde de görüldüğü gibi, *Çalığışu* romanında ilk yazıldığı hâliyle bakıldığında Reşat Nuri Güntekin açısından din ve dînî hassasiyetler konusunda her hangi bir olumsuz tutumunun olmadığı görülmektedir. Ancak edebi eserlere çeki-düzen verilmesinin gerekliliğine inanan ve bunu da 'yeni düzenin uygulamalarını' kollama ve oturtma adına yapan düşüncenin, bu uygulamalar ile okuyucuyu eser sahibine yönelik olumsuz tavır almaya sevkettiği açıktır. Buradan da Reşat Nuri Güntekin'in romanlarından bahsederken, dini olumsuzlaştıran eserlerden bahsedildiğinde *Çalığışu* ismi elbette bu hâliyle mevzu bahis edilebilmektedir. Bu noktada göz ardı edilmemesi gereken bir durum var ki o da; yukarıda bahsi geçen *Çalığışu*'na uygulanan sansür ve değişiklikler, yazarı hayatta iken gerçekleşmiştir. Güntekin'in bu durumdan haberdar olmaması da mümkün görünmemektedir. Buna rağmen her hangi bir itirazına da rastlanmıyorsa, yapılanı kabul ediyor görüldüğü açıktır. Yani ilk plânda yazılan eserindeki bir takım vurgulara daha sonra farklı kaygılarla tavır aldığı söylenebilir. Reşat Nuri'nin bu durumunu da; yeni Cumhuriyetin hedeflerini destekleyen ideolojik bir tutum değişikliğinin sonucu olarak görmek mümkündür.

3.2. Verilen Subliminal Mesajlar ve İslâm Algısı İnşası Çabaları

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarından Onun İslâm (din), toplum ve peygambere bakışını yansıtan görüşleri, roman kahramanları üzerinden yapılan anlatılar, vurgular, imalar ve satır aralarına sıkıştırılan mesajlar yoluyla çıkarılmaya çalışılacaktır. Ancak, edebi eserlerde mesaj verme yöntemlerine ilişkin olarak şunu belirtmekte yarar vardır: Edebi eserler, Fıkıh, Akaid, Kelam, Tefsir gibi dini meseleler ile devlet, sistem, yönetim gibi konularda anlatım ve aktarım içeriğinden yoksun olmasına rağmen bu alanlarda ilgili bilim dallarının verilerine yönelik olumlu veya olumsuz bir takım vurgu ve

göndermelerde bulunuyorsa, eser sahibinin okuyucuya iletmek istediği bir takım gizli mesajlarının olduğu söylenebilir. Özellikle 1965’li yıllarda *Julia Kristeva*’nın başını çektiği Postmodern Edebiyat türü diyebileceğimiz yapıtlarda da sıkça görülen gönderme, metinlerarasılık gibi tekniklerle, okuyucu algısını yönlendirmeye dönük uygulamalarda ‘Subliminal Mesaj’ dan söz edilebilir.

Subliminal Mesaj; direkt olarak okuyucuya söylenmeyen, eserin kendi bütünlüğü içinde değerlendirilmesi sonucu hissedilerek anlaşılması sağlanan ve eser sahibinin konu hakkındaki tarafgirliği/karşıtlığının îma edildiği vurgu ve anlatım stilidir. Şiir, roman, hikâye, tiyatro gibi edebi eserlerde de bu tarz metod ile karşılaşılabilir. Okuyucu açısından ‘hatırlatma/uyarıcı’ görevinin yapılmamış olması nedeniyle de bu tür eserlerin kazandırdığı mesajlar, okuyucunun belleğinde sonradan ortaya çıkacak bir veri olarak kaydedilmekte ve zihinsel şekillenmesine katkı sağlayan etmenler olarak yer etmektedir. İnsan hayatını etkileyecek ve gelecekte kişisel tutum/davranış hâlini almasında aktif rol oynayacak bu tür mesajların nasıl ve niçin verilmek istendiğinin açığa çıkartılması ve tez konumuz olan Reşat Nuri Güntekin’in romanlarında da bu tür mesajların varlığının/yokluğunun irdelenmesi ile Güntekin’in İslâm, toplum ve Hz. Peygamber’e bakışı daha sağlıklı anlaşılacaktır. Onun din (İslâm) ve topluma yönelik düşüncelerini anlayabilmek için edebiyat dünyasının siyaset, din ve dînî materyâller gibi çeşitli konulara ilişkin mesajları, eserlerinde nasıl işlediklerine kısaca bir göz atmak gerekir.

Ceyhan (2007:140-147), “ II. Meşrutiyet Dönemi Türk Hikâyelerinde Din Duygusu ve Dini Müesseselere Yönelik Tenkidi” ne yönelik olarak 1120 hikâye üzerinde yapılan incelemede samimi olarak ancak beş hikâyede dînî duygunun anlatıldığını, bunların haricindeki hikâyelerde ise dinin kullanılması ve dini yanlış anlamadan kaynaklı taassup konularının işlendiğini, dine ait yaşantının iyice yozlaşmışlık halinin yansıtıldığını, İdeal tip olabilecek dindar karakter modeline rastlanılmadığı, dînî kurumların da deforme olmuşluk hallerinin ön plâna çıkarıldığını belirtmektedir. Bunlara örnek olarak ta

“Ömer Seyfeddin’in “İlk Namaz”, Hâlide Sâlih’in “Mabeddeki Kadın”, Hakkı Tahsin’in “Sır”, Ali Suad’ın “Pek Muhterem Bir Adam”, Hâlide Edib’in “Günah Geçidi”’ni samimi din duygusunun işlendiği hikâyeler olarak sayar. Dinin suiistimaline yönelik olarak da (Nâzım’ın “Görücü ve Tosun”, Refik Hâlid’in, “Boz Eşek” ve “Yatır” ,Ömer Seyfeddin’in “Yemin” ve “Hâtiften Bir Sada”, Kılıçzâde Hakkı’nın “Yunus Hoca Hikâyeleri: Yunus Hoca Talebe”

gibi hikâyelerini zikreder. Türk ve dünya edebiyatından çeşitli eserlerde bu tür mesajlarla karşılaşmak mümkün görünmektedir. Ancak, inceleme konusu Reşat Nuri Güntekin'in romanları üzerine olduğundan, bize fikir vermesi açısından üç değişik eserde 'Subliminal Mesaj' örneklerinin nasıl verildiğine yönelik inceleme sonrasında asıl tez konusuna dönülmesi yerinde olacaktır.

- Ömer Seyfettin'in "Hatıftan Bir Sada" adlı hikâyesinde; kahraman Hacı İmâdeddin Efendi, zikir ve ibadetle uğraşan biri olarak bir gün eşine:

"Bahçe köşesine üç arşın derinliğinde bir mezar kazdır. Ben altmış üç yaşını bitirdim. Artık yere gireceğim. Ölünceye kadar orada ibadet edeceğim." (Seyfettin, 1976:331)der. Altmış üç yaşına bastığı gün eşinden bahçeye bir kuyu kazdırmasını söyleyen İmâdeddin Efendi, diri diri gireceği yer altında yaşayacağı...şeklinde hikâye devam etmektedir. (Seyfettin, 1976)

Hikâye yazarı Ömer Seyfettin'in bu eserinde 63 yaşına gelmiş hikâye kahramanı Hacı İmameddin Efendiyi tam da bu yaşında bu davranışa yönlendirmesinin farklı bir anlamı olduğu görülmektedir. Şöyle ki, Müslüman Türk dünyasına ait edebiyat eserlerinde özellikle Dini-Tasavvufi Edebiyat geleneğinde Na't, Mi'rac, Mersiye, Maktel-i Hüseyin ve Mevlid gibi İslâm açısından kutsal sayılan figürlere ilişkin değişik konular işlenmiştir. Bu konulardan biri de Hz. Peygamberin 63 yaşında vefatına ilişkin vurgudur. Bu, özellikle Türkmenistan'da yapılan anma törenlerinde ve bazı edebi eserlerinde görülmektedir. Bu durumu İdem (2015:113-114);

"Altmış üç yaşa Hz. Muhammed'in ölüm yaşı olması dolayısıyla yüklenen özel anlamı, ilk olarak ilk Müslüman-Türk mutasavvıfı Hoca Ahmed Yesevî'de görmekteyiz....Hoca Ahmed Yesevi, Hz.Muhammed'in sünnetine olan bağlılığının bir sonucu olarak, altmış üç yaşına girdikten sonra, ananeye göre tekkesinin bir tarafına üç arşın derinliğinde, bir çilehane yaptırarak oraya çekilir. Müridleri, çilehaneyi inşa ederken merdivenle inilen bir kuyu kazıp dibine de ancak bir insanın sığabileceği genişlikte bir hücre yaparlar. Ahmed Yesevi, vefatına kadar bu hücrede ibadet ve rıyazetle meşgul olur. Hoca Ahmed Yesevi'nin bu hücrede ne kadar kaldığı belli değildir, fakat vefat tarihi olarak kabul edilen (H.562/M.1166) yılına kadar buradan çıkmadığı ve hücrede vefat ettiği muhakkaktır."

Şeklinde belirterek ayrıca; “Türkmen halk kültüründe yaşlılara verilen değeri ve kudsiyeti almış üç yaş törenlerinde ” (İdem, 2015:114-115) görmenin mümkün olduğu belirtilmektedir.

Sonuç olarak; Müslüman Türk tarihi açısından toplumda saygınlığı ve manevî ağırlığı bulunan Hoca Ahmed Yesevi'nin tasavvufî bir düşünceye dönük davranışının Ömer Seyfettin tarafından hikâyede konu edinilmesinin altında yatan nedenin, edebiyata yansiyacak şekilde toplumda yer edinmiş ve gelenek hâlini alarak dînî bir davranış hâline dönüşmüş bu adeti yaymak ve yaşatmak değil aksine, dînî sembol olan şahsiyetlerin bu tarz tutum ve davranışlarını dönemin konjoktürü gereği toplumun gözünde küçük düşürmeye dönük subliminal mesaj vermek olduğu söylenebilir. Bu tesbiti hikâyenin akışında görmek mümkündür.

- Bir diğeri ise, 1988 Nobel Edebiyatı ödüllü Mısırlı yazar Necip Mahfuz'un *Evlâd-u Haretina* (Mahâllemizin Çocukları) adlı 1959'da yazılmış ama çeşitli gerekçelerle basımı yasaklanmış, Türkiye'de de ancak 2010 yılında *Cebelavi Sokağı Çocukları* adıyla tercüme edilerek basılmış bir romanını örnek verebiliriz;

“ Bizi hiçbir zaman görmeyen ve hiçbir zaman göremediğimiz bir büyükbabamız olması hüüzün verici değil midir? Bizler pislik içinde yaşarken, onun kendini o konağa kapatması tuhaf değil midir? Bizi bu noktaya getirenin ne olduğunu merak ediyorsanız, işte size hikâyelerimiz; Edhem, Cebel, Rifat ve Kasım hakkında her şeyi öğreneceksiniz...”

Şeklinde başlayan ve Kur'an-ı Kerim gibi 114 bölüm olarak devam eden romanda Cebelavi ile Tanrı, İdris ile Şeytan, Edhem ile Adem, Hümam ile Habil ve Kadri ile Kabil isimlerinin eşleştirmesi yapıldığında, insanlığın başlangıçtan itibaren yaşadığı dünyevi serüvenin karakterleri ortaya çıkmaktadır.(Mahfuz-2010).

Necip Mahfuz'un bu romanında aslında genel olarak Allah, peygamber, Kur'an-ı Kerim, Vahiy gibi kutsal figürlerden 'kelime olarak' bahsedilmediği görülmektedir. Ancak roman karakterlerine ve romandaki işlevlerine bakıldığında, öncelikle romanın 114 bölümden oluşması dikkate alındığında müslümanların mukaddes kitabı Kur'an-ı Kerim, etkisiz eleman ve sarayda yaşayan ile Allah, sıkıntılı topluma kurtarıcı olarak liderlik etmek isteyenler ile peygamberler, bunlara yapılacak itirazları bertaraf etmek için ise kullanılan “ Kimseye görünmeyen Büyük Babamız Cebelavi ıssız bir çölde bana

göründü ve şöyle, şöyle söyledi..” gibi sözlerle (Peygamberlere gönderilen vahiylerle ironik bir gönderme ile) vahiylerin kastedildiği açıktır.

Sonuç olarak bu eserde de İslâm dininin olmazsa olmazları sayılan Allah, Peygamberler, Kuranı Kerim, Vahiy gibi dinin varlığını ve kökünü oluşturan temel figürlere karşı olumsuz mesajların verilmek istendiği söylenebilir.

- Bir diğer eser de Georg Orwell’in *Hayvan Çiftliği*’dir. 1944 yılında Orwell tarafından yazılan ve çiftlik sahibinin ölümü üzerine çiftliği ele geçirip yönetmeye kalkan hayvanlar arasında geçen macerada da (Orwell, ty.), yazar *Orwell*, açıktan her hangi bir ideoloji, devlet, düşünce adamı veya liderden bahsetmemektedir. Ancak sosyalizm eleştirisinin yapıldığı ve iktidarı ele geçiren her gücün daha sonra güç zehirlenmesine tutularak ideallerden sapma gösterebileceğinin işlendiği bu esere göre de roman karakterlerinden Koca Reis ile Lenin’in, Napoleon ile Stalin’in, Snowball ile Troçki’nin, Köpekler ile sistemi koruyan askerlerin, Domuzlar ile Politbüro’nun ve Koyunlar ile sıradan halkın kastedildiği şeklinde okuyucu zihninde çağrışımın olacağı açıktır.

Sonuç olarak bu eserde de, her ne kadar bir isimler manzumesi ve ideolojiden bahsedilmese de, mevcut devlet yönetiminin işleyişine ve böyle bir devlet sistemine karşı olumsuz mesajların verilmek istendiği söylenebilir.

Bu tür eserlerin ortaya çıkışında yazarların genellikle var olan veya geçmişte var olduğu söylenen olaylar, vakıalar üzerinden bir kurgu gerçekleştirdiği görülmektedir. Yani eser sahipleri, anlatmak istediklerini, vermek istedikleri mesajları geçmişteki vakıalara dayandırarak bu vakıaları bir *mihenک taşı* olarak görmekte ve bunun üzerine yapılan kurguyu da sembolik dil denebilecek ifade şekilleriyle süsleyerek bir örüntü kurmaktadır. Bunun için de, eserlerde kullanılan sembolik ifadelerin okuyucu tarafından çözümlenmesiyle verilmek istenen mesajlara ulaşılacağı söylemek yerinde olur. Yılmaz,(2011:45-46)edebi eserlerde bir metnin tam olarak anlaşılıp, yorumlanabilmesinin, o metin içerisinde bulunan ‘gizli bir öz’ün ve ‘örtülü manaların’ açığa çıkarılmasıyla mümkün olduğunu belirtmektedir. Bu bağlamda düşünüldüğünde de, yukarıda kısaca analizleri yapılan üç eserde olduğu gibi Reşat Nuri Güntekin’in tüm romanları arasından özellikle *Gökyüzü’nde* “inanç konusunda tam ve keskin bir sonuca ulaşamadığı” (Yavaş, 2014:302) ifade edilse de, romanın baştan sona gerçekleşen örüntüsü ve karakterlerin konuşmalarından, Onun İslâm (din) ve peygamberine yönelik

görüşlerini yansıtan bir takım sonuç odaklı, keskin mesajlar vermek istediğini söylemek mümkündür. Yazım stiline bakıldığında da Onun bu mesajları roman kahramanları ağzından aktarma yolunu seçtiği görülmektedir. Bunun nedenini kendisi şöyle açıklamaktadır:

“...Ben kahramanlardan birini alıp onun ağzından anlatmayı daha kolay bulurum. Hem bu suretle vak’alar dağılmaz. Vak’ayı anlatan kahraman vahdeti muhafaza eder. Sonra bunun bir iyiliği daha vardır, romancı mesuliyetin mühim bir kısmını üstünden silkip atmış olur. Ekseriya bir romancının yaptığı bir tasvir okuyucuya soğuk gelebilir. Çok defa okuyucular romancının bir adamı anlatışını beğenmeyebilir. İşte romanı kahramanının ağzından anlatırsanız mesuliyetin bir kısmı sizden ziyade kahramanın görüşüdür. Bu işte biçare kahraman yanmıştır....”
(Yücebaş, 1957:15).

Böylece yazar, okuyucudan gelebilecek olası tepkilere karşılık baştan ön almış duruma geçer.

Aslında Onun yazdığı 19 romanından 2-3 tanesi hariç, genelinde böyle net mesaj verilen bir durum görülmemektedir. Ancak 1922 yılındaki *Çalığışu* (eldeki mevcut basım) ve 1928 yılında yazdığı *Yeşil Gece* romanlarında toplumsal dînî değerleri açıkça kötüleme ve tahfif etme görülmesine karşılık, 1935 yılında yazdığı *Gökyüzü* romanında, dinin ortaya çıkışı, vahiy aldığını iddia eden peygamberin durumu, bu vahiylerin açıklanmasının nedeni, toplumun bunlara yüklediği manalar ve dinin kökenine ilişkin sorgulama mesajlarının olduğunu söylemek doğru bir tesbit olur. Bunun yanında inançtan mülhem hayat tarzının da artık Cumhuriyet devrimleriyle akıl ve mantık ölçüsünde son bulması tavsiyesiyle karşılaşmaktadır. *Yeşil Gece* ve *Gökyüzü* gibi iki romanında geçen Allah, Âhiret, Türbe, Yatır, Kutsallık Algılaması, Hacı, Hoca, Molla, Medrese, Ruh anlayışı, Cennet, Cehennem gibi kavramlara bakış açısı ve onlara yüklenen manalara olumsuz vurgular yapılmış, *Gökyüzü* romanında ise ayrıca, okuyucu zihnine getirilebilecek çağrışımlar ve verilmek istenen subliminal mesajlarla, İslâm dininin kökenine yönelik bir sorgulama ile karşı karşıya kalınarak, Onun bu konular hakkındaki düşünceleri daha bariz ortaya çıkmaktadır.

Roman özeti kısaca şu şekildedir.

“Emekli olmuş süt kardeşi Raşit’i ziyarete giden romanın anlatıcı kişisi, onun yaşadığı kırk yıllık maceralarının özetini dinledikten sonra kendi hayatını sorgulamaya başlar. Hâlbuki O da aynı yaşta olmasına rağmen dünyayı değiştirmek, gökyüzüne savaş açmak ve toplumu dizayn etmek gibi büyük idealleri olduğu hâlde, bu yaşa gelmesine rağmen geride elle tutulur hiç bir şeyinin olmadığını görür. Ardından yaşadığı hayatı sorgulamaya başlayıp, Allah, âhiret, cennet-cehennem, ruh vb konuları irdelemeye başlar. Bu düşüncelerle yürürken soluğu Hasanpaşa karakolunda, ardında Trablus'ta sürgünde bulur. İki yabancı dil bilen bir tıbbiyeli olması ve Trablus'ta iktidar muhâlifî gibi olması konumuyla da yeri belli olur. Orada bulunduğu süre içerisinde Jön Türklerin çıkardığı gazeteleri, batı düşünürü Comte, Aristo, Eflatun gibi filozofların kitaplarıyla kendini donatır. Artık O iyi bir Abdülhamit muhâlifî olmuştur. Sonraki süreçte Paris'e Jön Türklerin yanına kaçarak orada muhâlifîlerle beraber olur. Çeşitli batılı devrim kitapları, konferanslar, Dergiler, makalelerin ardından 2.meşrutiyetin ilanyla İstanbul'a döner. Daha sonra anne ve babasız yatılı mekteplerde büyümüş ve Amerikan Kolejinden mezun akrabası Sevim’i yanına alarak onunla yaşamaya başlar. Mükerrerem adında ispiirtizmacılığa meraklı bir arkadaşının peşine takılarak Sevim ile birlikte Bursa'ya ruh çağırma seansına katılır. Mükerrerem, kuvvetli bir din terbiyesi almış,daha sonra da şüpheler üzerine din konusunda gel-gitleriyle imanı yok olmuş, bunun için de ispiirtizma ile ilgilenen biridir. Mükerrerem Bursada arkadaşından aldığı bir mektup üzerine buraya Ruh çağırma seansına katılarak bir masa tecrübesi yaşayacaktır. Ruh çağırma seansının yapılacağı evde garip hâller görünmekte, geceleri sarnıcın bağlı olduğu zincir kendi kendine sallanmakta, ev içerisinde ayak sesleri duyulmaktadır. Gafi ve Gorka adlı iki ruh çağırılacak ve bu ruhlar onlara görünecektir.

Bursadaki bu ev dışarıdan korkunç görünmektedir. Sevim ise cesurca davranışlarla korkmadığını ispatlamaya çalışır. Seans başladığında karşıdaki bir evin bacasında görünen bir leylek düşer ve Sevim korkudan bağırarak seansı bozar, ışıklar yakılır ve kaldığı yerden seans tekrar devam eder. Bu sırada kahramanının elindeki siva parçasının Sevim’in üzerine düşmesiyle beraber Sevim korkudan bayılarak yere yığılır. Vücudu kaskatı kesilen ve dişleri kilitlenen Sevim bir arabayla kaldıkları otele götürülür ve yatağına yatırılır. Arada bir uyanarak sağa sola bakar ve tekrar uykuya dalar. Gece Onu bekleyen Mükerrerem yakınında koltukta uyku hâlinde iken birden bire Sevim’in sesi ile uyanır. O yatağında oturduğu hâlde garip kelimelerle konuşmaya başlar. Bunun üzerine kaldığı otel odası hastane odasına dönüştürülür,

doktorlar getirilse de bir teşhis konamaz ve Sevim bu esnada hiç konuşmamaktadır. Sonuçta İstanbul'a dönülür. Vapur ile yapılan yolculukta deniz havası biraz iyi gelse de, evde Sevim'deki krizler tekrar başlar. Ancak bu kriz nöbetleri diğerlerinden biraz farklıdır. Şöyle ki; kızın vücudu kaskatı kesilmekte, bazen tüm vücudu sarsılmakta, bazen de olmadık anlarda geceleri çılgınlıklar atmaktadır. Tam teşekküllü bir muayene yapılsa da Onda Menenjit Tüberküloz olduğu, beyinde verem olduğu sonucuna varılır. Sonraları Onun hastalığının bu olmadığı anlaşılır. Bir ara iyileşmeler görülür. Ancak Sevim'deki bu hastalığın kısmen geçtiği, bunun yerine başka bir hastalığa yakalandığı düşünülür. Mükerrerem, hastanın ruhçuya veya sinir mütehassısına gösterilmesini ister ama oradan da bir sonuç çıkmaz. Sevim'de garip davranışlar kendini göstermeye devam eder: Işığa karşı dayanıksızdır, gözünü bir noktaya kilitledimi ondan ayırmaz, sürekli tavandan geliyormuş gibi olan sesleri dinlemek ister.

Hastanın ziyaretçileri de eksik olmaz. Sevim'in büyükannesinin arkadaşı Hacı Yenge de bunlar arasındadır. Ona göre hastalığın nedeni doktorların koyduğu teşhis gibi değildir. Hacı Yenge'ye göre; eskiden İstanbul'da var olan Mayangalar adında bir ocaktan bahseder. Buralarda bir çocuk doğar doğmaz Mayangalarda tütsü yapılarak bu ocağa ömür boyu bağlanır. Ziyaretçilerden Pervin, Sevim'in annesinin de bu tütsüye kurban gittiğini hatırlar ve çocuğu bu ocağa götürmeye karar verirler.

Sevim'in durumu bu şekilde devam ederken O, zaman zaman uyku esnasında manası belli olmayan kelimeler sarfetmeye başlar: (Saz Afayı Malka Çıda Gorbia Vayyareve Meygalin Sakkalebi Netefi Annayı Sunana Bameduna). Oysa kahramanımız Sevim'in odasına her gittiğinde onu yatağında yatarken bulur. Kahramanımız için bu sözler sıradan sözler değildir ve mutlaka derin anlamları vardır. Bu sözlerin ne anlama geldiğini araştırırsa da bir sonuç çıkaramaz. Sonuçta anlatıcı kişi artık inanmasa da bu gökyüzü masalı olarak gördüğü, ocak, tütsü gibi manevi çözüm yollarıyla Sevim'in tedavi ettirilmesine razı olur. Sevim sonunda Mayangaların (Afrika'dan gelme, müdavimlerine büyü yapılan bir tarikat) ritüeline götürülerek tütsü yapılır ve artık hastalığından her hangi bir iz kalmamıştır."(Güntekin:1997).

Yukarıda kısa analizleri yapılan üç eser gibi, özeti verilen *Gökyüzü* romanında da Reşat Nuri Güntekin'in din ve kökeni, peygamber, toplumun bu verileri kabulüne yönelik bazı düşüncelerini satır aralarına yedirerek anlatmaya çalıştığını söylemek yerinde olacaktır. Yani, bir çeşit *Subliminal Mesaj* tekniğini kullandığını belirtmek gerekir. Şöyle ki;

Eserde anlatıcı kişi yani roman kahramanı kendisini ateist olarak tanımlamaktadır. Tâli kahraman *Sevim* de, kendisinde Elektra kompleksi görülen (Ayten, 2010:50)ve daha çocukluk yaşında anne-baba sevgisinden uzak büyümüş, ayrıca bir *Arap Bacı*'nın himayesinde yetişmiştir. Hayatı yatılı olarak Amerikan mektebinde geçtiğinden, öksüz ve yetim oluşundan dolayı da anne-baba şefkatinden mahrum kalmıştır. Okuldaki farklı din telkinlerinden dolayı da karşı refleks olarak kendini *ate* olarak tanımlamaktadır. Anlatıcı kişi ile beraber gittiği Bursa'daki ruh çağırma seansında her ne kadar inanmasa da bu manevi varlıklardan korkmuş ve sinir sistemleri bozulmuştur. Yapılan muayeneler sonucunda sinir hastalığına yakalandığı görülmüştür.(Güntekin, 1997:168). Sinir hastalığının nedeni "O gece o uğursuz evde kızı korkutmasaydık bu olanlar olacak mıydı?" (Güntekin, 1997:168)şeklinde açıklanmaktadır. *Doktor Hasan*'ın teşhisine göre ise 'kızın hasta olan yeri sinirleri veya ruhudur. O'na göre ikisi de birdir. Hastalık bir sinir bozukluğu ile başlamış, daha sonra diğer doktorların dediği gibi bir infectieus ile katmerlenmiştir. Daha sonra enfektüs geçmiş, asıl olan sinir hastalığı kalmıştır. Çözüm olarak adamakıllı bir sinirciye yahut ruhçuya başvurulmalıdır.'(Güntekin, 1997:168-169). *Sevim*'de, yakalandığı bu rahatsızlık nedeniyle bir takım fizyolojik olumsuzluklar kendini göstermiştir. öyle ki;

"Çocuğun yanakları çökmüş, derisi buruşmuş, korkunç bir sarılık alan yüzünde yer yer morartılar belirmiş. Hatta daha ileri giderek yüzünün, burnunun biçimi de değişmiş diyeceğim. Gerilip incelmış renksiz dudaklarının altında adeta dişlerinin şekli seçiliyor."(Güntekin, 1997:103).

Bunun yanında " Şakaklarında belirmiş kalın mor damarların hızlı hızlı attığı görünmese ölmüş sanılacak..."(Güntekin, 1997:103) gibidir. Tüm bu ve benzeri fizyolojik belirtilerden sonra Onun söylem ve davranışları da dengesiz bir şekilde değişmeye başlar:

"Geceyle başlayan nöbet artıkça artıyordu...Fakat bu seferki nöbet, bambaşka bir şey...Yüzü buz gibi soğuk bir ter içinde, dili dışarı çıkmış, gözleri donuk bir cam parlıtısıyla parlıyor...Vücudu zaman zaman karyolayı sarsacak kadar şiddetli sarsıntılarla titriyor....Sonra, ara sıra insan sesine benzemeyen acı bir makine çılgılığıyla haykırıyor."(Güntekin, 1997:119).

Yapılan bir takım kontrollerde bir sonuca ulaşılamamış aksine, ilave olarak farklı görüntülerle, hırçın söylemleri kendini göstermeye başlamış ve bazen de boş bir yere kilitlenip seyre dalar bir tutum içine girmiştir. Öyle ki; "...Gözleri yerinden oynamış,

ağı köpürmüş, dişlerini gıcırdatarak, zavallı *Hasan*'a: ” Bu eşek kim?...Bu eşek kim?...” diye haykırdı...Arkasından küfürler...”(Güntekin, 1997:123) savuran davranışlarla en yakınındakini tanımaz bir hâldedir. Bunun yanında zaman zaman ürkütücü bir şekilde hırıltı sesleri çıkarmaya ve kendi kendine garip bir lisan ile değişik kelimelerden müteşekkil konuşmalarına rastlanır.

“Birden bire bir konuşma sesiyle gözlerimi açtım. Lambalar sönmüş. Dışarıdan biri mi geldi de onları söndürdü, yoksa şehir cereyanı mı kesilmiş? ...Konuşma devam ediyor. Ses Sevim'in sesi, fakat kalınlaşmış, yabancılaşmış bir ses. Tek tek söylenen kelimeler gayet açık. Fakat şimdiye kadar hiç işitmediğim acayip, barbar bir dilin kelimeleri...Bunların manasız sesler olmasına da imkan yok ki. Çünkü Sevim'in söyleme ahenginde haklı bir davayı anlatan, karşısındakini kandırmaya çalışan bir insanın sükuneti ve mantığı var. Fakat karşısındaki kim?”(Güntekin, 1997:101).

Yine bir gece yarısı uyku ile uyanıklık arasındaki bir hâliyle ne olduğu belirsiz garip kelimelerle konuşmaya başlar:

“Nihayet dördüncü gece iki buçukla üç arasında odada gene o belli belirsiz hareket başladı. Arkasından Sevim'in değişmiş, kalınlaşmış heyecanlı sesi.....Saz Afayı Malka Çıda Gorbias Vayyareve Meygalin Sakkalebi Netefti Annayı Sunana Bameduna.”(Güntekin, 1997:215).

“...Birden bire yerimden kalkarak:

-Sevim, Sevim diye seslendim.

Kız, benim sesimi işitir işitmez suç işlerken yakalanmış bir çocuk sessizliğiyle tekrar yatıverdi. Odaya geldiğim zaman onu bıraktığım vaziyette gördüm. Elektriği çevirdim, yandı. Bu şaşılacak bir şey.

-Sevim, ne oldun?

Cevap yok. Çocuk, akşamdan beri devam eden aynı uyku ve bayılma arası dalgınlık içinde...” (Güntekin, 1997:101).

Sürekli gözlemlenen ve kontrol edilen *Sevim*'in uyku ile uyanıklık arasında yaptığı bu davranışları ve sözleri anlatıcı kişiye o kadar şaşırtıcı gelmişti ki “Bir gecenin bir insanı bu kadar değiştirmesi akla sığar bir şey değildi...” (Güntekin, 1997:103). Bunun yanında Onu şaşırtan olaylardan biri de, *Sevim*'in çevresindekileri hayrete düşürecek

kadar kendi kendine edebi ve iddialı konuşmasıydı. Oysa ; “...günlerden beri iki lakırdıyı bir araya getirip söyleyemeyen çocuğun bunları en usta bir külhanbeyini bastırarak bir kolaylıkla birbiri arkasına dizmesi...”(Güntekin, 1997:123-124) inanılır gibi değildir.

Sevim'deki bu tür değişim ve davranış bozukluklarının altında yatan nedenin psikolojik tahlili şu şekilde yapılmaktadır:

“Yatılı mekteplerinde karışık tesirler altında geçmiş yalnız bir çocukluk, Gene bu tesirler altında başlamış bir buluş buhranı onda-zararlı mı faydalımı olduğu kestirilemeyecek- bir takım gizli zehirler biriktirmişti. Anlaşılmaz kararsızlıkları, hırçanlıkları vardı. Küçük bir vaka, onu en çılgın bir neşeden en karanlık hüznülere, bedbinliklere götürüyordu. Kendi bilgilerinin çok yüksekliğinde olan fikir meselelerine garip bir ateşle sarılmıştı. Bazen en ağır ve akıl durdurucu işlerde ince bir sezgi kabiliyeti göstererek beni şaşırtıyordu. Tabii hayatın yollarından ayrılarak mistik maceralara atılan, bazı fikirler için öldüren ve kendini öldürten ihtilalci çocuklar her hâlde bu nevi insanlardan yetişiyor. ” (Güntekin, 1997:233-234).

Görünen o ki; çocukluğundan beri değişik etmenlerden etkilenerek büyüyen ve ergenlik döneminde de aynı bunaltı ile geçen bir hayat, ardında *Sevim*'de bir takım olumsuz izler bırakmış, olmadık zamanda bu tortular şuurüstüne çıkararak Onu agresif, dengesiz ve kontrol dışı yapmaktadır. Öyle ki, bazen kendi kendine manası olmayan yabancı kelimelerle karşısında kimse olmamasına rağmen iddialı bir şekilde konuşmakta, bazen de hiç bir şey olmamış gibi sessizliğe gömülmektedir. Oysa Ona göre anlamsız gibi görünen yabancı kelimelerle yapılan bu konuşmaların altında derin anlamlar olduğu muhakkaktır. Tüm bunlara rağmen esas şaşırtılan konulardan biri de *Sevim*'in bu konuşma şeklini kimden ve ne zaman öğrendiğidir.

Nihayet romanın sonuna doğru da zaten tüm bunların altında yatan nedenin ne olduğu kendini göstermeye başlar. *Sevim*, *Asude Bacı*'dan tıpkı eski çocukluk günlerinde olduğu gibi kendisine bir masal anlatmasını ister. Bunun üzerine *Asude bacı* “*Bamedune Masalı*” olarak bilinen masalı anlatır. Masalı dinleyen anlatıcı kişi hayretler içinde kalmıştır. Çünkü, *Sevim*'in hastalıklı hâldeyken konuştuğu ve duyanların ilk başta anlamadığı yabancı dildeki kelimeler bu masala ait şarkı sözleridir.

3.3. Güntekin'e Göre Dinin Kökeni ve Hz. Peygamber

Reşat Nuri Güntekin'in özellikle *Gökyüzü* romanındaki karakterler *anlatıcı kişi*, *Sevim* ve *Mükerrem* üzerinden geçen örüntüye bir bütün olarak bakılarak roman akışının, Anadolu müslüman toplumunun inancı olan İslâm dininin çıkışı, peygamberinin durumu ve bu din davetine karşılık toplumun verdiği reflekslerle bir kıyaslaması yapıldığında Onun, Anadolu topraklarında yüzyıllardır var olan din, dinin kökeni ve bu dine inanan toplum hakkındaki düşüncelerine ulaşmak mümkün olacaktır. Ancak, bu sonuca ulaşabilmek için de Din sosyolojisinin araştırma alanlarından biri olan Subjektif ve Objektif Din konusunu bu noktada irdelemek gerekmektedir.

Ünver Günay, "din ve toplum arasındaki karşılıklı münasebetlerin, etki ve tepkilerinin sistematik incelenmesi öncesinde üzerinde durulması gereken hususlardan birinin de, dinin her şeyden önce ferdin işi mi yoksa toplumun işi mi olduğu" meselesinin çözümüne vurgu yapar ve ona göre, bir kısım psikolojistlere göre din tamamen ferdi olaydır. Batıda özellikle 18 ve 19.yy'da ortaya çıkan sübjektivist bakış açısına göre din tamamen bireysel bir olaymış gibi algılanmıştır. Sonraki yüzyılda ise farklı bir tutum takınılmaya başlanmış ve din alanında çalışma yapan bazı uzmanlarca (Rudolf Otto, Wilhelm Schimidh, Robert Ranulp, Marett gibi) Objektivizmin ihmal edilmesinin yanlışlığına dikkat çekmişlerdir. Daha sonraki çalışmalarda dinin toplumsal ve objektif yönünün önemi ortaya konmuştur. Bunun yanında " J.Wach'a göre dinin (Kutsalın Tecrübesi) olarak tarifi, dini tecrübenin objektif özelliği üzerinde ısrar etmekte ve onun yalnızca sübjektif tabiatı üzerinde ısrar eden yanıltıcı psikolojist nazariyelere karşı koymaktadır....Nitekim Pinar de la Boullaye, sübjektif din ve objektif din arasındaki ayırımın analitik ve suni bir ayırım olduğuna işaret etmekte;böylece dinin sübjektif ve objektif yönünün birbirine bağlı ve birbirini tamamlayan iki veçheden başka bir şey olmadığını güzel bir şekilde göz önüne sermektedir."(Günay, 1998:207-208).Ferdin bireysel dini yaşayışının kurumsallaşarak topluma şekil vermesi ve toplumda yer edinmesi olarak kısaca ifade edebileceğimiz Subjektif Dini Tecrübenin Objektifleşmesi konusunda ise yine Ünver Günay özetle; Dinin, kutsalın tecrübesi ve yaşanması olarak kısaca yapılan tanımının aslında dinin, kutsal kavramıyla ifade edildiğini yani insan eseri olmasının üstünde bir oluşum söz konusu olduğunu, kişinin, bu kutsal ile bağ kurup bir tecrübe yaşamasını ve bu tecrübeyi tek başına yaşadığını, sonra da bu tecrübesini başkalarıyla paylaşarak cemaatleşme durumunun oluştuğunu, kutsal ile tecrübe yaşayan kişinin bu tecrübesini kendi içinde sakladığında, tarihte yok olup

gideceğini, diğerleriyle paylaşırsa, cemaat oluşumu yani kurumsal hâle dönüşmesi sebebiyle varlığını sürdürebileceğini, bu açıdan da dinin sosyal bir vakıa durumuna düştüğünü (Günay, 1998:209-211) belirtmektedir.

Sonuç olarak dinin korkutucu bir sır, öncelikle tek başına yaşanan bir deneyim, bilinmeyenle bağ kurma üzerine kurulu bir kutsallık algılaması ve bu tecrübeyi yaşayıp anlatanın, anlattığına inanarak ona iştirak etme biçiminde devam eden bir cemaatleşme, kurumsallaşma süreci olduğu görülmektedir. Anadolu İslâm toplumunun dini İslâm'ın da yeryüzünde hâlen varlığını sürdüren inançlar gibi ilk çıkışından itibaren aynı süreci takip ettiği söylemek yerinde olur.

Dinin ortaya çıkışında üç önemli unsurun ön plana çıktığı görülmektedir. 'Aşkın varlık' yani 'kutsal'. Bu kutsal ile kurulan bireysel tecrübe sonucu O'ndan haber alma yani 'Vahiy'. Elde edilen haberlerin, bilgilerin yani vahiylerin toplum ile paylaşılması sürecinin sonucunda oluşan cemaatleşme/kurumsallaşma ile oluşumun tamamlandığıdır.

Bu açıklamalardan sonra *Gökyüzü* romanında geçen olaylar ve kahramanların durumu ile İslâm Dininin doğuşuyla İslâm Peygamberinin hayatında yaşadığı olaylar ve kendi durumu hakkında bazı kıyaslamalar yapılarak, Reşat Nuri Güntekin'in romanları üzerinden din, toplum ve peygambere bakışını yansıtan görüşlerini elde etmek mümkün olabilir.

Gökyüzü ve Vahiy Kavramı

Tüm Semavi dinlerde olduğu gibi 'kutsal' ile bireysel tecrübe yaşayanların yani peygamberlerin 'O'ndan aldıkları haberler yani 'Vahiyler' gaybi, semavi yani *gökten* gelen bilgilerdir. Dinler Tarihi araştırmalarına göre de, ilkel toplumlardan başlayarak, yeryüzünde inancın bulunduğu her toplulukta “Tanrı” ya isnat edilen her türlü söz, hareket ve bilinmezliğin-farklı şekillerde de olsa-kaynağı olarak “*Gökyüzü*” işaret edilmiştir. “O kutsal ve yüce varlık” her daim yukarıda olarak algılanmış ve böyle benimsenmiştir. Bu konuda Eliade (Eliade, 2000:78-79);

“En eski çağlardan beri tanrısal varlıkların işareti boynuzlu bir taçtı. Demek ki Ortadoğu'nun her yerinde olduğu gibi boğanın neolitik çağdan beri varlığı doğrulanan dinsel simgeselliği kesintisiz bir biçimde Sümer'e kadar aktarılmıştı. Başka bir deyişle Tanrısal varoluş biçimi kuvvet ve mekansal “aşkınlıkla”, yani gök gürültüsünün gümbürdediği (çünkü gök gürültüsü boğaların böğürtüsüyle

özdeşleştirilmişti) fırtınalı gökyüzüyle tanımlanmıştı. Tanrısal varlıkların ideogramlarından önce konan ve başlangıçta bir yıldız temsil eden belirleyici işaret de onların bu “aşkın”, göksel yapısını doğrulamaktadır. Sözlüklere göre bu belirtecin tam karşılığı “gökyüzü”dür. Demek ki bütün tanrılar göksel varlıklar olarak düşünülüyor; bu nedenle tanrılar ve tanrıçaların çok güçlü bir ışık yaydıkları kabul ediliyordu.”

Şeklinde belirterek bir durum tespiti yapmaktadır. Eliade'nin ifade ettiği bu durum İslâm öncesi Mekkelilerde de görülmektedir. Öyle ki; Peygamberimiz (sav) ilk tebliğini yapmaya başladığı zamanlar O'na karşı gelen Mekke müşrikleri O'nunla alay etmek, O'nun sözlerini küçümsemek ve değersizleştirmek için ‘Gökten haber aldığını iddia eden kişi’ şeklinde tanımlamalar yapmışlardır. Örneğin;

“Kureyşliler başlangıçta Hz. Muhammed (SAV)'in peygamberliğini önemsememiş göründüler. İman etmemekle beraber putlar aleyhine söz söylemedikçe Hz. Peygamber (SAV)'in davetine ses çıkarmadılar. Yalnızca Resulullah (SAV)'i gördüklerinde “ İşte kendisine gökten haber geldiğini iddia eden....” diyerek eğlendiler. Müslümanları alaya alıp küçümsediler...”(Yücel, 2012:55).

Yine İslâm tarihinin değişik kaynaklarında aktarıldığı şekliyle 'Abdumuttalip Oğullarının gökyüzünden haber alan oğlu' veya 'Bu gün de seninle gökten kimse konuştu mu?' şeklinde ifadelerle O'ndan bahsedilerek Hz. Peygamber ile alay edildiği rivayetler mevcuttur.

Ayrıca, Ebu Zerri'l-Gıfârî'nin Müslüman oluşunu anlatırken de “...Kardeşim Üneys'e: 'Hayvanına bin! Şu vadiye doğru git! Kendisine gökten haber geldiğini söyleyen o zât ile konuş! Kendisinin söyledikleri şeyleri dinle!’”(Köksal,2014:126) şeklinde ifadeler kullanıldığı görülmektedir. Dolayısıyla 'Gökyüzü' dendiğinde 'Allah'tan Gelen Vahiylere' kastedildiği açıktır.

Gökyüzü romanında da olayların akışı içerisinde bir değerlendirilme yapıldığında ‘Gökyüzü’ ile kastedilenin, Vahyî bilgiler yani din (İslâm) adına anlatılan bilgiler olduğu söylenebilir. Örneğin romanda geçen;

“ Ben, daima bir hur fikir havarisi oldum. İlim denen şeye daima bir köle sadakatiyle inandım ve bağlı kaldım. Gökyüzü masalları temelinden yıkılmadıkça insanlığın kurtulmuş sayılamayacağını, istiklallerin en güç elde ediliri olan fikir

istiklalinin ancak böyle kazanılacağını daima yüksek sesle söyledim.”
(Güntekin,1997:33)

“ Bu manavlar mutlaka dini bütün Allah adamları, gökyüzü adamlarıdır... Biraz evvel namazlarını kaldıklarına, dualarını ettiklerine hiç şüphe etme... Onlar ölürken kuş, yahut sinek gibi ağızlarından çıkacak bir ruhları olduğuna, bu ruhun gökte meleklerle beraber uçacağına inanıyorlar...” (Güntekin,1997:75).

“ Bu adam, gökyüzüne karşı bayrak açmış bir kızıl dinsizdir... Ruh diye bir şey tanımıyor....”(Güntekin,1997:75).

“ Yoksa gökyüzü iletir, denildiği gibi insanlığın hamurunda olan bir şey değil de ona sonradan karışan ve yayılabildiği yerlerde salgınlar yapan bir yabancı maya mı?”(Güntekin,1997:89).

Romanın bir diğer kahramanı *Mükerrem*'e göre de zaten dînî ifade ve verilerle kastedilenler, insanların birbirlerini avutmak için uydurdukları masallar olup, buna işaret edilen ifade tarzı ‘Gökyüzü’ şeklindedir(Güntekin,1997:48).

Ayrıca *Gökyüzü* romanının Türk topraklarında yazılışı hasebiyle bunun muhatabının Osmanlı bakiyesi Türk toplumu olduğu, dinden kastedilenin de bu toplumun inancı İslâm'ın olduğu da bir gerçektir. Yavaş (2014:310) bu noktada şunları belirtir:

“Gökyüzü” ile kastedilen şey, en genel anlamda insanlığın inanma ihtiyacıdır. Buna Allah, din, tapınma, gibi kavramları da ekleyebiliriz. Münhasıran İslâm dini söz konusu edilmese de ‘teorik’ düzeyde kalan düşüncelerini ‘Türkiye pratiğinden’ hareketle geliştiren kahramanın hedefinde elbette İslâmiyet vardır. Dinin tüm dünyada, İslâm dininin de Türkiye’deki insanlığın önünde ‘gelişmeye engel’ teşkil ettiğini düşünen roman kahramanı, bu anlamda klasik pozitivist ve materyalist düşünceye bağlılık sergiler.”

Sonuç itibariyle gerek dinler tarihi incelemelerinde elde edilen verilere göre ilkel toplumların inançları, gerekse diğer semavi dinlerle birlikte İslâm tarihinde Peygambere iman etmeyenlerin O’na yönelik söyledikleri ve *Gökyüzü* romanında geçen sözlerden anlaşılacağı üzere ‘Gökyüzü’nden maksat; toplum inancının temelleri, yani gökten indirildiğine inanılan vahiylerden mülhem İslâmî dînî bilgiler ve bundan munzam olmuş dînî inançlardır.’ Buradan hareketle de Güntekin’in bu romana, din ve dînî konular temalı bir eser olduğunu belirtmek amacıyla “*Gökyüzü*” adını verdiğini, dînî olaylara da ‘Gökyüzünden gelen İslâmî haberler’ olarak baktığını söylemek mümkündür.

3.4. Roman Kahramanları ile Hz. Peygamberin Hayatı Arasında Kurulan Benzerlikler

3.4.1. Peygamber ile Roman Kahramanının Öksüz Kalması arasındaki Analoji

Peygamberimiz küçük yaşta ebeveynsiz kalmıştı. Tarihi kaynaklar bu olayı şöyle anlatır:

"Abdullah on sekiz yaşlarında iken Amine ile evlenmiştir. Yaygın olan rivayete göre ticaret için gittiği Suriye'den dönerken Yesrib'e (Medine) uğramış ve orada hastalanarak vefat etmiştir. (Fayda, 2005:409).

Peygamberimizin Annesinin vefatı ise şu şekilde aktarılmaktadır:

Altı yaşına gelen Muhammed'i cariyesi ümmü Eymen'le birlikte yanına alan Amine, Abdülmuttalib'in annesi dolayısıyla ailenin dayıları sayılan Beni Neccar mensuplarını ve Abdullah'ın kabrini ziyaret etmek amacıyla Yesrib'e gitti. Yesrib'de bir ay kadar kaldıktan sonra dönüşte Medine'ye yaklaşık 190 km. mesafede bulunan Ebva'da hastalanıp vefat etti. Ümmü Eymen, Muhammed'i Mekke'ye götürüp dedesi Abdülmuttalib'e teslim etti." (Fayda, 2005:409).

Reşat Nuri'nin Güntekin'in tüm romanları arasında özellikle ön plana çıkardığım *Gökyüzü* romanında da kahramanımız *Sevim* küçük yaşta öksüz ve yetim kalmıştır. *Sevim*'in bu durumu şöyle anlatılmaktadır:

" Tesadüf diyorum amma Sevim, doğduğunu bildiğim bir çocuktur. Zavallı kız, Çırçır yangını gecesi dünyaya gelmiştir. Doğduktan birkaç saat sonra annesiyle beraber bir sedyeye koyarak yangından kaçmışlar, sabaha karşı evleri yanmıştı. Bu yetmiyormuş gibi anası da dört, beş gün içinde humma-yi nifasiden ölüp gitmiştir....Topçu binbaşısı olan babası Çanakkale'de şehit olduktan sonra kül öksüz kalmıştır. Çocuk, bütün hayatını yatılı mekteplerinde geçirmiş, nihayet geçen sene Amerikan Koleji'nden diploma almıştır." (Güntekin, 1997:35).

Yani denilebilir ki, roman kahramanı *Sevim* ile Hz. Peygamber arasında ikisinin de küçük yaşta öksüz ve yetim kalmak gibi ortak yönlerinin olduğuna dönük benzerliğe ilişkin çağrışımın olmasıdır.

3.4.2. Vahiy Alma Durumunun Hastalıklı Bir Hale Benzetilmesi

Peygamberimiz (AS)'e bilindiği gibi çeşitli şekillerde vahiyler gelmiş ve her vahiy geldiğinde kendisinde değişik hâller görülmüştür. Hz. Peygamber'in vahiy esnasında vücudu titrer, yüzünün rengi değiştiği, vahiy esnasında en soğuk günlerde bile alnı terleyip, nefes alırken horultuya benzer bir ses çıkardığı, peygamberimizin yanında bulunanlar bile vahyin etkisi altında kaldığı İslâmi kaynaklarda belirtilmektedir. Vahyin gelişi sırasında kendisinde görülen bazı hâller kaynaklarda şu şekilde geçmektedir:

“ Aişe (R) şöyle dedi: Resulullah'ı soğuğu pek şiddetli bir günde kendisine vahiy inerken görmüşümdür.(İşte öyle soğuk bir günde bile) kendisinden o hâl geçtiği vakitte şakaklarından şapır şapır ter akardı.” (Buhari, 2013:8-9)

“Keşke ben Rasulullah'ı, kendisine vahiy inerken görebilseydim!” diye merak eden Ya'la b. Ümeyye, bir gün vahiy esnasında, Hz. Ömer'in işaretleriyle Hz.Peygamber'e yaklaşmış, O'nu örtmekte olan örtünün içine başını sokmuş ve Efendimizi, yüzü kızarmış, uyuyan kimsenin gidip gelen nefesi gibi solurken görmüştü.” (Soysaldı, 2010)

“Gökyüzü”ndeki roman kahramanı *Sevim*'de de hastalık krizine yakalandığında kendi kendine konuşmaya başladığı zamanlarda değişik hâller görülmektedir. Hastalık belirtileri şu şekilde geçmektedir:

“Geceyle başlayan nöbet arttıkça artıyordu...Fakat bu seferki nöbet, bambaşka bir şey...Yüzü buz gibi soğuk bir ter içinde, dili dışarı çıkmış, gözleri donuk bir cam parıltısıyla parlıyor...Vücudu zaman zaman karyolayı sarsacak kadar şiddetli sarsıntılarla titriyor....Sonra, ara sıra insan sesine benzemeyen acı bir makine çığlığıyla haykırıyor”(Güntekin,1997:119).

“Sevim, zaman zaman korkutucu bir şekilde hırıltılı sesler çıkarır” (Güntekin, 1997:122).

Yani, roman kahramanı *Sevim* ile Hz. Peygamber arasındaki bir diğer benzerlik te her ikisinin, kendi kendilerine bazı sözleri sarf etmeden önce, hemen hemen aynı fiziksel rahatsızlık belirtileri göstermek gibi ortak bir noktalarının var olduğuna dair çağrışımdır.

3.4.3. Roman Kahramanının Gaipten Duyduğu Seslerin Peygamberin Bazı Hallerine Benzetilmesi

Bilindiği gibi Peygamberimiz(SAV) kendisine peygamberlik gelmeden önce yalnız olduğu zamanlarda değişik sesler duyar, ışık görür ve cinlendiğini düşünerek korkuya kapılırdı. İslâm tarihi kaynaklarında bu durum şöyle geçmektedir:

“Peygamberimiz Muhammed (a.s.), kırk yaşına gelmeden önce, otuz sekiz yaşında iken, ışık, nur görür, sesler işitir, endişelenir dururdu.

Yüce Allah, Muhammed (a.s.)ın kerametini açıklamayı irade buyurduğu sıralarda idi ki, Muhammed (a.s.), evinden çıkar, Mekke evlerinden uzaklaşır, vadilerin kuytu köşelerine doğru dalar giderken, hiçbir ağaç veya taşla rastlamazdı ki:

"Esselâmü aleyke yâ Rasûlallah! =Selam olsun sana, ey Allah'ın Resûlü!" diyerek kendisini selamlamamış olsun!

Peygamberimiz (a.s.); hemen etrafına, sağına soluna, arkasına dönüp bakınır, fakat ağaç ve taştan başka bir şey görmezdi....

Ashabdan Cabir b. Semure'nin rivayetine göre, Peygamberimiz (a.s.):

"Mekke'de bir taş tanırım ki, ben peygamber olarak gönderilmeden önce, bana selam verdi. Onu hâlâ tanıyorum!" buyurmuştur.

Sanıldığına göre, bu taş Hacerül-Esved idi.”

“Peygamberimiz (a.s.); hâlvette, yalnız başına bulunduğu sıralarda ışıklar görür, sesler işitir; bunların, cinle, kehânetle ilgili olduklarını sanarak korkar durur, Hz. Hatice'ye:

"Ey Hatice! Ben bir ışık görüyorum, bir ses işitiyorum....” (Köksal, 2014:83-86)

Bu noktada roman kahramanı *Sevim* 'in de hasta hâlde iken durumu benzerlik göstermektedir:

“Birden bire bir konuşma sesiyle gözlerimi açtım. Lambalar sönmüş. Dışarıdan biri mi geldi de onları söndürdü, yoksa şehir cereyanı mı kesilmiş?Konuşma devam ediyor. Ses Sevim'in sesi, fakat kalınlaşmış, yabancılaşmış bir ses. Tek tek söylenen kelimeler gayet açık. fakat şimdiye kadar hiç işitmediğim acayip, barbar bir dilin kelimeleri...Bunların manasız sesler olmasına da imkan yok ki. Çünkü Sevim'in söyleme ahenginde haklı bir davayı anlatan, karşısındakini kandırmaya

çalışan bir insanın sükuneti ve mantığı var. Fakat karşısındaki kim?" (Güntekin, 1997:101)

Bu sahnede de *Sevim*'in yanında kimse yoktur ve kendi kendine konuşmaktadır. Yani *Sevim*'de de hasta olduğu zamanlarda kimsenin görmediği ve duymadığı bir takım sesleri duyma hali görülmektedir. Burada da roman kahramanı *Sevim* ile peygamber arasındaki bir diğer benzerlik her ikisinin, yalnız iken bir takım sesler duyup, kendi kendilerine konuşmak gibi ortak bir noktalarının var olduğuna dair çağrışımdır.

3.4.4. Vahye Karşı Verilen Toplumsal Reflekslerin Benzetilmesi

Bilindiği gibi Peygamber (AS) kendisine indirilen Kur'an-ı Kerim'den ayetler okuduğunda, gerek mana olarak, gerekse diğer edebi ikna ediciliği açısından O'nu dinleyenler hayrete düşer, bu sözlerin sıradan sözler olmadığına dair şaşırılmış şekilde refleks gösterirlerdi. Bu durum İslâm tarihi kaynaklarında çeşitli rivayetlerle şu şekilde geçmektedir:

"Velid b. Mugîre bir gün Peygamberimiz (a.s.)ın yanına gelmişti. Peygamberimiz (a.s.), ona Kur'an-ı Kerim okudu. Velid b. Mugîre dinlediği Kur'an-ı Kerim'den rikkate gelir, duygulanır gibi oldu.

Başka rivayete göre; Velid b. Mugîre gelip, Peygamberimiz (a.s.)a:

"Bana Kur'an oku!" dedi. Peygamberimiz (a.s.) da;

"İyi biliniz ki, Allah, size adaleti, ihsanı, akrabaya vermeyi, emr, ve sizi fuhşiyattan, fenalıklardan ve zulüm yapmaktan nehy eder. Dinleyip futasınız diye, size öğüt verir" (Nahl: 90) mealli âyeti okudu.

Velid b. Mugîre: "Bunu bana bir daha oku!" dedi.

Peygamberimiz (a.s.) âyeti tekrar okuyunca, Velid b. Mugîre:"Vallahi, bu sözde öyle tatlılık, öyle güzellik ve parlaklık var ki, o, tepesi bol yemişli, dibi ve kökü sulak yemyeşil bir ağaç sanki! Bunu beşer söyleyemez! Bu, bir beşer sözü değildir!" demekten kendisini alamadı... Velid b. Mugîre Kureyşlilerin yanına vardı ve:

"Ebu Kebşe'nin oğlunun söylediği, doğrusu hayretlere şâyân şey!

Vallahi, o ne şiiirdir, ne sihirdir, ne de delilik saçmalarındandır!

Onun söylediği, hiç kuşkusuz, Allah kalamındandır!" dedi..”(Köksal, 2014:164-165).

Roman kahramanı *Sevim*'in de hasta iken yaptığı konuşmalarına ve söylediği sözlere karşı şaşırılmış hâlde gösterilen refleks şöyledir:

“Tek tek söylenen kelimeler gayet açık. fakat şimdiye kadar hiç işitmediğim acayip, barbar bir dilin kelimeleri...Bunların manasız sesler olmasına da imkan yok ki. Çünkü Sevim'in söyleme ahenginde haklı bir davayı anlatan, karşısındakini kandırmaya çalışan bir insanın sükuneti ve mantığı var...”(Güntekin, 1997:101).

Yazar burada da *Sevim*'in söylediği fakat kendisi tarafından bir anlam verilme de derin manalar taşıdığına inandığı sözlerin sıradan sözler olmadığını, gerek söylem şekli, gerekse ses ahenginden haklı bir davayı anlatan sözler olması gerektiğine kani olunacak mantıklı anlamlar yüklendiğini belirtmektedir. Yani, roman kahramanı ile peygamber arasındaki bir diğer benzerlik de, her ikisinin söylediği sözlerin deli saçması olmadığı, bunların derin manalar kapsayan mantıklı sözler olduğuna yönelik olarak dinleyenlerin refleks göstermesi gibi ortak bir noktalarının var olduğuna dair çağrışımdır.

3.4.5. Kur'an Fonetığının Benzetilmesi

Yukarıda yapılan tüm bu benzerlik kıyaslamalarının yanında, İslâm peygamberi Hz. Muhammed (sav) ile roman kahramanı *Sevim*'in paralellik gösteren ortak noktalarına ilaveten ayrıca, konu hakkındaki iddialarımı, çağrışımları ve göndermeleri güçlendirecek verilerin, romanın genel insicamı içerisinde roman akışına uygun olarak farklı metodlarla devam ettiği görülmektedir. Örneğin, İslâm'ın açıktan ilk ilan edilişi yani tebliğ şekli, İslâm tarihi kaynaklarında şu şekilde aktarılır:

“ Resul-i Ekrem bir gün Safa tepesine çıkarak bütün Mekkeliler'e İslâmiyet'i tebliğ etmeye karar verdi ve orada toplananlara şunları söyledi: " Ey Kureyşliler! Size şu dağın arkasında bir düşman birliği var desem inanır mısınız? "; "Evet. Senin yalan söylediğini hiç görmedik" cevabını alınca konuşmasına şöyle devam etti : "Öyleyse ben büyük bir azaba uğrayacağınızı size haber veriyorum. Allah bana en yakın akrabamı uyarmamı emretti. Allah'tan başka ilah yoktur demediğiniz sürece size ne bu dünyada ne de Âhirette bir faydam dokunur .” (Fayda, 2005:412).

Gökyüzü romanında da manevi haberlerin varlığını kabul etme veya reddetme konusunda yapılan konuşmaların örtüsünde, romanın tâli kahramanı *Mükerrem*'in; “Mesela şimdi önümüze birisi çıksa da şu karşı dağın arkasından bize haber getirmeye

kalksa: “Orada kanatlı develer uçuyor, keçiler şarkı söylüyor, derelerden şerbet akıyor” gibi inanılmaz lakırdılar söylese...”(Güntekin, 1997:48) şeklindeki açıklamaları, tez içerisinde kısa analizleri yapılan hikâye ve romanlardaki örneklerde olduğu gibi, İslâm tarihinde geçen vakiya ait literatürleri ve olayın kendisini çağrıştıracak cümlelerle sergilenmektedir. Roman kahramanı *Mükerrem*’in bu yaklaşımında tıpkı peygamberin; “Ey Kureyşliler! Size şu dağın arkasında bir düşman birliği var desem...” demesi gibi, bir dağın ardındaki görünmeyen bir şeyi haber verme ve bu habere inanıp inanmama ile başlayan sorgulaması, daha sonra da tıpkı *Kur’an’ı Kerim*’in çeşitli yerlerinde geçen “altından ırmaklar akan...” ifadesini çağrıştıracak “derelerden şerbetler akıyor” ile devam eden mantık zinciri ve sıcak iklim hayvanı olan “*Deve*”, “*Keçi*” lerin seçilmesi, sadece romanın genel insicamına uygunluk olarak değerlendirilemez. Burada aslında benzer ifadelerin kullanıldığı Kutsal Bir Metin’in ifadelerine gönderme yapılmış olup, ayrıca bu Kutsal Metnin çıkış yeri olan sıcak iklime işaret edilerek “*Deve, keçi*” örneklemeden sonra da, tüm bunların “inanılmaz lakırdılar” olduğu hatırlatılmıştır. *Kur’an-ı Kerim*’de bu ifadeleri çağrıştıracak ayetler incelendiğinde, tez çalışmamda ispatlamaya çalıştığım maksat daha iyi anlaşılabilir. Bu duruma birkaç örnek verilecek olursa;

“İşte bu takdirde O, sizin günahlarınızı bağışlar, sizi zemininden ırmaklar akan cennetlere, Adn cennetlerindeki güzel meskenlere koyar. İşte en büyük kurtuluş budur.”(Kuran, 61:12).

“Dilerse sana bunlardan daha iyisini, atlarından ırmaklar akan cennetleri verecek ve sana saraylar ihsan edecek olan Allah’ın şanı yücedir.”(Kuran, 25:10).

“İnanıp iyi işler yapanları da, içinde ebediyen kalmak üzere girecekleri, zemininden ırmaklar akan cennetlere sokacağız. Orada onlar için tertemiz eşler vardır ve onları koyu (tatlı) bir gölgeye koyarız.”(Kuran, 4:57).

Gökyüzü romanında da bu anlatılarla, postmodern edebiyat metodlarından biri olan ‘genleştirme’ ile *Asude bacı*’nın anlatmış olduğu *Afrika Masalı*’ndan bir parça olan “*Saz Afayı Malka Çıda Gorbıa Vayyareve Meygalın Sakkalebi Nalefi Annayı Sunana Bameduna*.”(Güntekin, 1997:215) gibi sözlerin, tüm roman içindeki insicama bağlı olarak Kur’an-ı Kerim’in ayetlerini çağrıştıracak şekilde sesbenzeşimine dayanması ve ‘Deformasyon’ olarak değerlendirebileceğimiz bir metinlerarası yöntemlerin (Korkmaz, 2017:75) kullanıldığını düşünmek mümkündür. Çünkü Cumhuriyet dönemi

romancılarının eserlerini yazarken yazar-okuyucu ilişkisine yönelik olarak takip ettikleri tarza dair Çonoğlu (2011:477) yazarların okuyucuya yönelik olarak eser içerisindeki incelikleri anlamaları açısından yerleştirdikleri kodlamanın birkaç boyutu olduğunu belirterek, edebi eserlerde var olan derin manalara vurgu yapmaktadır.

Gerek irdelenmiş olan *Gökyüzü* romanının insicamı, gerekse yukarıda bahisleri geçen çağrışımlara sebep olabilecek romanın diğer kısımları içindeki benzerlikler, değişik yerlerde kullanılan ifadeler ve anlatım şekilleri bizi Reşat Nuri Güntekin'in Din ve Hz. Peygambere ilişkin görüşlerinin neler olabileceğine dair şu sonuca götürmektedir:

Roman kahramanı *Sevim*'in hasta hâlde iken şuursuzca konuştuğu Afrika barbar diliyle söylenmiş, ilk planda duyanların bir anlam veremediği ama derin manalar taşıdığına inanılan bu sözler, duyulduktan sonra hiç irdelenmese, üzerinde mantık yürütülme, olduğu gibi kabul edilse ne olurdu?... Romanda geçen olaylar ve roman kahramanı *Sevim*'in hâli ile, bir dinin (İslâmın) doğuşu, peygamberi(lideri)'nin yaşadığı genel durum ve bir takım tutum, davranış ve süreçlere bakıldığında, bunların ortak bir paralellik arz ettiği görülmektedir. Yani İslâm peygamberi de roman kahramanı *Sevim* de küçük yaşta öksüz, yetim kalmış, her ikisi de anne-babadan uzak başka ellerde çocukluk dönemi geçirmişler, her ikisi de belirli bir yaştan sonra duyanların ilk bakışta anlam veremediği fakat bu söylenenlerin derin anlamlar taşıdığına inanıldığı sözler sarf etmişler, her ikisi de karşılarında kimse görünmez iken kendi kendilerine konuşmuşlardır. Daha sonra İslâm peygamberi Hz.Muhammed'in söylemleri, içinde yaşadığı toplum tarafından kabul görmüş ve zamanla kurumsallaşarak günümüze kadar inanılan hak bir din olarak dünya tarihinde yerini tescillemiştir. Roman kahramanı *Sevim* ise, kendisine hastalık teşhisi konarak tedavi ettirilmiş, geçmişte yaşadığı dönemlere ilişkin duyanların bir anlam veremediği ama kendilerince derin anlamlar yüklenen konuşmaları ise, hasta birinin söylediği sözler olarak düşünülmüş, iyileştigiğine inanıldıktan sonra da bu sözler, çocukluğundan şuuraltına yerleşmiş barbar Afrika masalı olarak kabul edilip, unutulup gitmiştir. Yukarıda bahsi geçen açıklamalar, benzetmeler ve karşılaştırmalar çerçevesinde düşünüldüğünde, roman kahramanı *Sevim*'in sözlerine hastalıklı birinin sözleri olarak bakılmasaydı ve tedavi ettirilmeseydi bu sözler, gelecekte toplum tarafından kabul edilebilecek ve inanılacak bir fetişist durum yani kutsallığın yaratılması(Kutsalın Bireysel Tecrübesi) olarak algılanacak idi. Böylece ne olduğu belli olmayan bir hastalığa yakalanan *Sevim*'in söz ve davranışları gelecekte subjektiflikten objektifliğe geçecek bir inancın çıkış şekli olabilecekti. Oysa

durum böyle olmadı ve *Sevim* tedavi ettirilerek normal bir insana dönüştü ve sözleri, yaşadığı aile içinde(içinde yaşadığı toplum içinde) tarihin karanlıklarında yok olup gitti. Belki de Hz. Muhammed de benzer bir şekilde-tek başına yalnız kalması, kendi kendine sesler duyması, cansız varlıklar karşısında duyduğu seslere karşılık cevap vermesi ve soğuk havalarda terleme, sesinde ve fizyolojik görünümündeki anormal değişiklikler gibi- geçirdiği evrelerden sonra (kendisine hasta gözüyle bakılıp) tedavi ettirilseydi, tıpkı *Sevim*'in yaşadıkları gibi bu gün, uğruna ölünecek bir din (İslâm) ve toplumun içinde yaşadığı bu devlet yönetimi (Osmanlı yönetimi) olmayacaktı. Bu nedenle toplumun inancı (İslâm dini), tıpkı ilkel toplumlardaki inançların çıkış şekli gibi kökü çok ta sağlıklı olmayan bir kaynaktan beslenmektedir.

Dolayısıyla Güntekin'in (Din) İslâm, Peygamber ve topluma karşı bakışını şu şekilde toparlamak mümkün görünmektedir: Küçük yaşta geçirdiği farklı evreler sonucunda Oidipus kompleksi ile yetişmiş birinin, içinde yaşadığı toplum tarafından ilk plânda anlaşılmayan söz ve davranışları ile başlayan bir süreçte söylemiş olduğu akıl ve mantık dışı sözlerin, daha sonra sistematik hâle gelerek, gökyüzünden haber almaya meyilli bir toplum tarafından yavaş yavaş kabul edilerek objektif hâle dönüşmesi sonucu ortaya çıkmış bir inanç manzumesidir. Bu inanç manzumesinin akıl ve mantığa sığar bir yanı yoktur. Bu inanç dizini hakkında en ufak bir tenkid düşüncesi oluşsa, elle tutulur ve inanılır bir yanı kalmamaktadır. Ancak, yaşadığımız toplum bu tenkide yanaşmamakta, yüzyıllardan beri süregelen bu tarihi lakırdılara inanmakta ve hayatlarını buna göre dizayn etmektedir. Bunun için, her ne kadar bir roman olarak ortaya çıksa da *Gökyüzü* romanında verilmek istenen mesaj aslında İnancın; kanatlı develerin uçtuğu, altlarından şerbetler akan ırmakların olduğu, mantıken olma ihtimali bulunmayan ve küçük yaşta öksüz, yetim kalarak çocukluğundan beri başkalarının elinde büyümüş, zaman zaman yalnız kalarak düşüncelere dalmış, sonra da olmadık bir anda toplumun anlamadığı kelimeler sarfederek bunların, iman edilmesi gereken sözler olduğunu iddia eden birinin getirdiği haberleri kabul etmek, o kişinin fizyolojik ve psikolojik yapısındaki bozukluktan kaynaklanan sözler olup, toplumun sadece bilinmezler karşısında çaresiz kaldığı için kabul etmek zorunda kaldığı ve günümüze kadar gelen haberlerden ibarettir. Oysa bu barbar diliyle söylenmiş sözler, o kişinin küçük yaşlarda kaldıramayacağı şekilde çektiği sıkıntılardan kaynaklanan bir şuuraltı patlamasıdır ve kendisine daha o yaşlarda anlatılanların zihnine yerleşen Afrika masalı olup, zayıf bir anında bu masalın ortaya çıkmasıdır. Daha sonraki süreçlerde barbar diliyle söylenmiş

bu Afrika masalı toplum içerisinde yer edinin, sübjektiflikten objektifliğe dönüşerek kurumsallaşmış, günümüze kadar gelmiş ve şu anda ancak kendisinden kurtulduğu takdirde gerçek bir düzen ve modern hayata kavuşacağımız, kendisi ile mücadele edilmesi gereken bir devlet sistemi olarak karşımızda durmaktadır. Hâlbuki roman kahramanı *Mükerrem*'in dediği gibi; toplumun kabul ettiği ve manevi değer verdiği bu uydurma 'masallar' eleştiriye tabi tutulamayacak kadar basittir.(Güntekin, 1997:48).

SONUÇ

Reşat Nuri Güntekin'in romanlarında din algısına yönelik yapılan incelemelerimizde, 19 romanından iki, üç romanı haricinde din ve dîni verilere karşı açıktan ve keskin bir karşı tutum takınmadığı görülmüştür. Konumuza odak teşkil edecek kitaplarının ise özellikle *Çalığışu*, *Yeşil Gece* ve *Gökyüzü* romanları olduğu söylenebilir. Bu romanların da her birinin ayrı ayrı değerlendirilmesiyle daha sağlıklı sonuçları beraberinde getireceği şüphesizdir. *Çalığışu* romanının Osmanlıca olarak ilk yazıldığı haliyle, sonraki Latin alfabesiyle basımı arasında karşılaştırma yapıldığında bir takım farkların olduğu, Osmanlı dîni değerlerinin vurgulandığı bazı cümlelerin sansüre veya değişikliğe uğrayarak Latin alfabesiyle basıldığı bulgularına ulaşılmıştır. Reşat Nuri Güntekin'in *Çalığışu*'na yapılan bu uygulamaya her hangi bir itirazının olmamasını da dönemin siyasi yapısına uygun Onun ideolojik tutum değişikliği olarak görmek mümkündür. *Yeşil Gece* romanındaki din adamı, dindar tipler ve dini müesseselere karşı açık şekilde görülen karşı tutum ve söylemleriyle toplumdaki din adamı ve dindar tiplerin tasvirinde Güntekin tarafından Taklidi Dindarlık üzerine tipolojiler oluşturduğu, idealize edilenin ise Tahkiki Dindar modeli olduğu vurgulanmaya çalışılmıştır. Ayrıca din adamı ve dindar tipolojilerin isim/sıfat/lâkapları ile romanlarda üstlendikleri misyon arasında olumsuz bir bağın olduğu görülmüştür. Bu durumu da yazarın din adamı, dindar tipler ve dîni kurumlarla ilintili olabilecek şeylere karşı toplumda olumsuz bir algı yaratma çabası olarak görmek gerekir. Bu romanı için 'memur romanı' ve 'ideolojik roman' tanımları da uygun düşmektedir. *Gökyüzü* romanında ise din ve dîni verilerin inanç, kutsallık, Allah gibi kavramların irdelenmesinin yapıldığı, roman içerisinde bazı benzerlik kıyaslamaları yapılarak da okuyucu zihnine din ve kökenine karşı olumsuz çağrışımları getirebilecek Subliminal mesajların olduğu görülmektedir. Reşat Nuri Güntekin'in romanlar üzerinden din hakkında ortaya koyduğu verilerde pozitivist/materyalist bir bakış açısının hakim olduğu görülmektedir. Bunu da batılı devletlerdeki bilimsel, sosyal, teknik ve felsefik gelişmelere dayalı düşünsel değişimlerin Anadolu topraklarındaki aydınların dini algılarına etkisi olarak görmek mümkündür. Güntekin'in 1928 (*Yeşil Gece*) ve 1935 (*Gökyüzü*) yılında yazdığı iki romanını Cumhuriyetin ilânı sonrası olması göz önünde bulundurulduğunda, ülkede yapılan devrimlerin ve inkılâpların toplumda yerleşmeyeceği kaygısı üzerine kurgulandığı söylenebilir. Yeni kurulan Cumhuriyet ve değişikliklerinin toplum tarafından benimsenmesinin önündeki en büyük engel olarak görülen din anlayışı ve bu

anlayışı bertaraf etmeye yönelik mücadele kapsamında da *Yeşil Gece* ve *Gökyüzü* romanlarının yazıldığı düşünülmektedir. *Gökyüzü* romanı ile de ayrıca dinin çıkışının ve toplum tarafından kabulü düşüncesinin aslında kökü sağlıklı olmayan temellere dayandırıldığına vurgulanmaya çalışıldığı görülmüştür. Her ne kadar *Çalikuşu* ve *Yeşil Gece* din (İslâm) karşıtı romanlar kategorisinde değerlendirilse de, Reşat Nuri Güntekin'in din, dinin kökeni, Hz. Peygamber ve topluma ilişkin görüşlerini yansıtan gerçek eserinin *Gökyüzü* romanı olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Cumhuriyet döneminde yazılan din karşıtı edebi eserler kategorisinde *Çalikuşu* ve özellikle *Yeşil Gece*'nin öne çıkartılmasıyla *Gökyüzü*'nün gölgelendiğini söylemek yerinde bir tespit olur. Ayrıca, Güntekin'in *Gökyüzü* romanında kurguladığı karakterler ile toplumun pratik olarak kabul ettiği dînî değerlerin karakterlerine bakıldığında şaşırtıcı bir eşleşme görülmektedir. Bu karakterler roman kahramanı *Sevim* ve sözleri ile İslâm'ın temel karakteri Allah, Peygamber ve sözleri olarak eşleştirildiğinde, her ne kadar 1935'te *Gökyüzü* roman olarak piyasaya çıksa da aslında, vurgulanan unsurların 1988'lerde ortaya çıkan bir '*Selman Rüşdi Vakası*'nın benzeri olduğunu söylemek mümkündür.

Çalikuşu(eldeki mevcut basımlar), *Yeşil Gece* ve *Gökyüzü* hariç Reşat Nuri Güntekin'in diğer 16 romanında toplumun dînî değerleriyle alay eden, küçümseyen, kabul edilmesinin gerilik olduğunu ifade eden abartılı bir anlatıma ve din karşıtı bir saldırıya genel olarak rastlanılmadığı görülmektedir. Tüm bunlara rağmen, eldeki bulgular çerçevesinde Onun din ve dini figürlere olumlu baktığını söylemek zordur.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Ayten, Ali. *Psikoloji ve Din*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2010.

Buhari, İmamı Muhammed İsmail. *Sahih-i Buhari Tercemesi*. Ter. Mehmet Sofuoğlu. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2013 (1), 8-9

Cebecioğlu, Ethem. *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*.s. 220,5.Basım, İstanbul: Ağaç Yayınları, 2010.

Çelik, Hüseyin . “Güntekin, Reşat Nuri”. *İslâm Ansiklopedisi*, 1996.(14),307-309. İstanbul: TDV <https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/14/C14005069.pdf> Erişim: 15.06.2014

Ekrem, Recâizade Mahmut. *Araba Sevdası*. 14.Baskı. İstanbul: Sis Yayıncılık, 2018.

Ekrem, Recâizade Mahmut. Nağme-i seher : *mansur bazı hayâlât ve asâr-i saire ile müzeyyel divançe-i eş'ar* . İstanbul:Terakki Matbaası.1871(h. 1288). <http://mdz-nbn-resolving.de/urn:nbn:de:bvb:12-bsb10996784-7>

Eliade, Mircae. *Dinin Anlamı ve Sosyal Fonksiyonu*. çev. Mehmet Aydın. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları/1236, Tercüme Eserler Dizisi / 78- Türk Hava Kurumu Basımevi İşletmeciliği,1990.

Eliade, Mircae. *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi. Taş Devrinden Eleusis Mysteria'larına*. çev. Ali Berktaş. c.1, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2000.

Eliade, Mircae. *Kutsal ve Din Dışı*. çev. Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: Gece Yayınları, 1991.

Enginün, İnci. “Abdülhak Hamid Tarhan”. *İslâm Ansiklopedisi*. 1988 (1), 207-210. İstanbul:TDV <https://islamansiklopedisi.org.tr/abdulhak-hamid-tarhan> Erişim:20.07.2018

Fayda, Mustafa. “Muhammed”. *İslâm Ansiklopedisi*. 2005 (30), 408-423. İstanbul: TDV <https://islamansiklopedisi.org.tr/muhammed> Erişim:05.05.2017

Freyer, Hans. *Din Sosyolojisi*. çev. Turgut Kalpsüz. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlarından LIV, Ankara Üniversitesi Basımevi, 1964.

Günay, Ünver. *Din sosyolojisi*. 1.Baskı. İstanbul: İnsan Yayınları,1998

Güntekin, Reşat Nuri. *Çalığışu*, 4.Baskı. İstanbul: Amedi Matbaası. Osmanlıca Yayınlayan: İkbâl Kütüphanesi Sahibi Hüseyin,1928 <https://archive.org/details/Calikusu/page/n3> Erişim: 10.10.2018

Güntekin, Reşat Nuri. *Acımak*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2007

- Güntekin, Reşat Nuri. *Akşam Güneşi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2000
- Güntekin, Reşat Nuri. *Ateş Gecesi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2018
- Güntekin, Reşat Nuri. *Çalığışu*, 16 Basılış. İstanbul: İnkılâp ve Aka Kitabevleri, 1970
- Güntekin, Reşat Nuri. *Damga*. 12.Baskı. İstanbul: İnkılâp ve Aka Basımevi, 1984
- Güntekin, Reşat Nuri. *Gizli El*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2016
- Güntekin, Reşat Nuri. *Gökyüzü*. 13.Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1997
- Güntekin, Reşat Nuri. *Harabeler Çiçeği*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 1996
- Güntekin, Reşat Nuri. *Kan Davası*. 5.Basılış. İstanbul: İnkılâp ve Aka Basımevi, 1979
- Güntekin, Reşat Nuri. *Kavak Yelleri*. 7.Baskı. İstanbul: İnkılâp Kitabevi, 2008
- Güntekin, Reşat Nuri. *Kızılıcak Dalları*, İstanbul: Nurgök Matbaası,1957
- Güntekin, Reşat Nuri. *Yeşil Gece*. 29. Baskı. İstanbul: İnkılâp Yayınevi, 2010
- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi ty. (1), 42.
- Hançerlioğlu, Orhan. *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi ty. (4), 315.
- Kanter, Muhammet Fatih. *Ölümünün 50.Yılında Belgelerle Reşat Nuri GÜNTEKİN*. İstanbul: İnkılâp Yayınları, 2006.
- Kanter, Muhammet Fatih. *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Yapı ve İzlek*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.
- Köksal, M. Asım. *İslâm Tarihi*. İstanbul: Köksal Yayıncılık. 2014.
- Mahfuz, Necip. *Cebelavi Sokağı Çocukları*. Çev. Leyla Tonguç Basmacı. İstanbul: Kırmızı Kedi Yayınevi, 2010.
- Malinowski, Bronislaw. (1990). *Büyük, Bilim ve Din*. çev. Saadet Özkal. Birinci Basım. İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Mithat, Ahmet. *Felâtn Bey ve Rakım Efendi*. 8.Baskı. İstanbul: Özgür Yayınları, 2017.
- Moran, Berna. *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 1 Ahmet Mithat'tan A.H.Tanpınar'a*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2012.
- Orwell, George. *Hayvan Çiftliği*. Çev. Celal Üster. 46.Baskı. İstanbul: Can yayınları(ty.)
- Ritzer, George. "Sociological Theory, McGraw-Hill, Third Edition". 1992. çev.Ümit Tatlıcan

- Seyfettin, Ömer. En Güzel Hikâyeler, Birinci Kitap. Der. Tahir Alangu. İstanbul: Sander yayınları, 1976
- Şahin, M.Süreyya. “Cennet” .*İslâm Ansiklopedisi*. 1993, (7), 374-376. İstanbul: TDV <http://cdn.İslâmansiklopedisi.org.tr/dosya/7C07023713.pdf>
Erişim:25.11.2017
- Tanpınar, Ahmet Hamdi. *Edebiyat Üzerine Makaleler*, haz. Zeynep Kerman. İstanbul: Dergâh Yayınları, 1995
- Tekin, Mehmet. *Roman Sanatı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2002.
- Timur, Kemâl. *Türk Romanında Dinler ve İnançlar*. 1.Baskı. Ankara: Elips Yayınları, 2006.
- Topaloğlu, Bekir. “Âhiret”. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. TDV. 1988. (1), 543-548.<https://cdn.İslâmansiklopedisi.org.tr/dosya/1/C01000547.pdf>
Erişim:30.07.2016
- Tümer, Günay. “Din”. *İslam Ansiklopedisi*. 1994 (9), 312-314
İstanbul:TDV<https://cdn.islamansiklopedisi.org.tr/dosya/9/C09015883.pdf>Erişim:08.04.2016
- Yücebaş, Hilmi. *Bütün Cephelerilye Reşat Nuri*. İstanbul: Yeni Matbaa, 1957.
- Yücel, İrfan. *Peygamberimiz Hayatı*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları/222 Halk Kitapları/73, 2012

Tezler

- Ağaoğlu, Zeynep Erdem. *Dini Ziyaret Yerleri Ve Hâlk İnanışları Açısından Kızılcahamam-Çamlıdere*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2009.
- Derbeder, Fazıl. *Platon Ve Aristoteles'te Ruh Beden Problemi Ve Karşılaştırılması*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi SBE,2007.
- Ege, Erdinç.Reşat Nuri Güntekin'in Değirmen Adlı Romanının Cümle Bilgisi Bakımından İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi SBE, 2010.
- Gül, Ahmet. *Kur'an'a Göre Kutsal Ve Kutsallık*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi SBE, 2013.
- Gülbay, Talip. *Memduh Şevket Esendal'in Toplumsal ve Siyasal Görüşleri*. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi SBE, 2008.
- Güler, Ahmet Faruk. *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Batılılaşma (1923-1940)*. Doktora Tezi. Fırat Üniversitesi SBE, 2011.
- Güneş, Zeliha. *Milli Edebiyat Romanlarında Aydın Tipi*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 1997.
- Kara, Ercan. *Namık Kemâl'de Din ve Toplum*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi SBE, 2011.
- Özcan, Zeynep. *Cumhuriyet Dönemi Dinî Hayat (1938-1950)*.Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi SBE,2014
- Yavaş, Gürkan. *Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Din ve Din Adamı (1923-1950)*. Doktora Tezi, Kocaeli Üniversitesi SBE, 2014
- Yılmaztürk, Fatma Büşra. *Mircae Eliade'nin Kutsal Anlayışı*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi SBE, 2003.

Sürelî Yayınlar

- Alver, Köksal. “Berna Moran ve Edebiyat Sosyolojisi”. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 2011, 26, 63-72.
- Anar, Turgay. “Türk Edebiyatında Edebiyat Kanonu: Kanon, Kanona Girmek Ve Kanona Müdahâle”. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* 2013 Bahar (1), 42
- Arslan, Nihayet. “Recaizade Mahmut Ekrem’in Atala Çevirisini Biçimlendiren Kültürel ve Estetik Kaygılar”. *Bilig*, 2017 bahar (81), 139-163.
- Ayata, Yunus ve Necati Tonga. “Psikolojik Roman, Romana Yansıyan Yazar ve Türk Edebiyatındaki Bazı Örnekleri Üzerine Bir İnceleme”. *İlmî Araştırmalar*, 2008 (25), 7-20.
- Baş, Münire Kevser. “Yakup Kadri’nin Romanlarını “Sosyal Kronik” Olarak Okumak Mümkün Müdür?”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 2013 Winter (8), 1, 1003-1032
- Baş, Selma. “Batıya Hayran Bir Neslin Romanı: Servet-İ Fünûn Romanı”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 2010 Spring* (5),2, 313-362
- Ceyhan, Nesime. “İkinci Meşrutiyet Devri Türk Hikâyesinde Din Duygusu ve Dînî Müesseselerin Tenkîdi”. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*. 2007(2), 2, 137-149.
- Çonoğlu, Salim. “Cumhuriyet Devri Türk Romanında Beden Yapısı, Bedensel Davranışlar Ve Kişilik İlişkileri Üzerine Bir Çözümleme -Hâlîde Edip Adıvar “Sinekli Bakkal”-Yakup Kadri Karaosmanoğlu “Yaban”- Reşat Nuri Güntekin “Yeşil Gece”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2011(6), 4, 475-496.
- Fikret, Tevfik. “Tarih-i Kadim”. 1905. www.fikriyat.com/edebiyat/2017/08/18/akifin-gozunden-tevfik-fikret-ve-tarih-i-kadim”
- Gülendam, Ramazan. “Bazı Cumhuriyet Dönemi Romancılarının Dine Ve Din Adamına Bakışı”. *Bilim, Ahlak Ve Sanat Bağlamında Çağdaş İslâm Algıları. Uluslararası Sempozyum 26-28 Kasım*. Samsun, 2010, 325-343.
- Gündüz, Osman (2007). “Yakın Dönem Tarihsel Romanlarda Çatışma Alanları ve Tarihsel Romanların ‘Ulusal Kimlik’ Edinmedeki Rolü” *.AÜ. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi* 2007. 35, 135-156
- Güneş, Abdurrahman. “Sosyolojik Olarak Din ve Toplum İlişkileri”. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 2014 (24), 1, 153-164.

- Gür, Bensu Funda. “Tevfik Fikret Hayatı-Eserleri”. 2015, 1-26.
https://www.academia.edu/10327456/Tevfik_Fikret_Hayat%C4%B1-Sanat%C4%B1-Eserleri Erişim:10.12.2018
- Güven, Mustafa. “Kültürün Bir Unsuru Olarak Din”. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*2012. (1),1, 933 948
- İdem, Boray. “Türkmenlerde Altmış Üç Yaş Töreni: Ak Koyun Toyu”. *Milli Folklor Uluslar arası Kültür Araştırmaları Dergisi*. 2015, 27, 106.
- Kacıroğlu, Murat. “Bir Bunalımın Anatomisi: Tanzimat Şiirinde İnanç Krizi”. *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2009 Kış, (4) 1-II, 2128-2156
- Karabulut, Mustafa. “Osmanlı İmparatorluğu'nda 19.Yüzyılda Değişim süreci, Sosyal ve Kültürel Durum”. *Mecmua-Uluslararası sosyal bilimler dergisi*, 2016 Güz, 1, 2, 49-65
- Karaburgu, Oğuzhan. “Reşat Nuri Güntekin'in Bilinmeyen Remiz ve Müstear İsimleri”. *Türk Dili*, 2006, 660, 525-535.
- Karaömerlioğlu, M. Asım. “Erken Dönem Türk Edebiyatında Köylüler”. *Doğu Batı Dergisi*, 2003, 22, 107-133
- Kaya, Mustafa. “Aristoteles'in Ruh Anlayışı”. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2014, 18, 91-98.
- Keskin, Y. Mustafa. “Din Ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme”. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 2004 (IV), 2, 7-21.
- Kılıç, Recep. "Olgu ve Değer Problemi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1996.
- Koç, Emel. “Klasik Materyalizm ve Pozitivizmin Türkiye'ye Girişi ve İlk Yansımaları”. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2009 (1),2, 75-96.
- Korkmaz, Ferhat. “Metinlerarası İlişkilerin Klasik Retorikteki Kökeni Üzerine Bir Araştırma”. *HİKMET - Akademik Edebiyat Dergisi, Gelenek ve Postmodernizm Özel Sayısı*, 2017,3, 71-88
- Korkmaz, Ramazan.“19.Yüzyıl Avrupa'sı ve Osmanlı Modernleşmesi”. *Türkyurdu*, 2011 Aralık, 100. Yıl, 7. Devre, (31), 292, 9-23.
- Köroğlu, Cemile Zehra. “Türkiye’de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım”. *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2012 (1), 2, 82-102
- Kurt, Abdurrahman. “Sosyolojik Din Tanımları ve Dine Teolojik Bakış Sorunu”. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2008 (17), 2,73-93

- Malkoç, Eminalp. "Doğu-Batı Ekseninde Bir Osmanlı Aydını: Ahmet Rıza Yaşamı ve Düşünce Dünyası". *İstanbul Üniversitesi Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları Dergisi* 2007, 11, 93-162
- Sevinç, Canan. "Erken Cumhuriyet Dönemi (1923-1938) Türk Romanında Siyasî, Sosyal Ve Ahlâkî Bir Sorunsal". *The Journal of Academic Social Science Studies International Journal of Social Science* Volume 2 Issue 1, p. 25-54, Summer 2009
- Sönmez, Aykar. "İnsancıl Yaklaşım Açısından Reşat Nuri Güntekin'in Eserleri". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research)*, 2013 Güz (6), 28, 302-317
- Şeker, Bahattin ve Mitat Durmuş. "Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Fransız Edebiyatından İzler". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2009 Winter (4), 1, I, 561-590.
- Taplamacioğlu, Mehmet. "Yaşlara Göre Dini Yaşayışın Şiddet Ve Kesafeti Üzerinde Bir Anket Denemesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1962 (10), 1, 141-151
- Taş, Kemalettin. "Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2010(15), 2, 47-62
- Tekin, Mustafa. "Tanrı" Kavramı Ve Toplumsal İzdüşümü". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 2003, 10, 475-492.
- Timur, Kemâl. "Tanzimat Dönemi Türk Romanında Din Duygusu Ve İnançlar". *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 2009 Winter (4), 1-II, 2089-2125.
- Tökel, Dursun Ali. "Muallim Naci-Recâizâde Mahmud Ekrem Tartışmaları Zaviyesinden Tanzimatta tenkit Faaliyetlerine Umumi Bir Bakış". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 1998 (11), 1, 237-249.
- Tümer, Günay. "Çeşitli Yönleriyle Din". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1987 (28), 213-267.
- Uğurlu, Seyit Battal ve Selvi Demir. "Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Tekke Ve Zaviyeler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2013 Kış(6), 24, 367-379.
- Yılmaz, Ebru Burcu. "Hikâye ve Romanlarda Sembol Dilinin Görüntüleri Üzerine Bir Değerlendirme". *Bilig.* (Ahmet Yesevi Üniversitesi Mtevelli Heyet Başkanlığı), 2011 Kış, 56, 45-56.

İnternet Kaynakları

Kuran'ı Kerim Türkçe Meali. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı
2018<http://www.kuranikerim.com/mdiyanet/saf.htm> Erişim: 12.2.2016

Mardin, Şerif. "Öğretmen imama yenildi". www.timeturk.com.25.05.2008 Erişim:
05.02.2015.

Seslisozluk.net. "Mükerrem". Erişim:28.10.2016
<https://www.seslisozluk.net/m%C3%BCkerrem-nedir-ne-demek/>

Seslisozluk.net. "Bedia". Erişim:28.10.2016
<https://www.seslisozluk.net/bedia-nedir-ne-demek/>

Seslisozluk.net. "Fettah". Erişim:28.10.2016
<https://www.seslisozluk.net/fettah-nedir-ne-demek/>

Seslisozluk.net. "Nuri". Erişim:28.10.2016
<https://www.seslisozluk.net/nuri-nedir-ne-demek/>

Seslisozluk.net. "Meveddet". Erişim:28.10.2016
<https://www.seslisozluk.net/meveddet-nedir-ne-demek/>

Seslisozluk.net. "Zehra". Erişim:28.10.2016
<https://www.seslisozluk.net/zehra-nedir-ne-demek/>

Soysaldı, Mehmet. *Sorularla İslamiyet*, 2010<https://kuran-ikerim.org/vahiy-esnasinda-hz-peygamber-asvin-durumu-nasildi-sogugu-pek-siddetli-bir-gunde-vahiy-inerken> Erişim: 20.11.2018

Türk Dil Kurumu. "Dogma". Erişim:18.03.2019
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_yanlis&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8ec7d71ce911.26525077

Türk Dil Kurumu. "Algı". Erişim:18.03.2019
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=11616

Türk Dil Kurumu. "Olgu". Erişim:18.03.2019
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5cad95eb768480.98268229

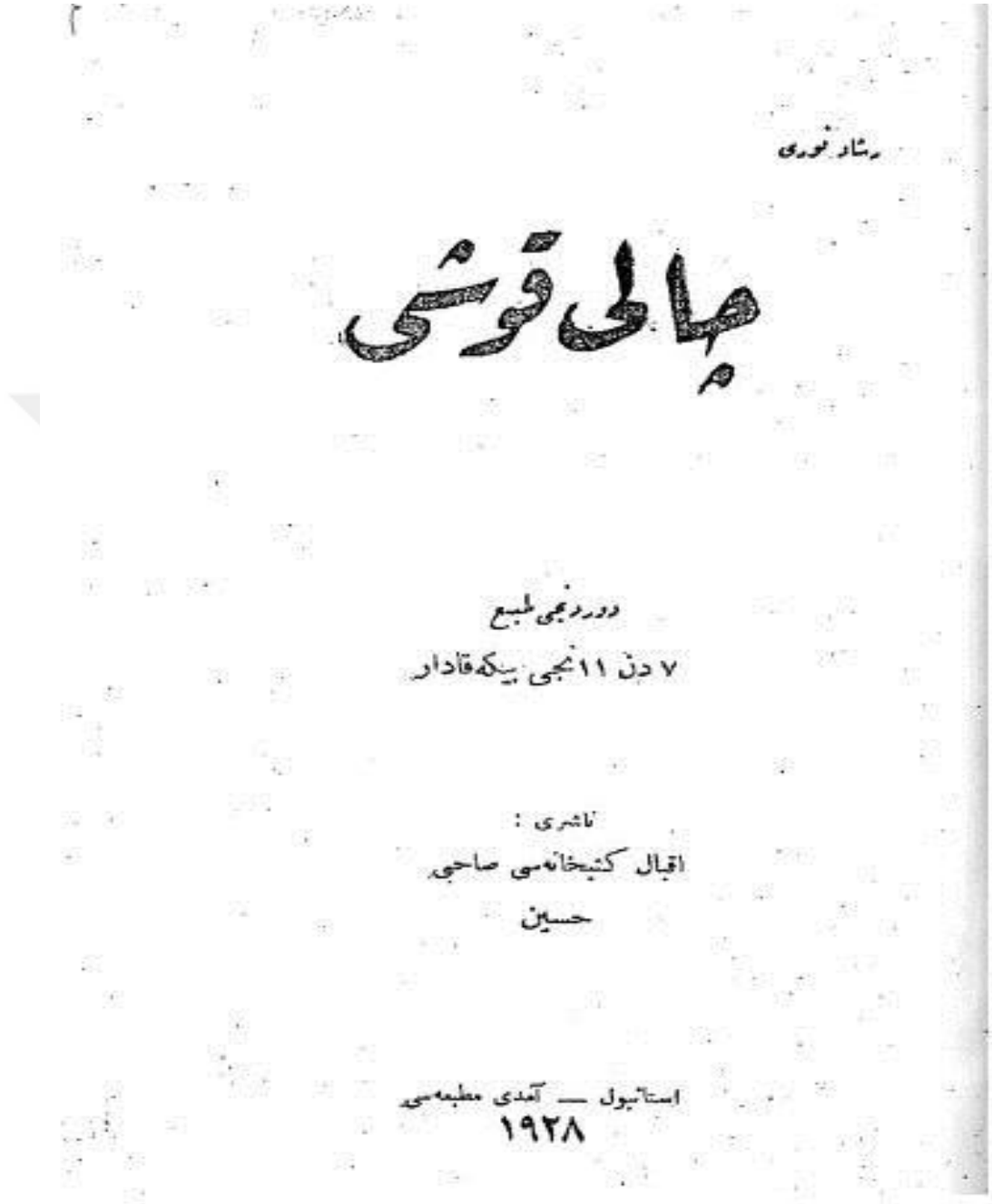
Türk Dil Kurumu. "Kutsal". Erişim:05.05.2017
["http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts%26arama=gts%26guid=TDK.GTS.5c557ae3691d25.98108017"guid=TDK.GTS.5c557ae3691d25.98108017](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts%26arama=gts%26guid=TDK.GTS.5c557ae3691d25.98108017)

Türk Dil Kurumu. "Emin". Erişim:20.10.2016
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c88c

- Türk Dil Kurumu. "Hafız". Erişim:25.10.2016
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c88c9f78b14a1.97835445
- Türk Dil Kurumu. "Sevim". Erişim:25.10.2016
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c88ca1444d368.41062732
- Türk Dil Kurumu. "Makbule". Erişim:25.10.2016
[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts%26arama=kelime%26guid=TDK.GTS.5c8d63dcb38852.69266135"guid=TDK.GTS.5c8d63dcb38852.69266135](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts%26arama=kelime%26guid=TDK.GTS.5c8d63dcb38852.69266135)
- Türk Dil Kurumu. "Tahir". Erişim:27.10.2016
[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8d65383068c4.13472771"guid=TDK.GTS.5c8d65383068c4.13472771](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8d65383068c4.13472771)
- Türk Dil Kurumu. "Şahin". Erişim:27.10.2016
[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8d66e45f6c19.21397649"guid=TDK.GTS.5c8d66e45f6c19.21397649](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8d66e45f6c19.21397649)
- Türk Dil Kurumu. "Feride". Erişim:27.10.2016
[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8d6f9d6883c2.50830590"guid=TDK.GTS.5c8d6f9d6883c2.50830590](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8d6f9d6883c2.50830590)
- Türk Dil Kurumu. "İffet". Erişim:27.10.2016
[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8d6805bddd5f.67878981"guid=TDK.GTS.5c8d6805bddd5f.67878981](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8d6805bddd5f.67878981)
- Türk Dil Kurumu. "Şeref". Erişim:27.10.2016
[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8d6ab21f7aa7.97593047"guid=TDK.GTS.5c8d6ab21f7aa7.97593047](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5c8d6ab21f7aa7.97593047)
- Türk Dil Kurumu. "Necip". Erişim:27.10.2016
[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c88cef31c0071.84704501"guid](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c88cef31c0071.84704501)
- Türk Dil Kurumu. "Kâzım". Erişim:27.10.2016
[http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&arama=anlami&uid=4892&guid=TDK.GTS.5c8d5df375a8f1.43562855"guid=TDK.GTS.5c8d5df375a8f1.43562855](http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_kisiadlari&arama=anlami&uid=4892&guid=TDK.GTS.5c8d5df375a8f1.43562855)
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. "Kuranı Kerim Tefsiri".(Nahl, 16:103)
<http://www.kuranikerim.com/telmalili/nahl.html> Erişim:22.07.2015

EKLER

EK 1: ÇALIKUŞU'NUN 1928 BASIMI OSMANLICA KAPAK KISMI

Ek-a

— جالی قوشی —

— جالی قوشنه دون دیلوماسنی ویردک ... بو کون عائله سی
تزدینه دونیور .. بر آز اول اونی ایلك دفعه کیدیکی چارشافک
ایچنده کوردیکم وقت بنده سزک کبی شاشیردم، کوزلریمه اینانامادم ..
یویی بردن بره اوزامش ، یوزی محزون برجذیت المشدی .
مادمازل اورانی آغیر آغیر باشنی سالادی : - چوق تحف ...
یونچارشافده غریب خاصه لر وار ... قادینی یالکزدها کوزل کوستر مکله
قالیور ... اوکا دیدیککز کبی محزون برجذیت وریور .
— یالکز اودکل مادمازل اورانی ... دها باشقه سیدلرده وار ..
بوچوقق ائمهز کلدیکی وقت طقوز یاشنده بر بیکدی ... « قفس » ده
بولوندینی اون سنه ایچنده ... بیلیرسکز یا فریده مکتبه « قفس »
اسمنی ویرمشدی ... اوت قفسده بولوندینی اون سنه ایچنده محبوس
یر قوش کبی ایچی ایچنه صیغمادی ، تنفس باغچه سنک پارماقلقاری
آراسندن دیشاری باقارکن یوره کی تیره ردی .. نهایت او « بیوک
خلاص » کونی کلدی چاندی . بو خلاص کونی تعیری ده اونکدر ..
جالی قوشنه بو کون قفسک قابوسنی آچدق ... « آرتق سربستسک »
دیدک ... دیندن پاکتلینی باغلادی ، چارشافنی کیددی . بوشن ،
قیدسز جوجوغه بردن بره مکدر ، ساکت برقادین وقاری چوکمشدی .
کچن سنه طلبه به ویردیکم برانشا وظیفه سنی خاطر لایورم ... قیزلریمه :
« مکتبدن چیقدیفکز زمان نه یابه جقسکز » دیه سورمشدم .. بو آغیر
سؤال بوتون قیزلریمی درین درین دوشوندورمشدی ، هان هبسی
حیاندن شهبه و کدزله بحث ایدیورلردی . مکتبدن آیرلق فکری
هبسنی متأثر ایدیوردی ... طبیعی یالکز جالی قوشی مستثنا ... او
دوشونمکه بیله لزوم کورمه مشدی ... وظیفه سنه شوپله دلجه بر
قاج نسطر یازمشدی : « آه سه وکیلی معلمم ... بویله تحف سؤالری

صرعه سنه طوتولمشدم . المله بورغانلری بورارق بوکالیور ، طیقانیور
بر یارالی کی مضطرب فریادلرله قورانیوردم . آرتق دیشارده نه اولوب
بیتدیکنی کوره چک حالده دکلدم . سسلر ، کورولتو تامامیه کسلوب
اوتل اسکی سکونه دونجه یه قدر کندیمی طوبلایامادم . وقعه یی
صوکره دن بکا آکلاندیلر :

مناسترلی خاتمک عارسز محبتی نهایت ضابطک جانته یتمش ،
بیلتری فیلان الیه تدارک ایده زک مملکته کوندرمه قرار ویرمش ...
بوکیجه ایرتسی صباح ایچون حاضر بولونماسنی سولکک کلش .. قادین
قولای قولای اونک یاقه سنی براقیزمی ؟ طیبی یلوارمنه ، صیرناشمغه
باشلامش .. آرالرنده کچن کیم بیلیر نه کی سوزلر و صحرلردن صوکره
بر قیامت قویمش ..

تکرار یاتمنه حاضر لاندیم صیره ده حاجی قلفه خفیفجه قاپومه
ووردی : «باق باقه سیک خوجا خاتم .. اوتلده باشقه قادین یوق ...
فقیر خاتونچغز بایلوب دوریور ... کل دینکی سورسه ک شوکا بر آرز
باق ... باشی فلان آچیق دییه یانسه کیره میورم .. اولور مولورده
باشمز درده کیرر ، دیدی .

قاپی آرالغده حاجی قلفه مک یوزینی . کورونجه تکرار بر کوله
آلدی . «کیمش اولسون » دیمک ایستدم . فقط بر درلو کله لری
سویله یه میوردم .

حاجی قلفه ستملی ستملی یوزیمه باقدی ، یاری حدتلی ، یاری ،
محبوب بر ادا ایله باشنی صاللا یه رق : « کولورسک صالت فقیر فقیر
کولورسک ... هاجاچین سنی ... شوکا باق هله ... » دیدی . « کولو-
بورسک » کله سنی « کولورسک » دییه او قدر تحف سویلیوردی که
شیمدی بیله کولمکدن کندیمی آلامایورم . هان ایکی ساعته یقین بر زمان

* Güntekin, Reşat Nuri. *Çalılıkusu*, 4.Baskı. İstanbul: Amedi Matbaası. Osmanlıca
Yayımlayan: İkbal Kütüphanesi Sahibi Hüseyin, 1928

EK 3: ESERLERİ (BASIM VE YAYIN TARİHİNE GÖRE)**

Romanları

- Çalığışu (1922)
- Gizli El (1924)
- Damga (1924)
- Dudaktan Kalbe (1924)
- Akşam Güneşi (1926)
- Bir Kadın Düşmanı-Çirkinin Romanı (1927)
- Yeşil Gece (1928)
- Acımak (Tarih yok)- Not: Bunun 1928 basımı olması lazımdır
- Yaprak Dökümü (1930 basımı olması lazımdır; görülemedi.)- 2. bs.: İstanbul, 1941
- Kızılıcak Dalları (1932)
- Gökyüzü (1935)
- Eski Hastalık (1938)
- Ateş Gecesi (1942)
- Değirmen (1944)
- Miskinler Tekkesi (1946)
- Harabelerin Çiçeği (Tanrı Misafiri ile birlikte) (1953)
- Kavak Yelleri (1 Haziran- 1 Eylül 1950 tarihleri arasında Yeni İstanbul Gazetesinde tefrika edilmiştir.)- (1. bs., İstanbul, 1961)
- Kan Davası (Yeni Sabah gazetesinde tefrika edilmiştir (1955).- (1. bs., İstanbul, 1962)
- Son Sığınak (1961)

Hikâye Kitapları

- Recm, Gençlik ve Güzellik (1919)
- Roçild Bey (1919)
- Eski Ahbap (Tarih yok)
- Tanrı Misafiri (1927)
- Sönmüş Yıldızlar (1928)
- Leyla ile Mecnun (1928)

- Olağan İşler (1930)

Tiyatro Eserleri

- Hançer (1920)
- Eski Rüya (1922)
- Ümidin Güneşi (1924)
- Gazeteci Düşmanı, Şemsiye Hırsızı, İhtiyar Serseri (1925)
- Taş Parçası (1926)
- Bir Köy Hocası (1928)
- Babur Şah'ın Seccadesi (1931)
- Bir Kır Eğlencesi (1931)
- Ümit Mektebinde (1931)
- Felaket Karşısında, Gözdağı, Eski Borç (1931)
- İstiklal (1933)
- Vergi Hırsızı (1933)
- Hülleci (1935)
- Bir Yağmur Gecesi (1943)
- Yaprak Dökümü (1953)- (Aynı isimli romanından)
- Eski Şarkı (1951)- (Eski Hastalık isimli romanından)
- Balıkesir Muhasebecisi (1953)- (Bu eser kendi kalemile radyofonik oyun hâline getirilmiş ve temsil edilmiştir)
- Tanrıdağı Ziyafeti (1955)
- Bu Gece Başka Gece (1956)

Gezi Yazıları

- Anadolu Notları. (1936)
- Anadolu Notları (.....)- (1. ve 2. cilt bir arada)

Çeşitli Kitapları, Tercemeleri ve Uyarlamaları

- Dil ve Edebiyat, Tanzimat'tan Bugüne Kadar, (Tarih yok)
- Fransızca-Türkçe Resimli Büyük Dil Kılavuzu, 3 c. (1935)
- Türk Kıraatı,. 3 c. 3 c. (1930)

- Grandeure et Decadance de Cezar Birotteau, Eugenie Grandet, Le
- Per Goriot, Honore de Balzac'tan Seçmeler (1927)
- Hakikat (1929)
- Atlı Adam. Diktatörün Romanı. (1947)
- Yabancı (1953)
- Evham (1955)
- Don Kişot (1957)
- La Dam aux Camelias (1950-1951)
- Fakir Bir Gencin Romanı (1951)
- Mektep Çocuğu (1930)
- Hakiki Kahramanlık (Tristan Bernard'ın Le Vrai Courage adlı eserinden adapte olup, bu eser, bulunamamıştır.)
- Bir Gece Faciası (1924)
- İhtiyar Serseri (Octave Mirbeau'nun Le Portefeuille adlı eserinden adapte olup, bu eser, bulunamamıştır.)
- Arapça Değil mi Uydur Uydur Söyle (1926)
- Çifte Keramet (1927)
- İş Adamı (1932)
- Sevmek Hakkı (1927)
- Karanlık Kuyu (1927)
- Bahar Hastalığı (1927)
- Karaman Kahvesi (1927)
- Kalbin Gençliği (İkinci Gençlik),
- Evin İçi: Bir perdelik piyes.
- Sevda Politikası,
- Kader-Kısmet,
- Dolapdereli,
- Turna Katarı,
- Nesrin,

- Yaşayan Kadavra (1931)
- Cürüm ve Ceza (1934)
- Karamazof Kardeşler (1955)
- Bir Donanma Gecesi
- İlm-i Mantık (1915)
- Fransız Edebiyatı Antolojisi, 3 c., (1929-1931)
- Kahramanlar (1943)
- Hz. Muhammedin Hayatı (1930)
- Üç Asırlık Fransız Edebiyatı, 3c. (1932)
- Tolstoy Hayatı ve Eserleri (1933)
- İbsen Hayatı ve Eserleri (1934)
- Napolyon'un Düşünceleri (1943)
- İtiraf.1. c. (1955)
- Ripka İfşa Ediyor (1949)

** (Kanter, 2013:38-52)

Kanter, Muhammet Fatih. *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarında Yapı ve İzlek*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2013.

ÖZGEÇMİŞ

05 Şubat 1969 yılında doğan Ferhat AKBABA, 1986 yılında Sakarya İmam Hatip Lisesinden mezun oldu. Lisans eğitimini Mısır Arap Cumhuriyeti El-Ezher Üniversitesi Usul ed-Din Fakültesinde almış, daha sonra Türkiye'ye dönerek 1993 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nda öğretmen olarak atanmıştır. 05.07.2012 yılında Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Felsefe ve Din Bilimleri Dalı Din Sosyolojisi alanında Yüksek Lisans'a başlamıştır. Halen Sakarya Akyazı Erdoğan İlkokulunda Okul Müdürü olarak görevine devam etmektedir.

